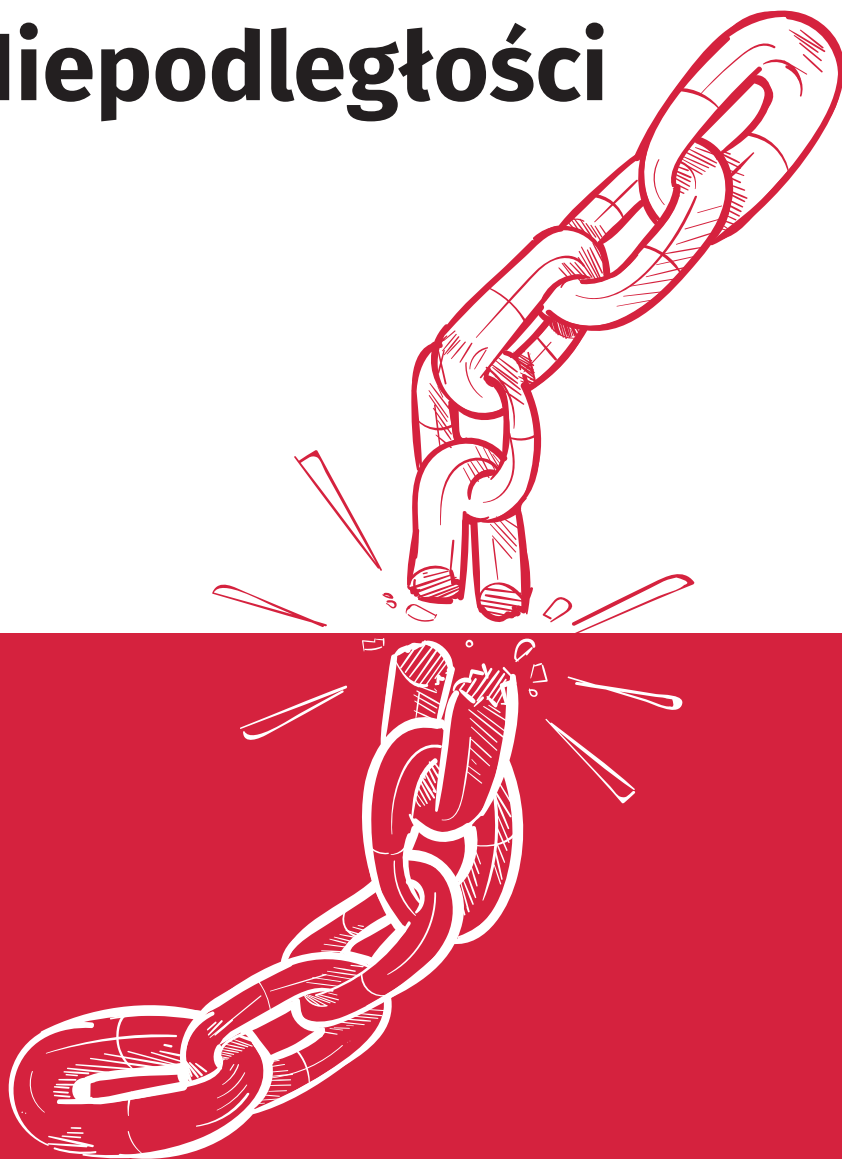

100-lecie Niepodległości

Powstanie Wielkopolskie
1918/1919

Autor plakatu:

Joanna Witzak

Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury
w Poznaniu

PORADNIK
BIBLIOGRAFICZNO-METODYCZNY

Kwartalnik

Poznań 2018

Przewodniczący Zespołu Redakcyjnego

Iwona Smarsz

Redaguje zespół:

Aneta Szczepaniak-Głębocka

Andrzej Dudziak

ISSN 0238-9142

Materiał szkoleniowy

Powielono w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu

A-5 325 egz.

S P I S T R E Ś C I

	str.
I. KALENDARZ ROCZNIC, OBCHODÓW I WYDARZEŃ (oprac. Andrzej Dudziak).....	5
II. ZESTAWIENIA BIBLIOGRAFICZNE	
Aleksandra Kosicka-Pajewska – Obraz Powstania Wielkopolskiego w literaturze.....	17
Marcin Radomski – Zwycięskie powstanie w regionie nad Wartą i prze- rwana niepodległość	30
Andrzej Dudziak – Powstania wielkopolskie – 1806/1807, 1809, 1848, 1918/1919	37
Bibliografie osobowe: Józef Dowbor-Muśnicki	64
Stanisław Taczak	68
III. MATERIAŁY METODYCZNE	
Małgorzata Derwich – Wielkopolska niepodległa, czyli jak Wielkopolanki walczyły o niepodległość. (Entuzjastki) Warcianki, Siłaczki i Sokolice.....	71
IV. MATERIAŁY REGIONALNE	
A. Przegląd nowości regionalnych	92
B. Imprezy kulturalne w bibliotekach publicznych woj. wielkopolskiego ..	98
C. Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury na łamach prasy	123
V. KRONIKA.....	125

I. KALENDARZ ROCZNIC, OBCHODÓW I WYDARZEŃ

Poniższy kalendarz, to wybrane daty rocznic, obchodów i wydarzeń na IV kwartał 2018 roku. Szerszy zestaw dat na IV kwartał znajduje się w „Poradnikach Bibliograficzno-Metodycznych” z lat ubiegłych.

P a ź d z i e r n i k

	X		–	Miesiąc profilaktyki raka piersi
	X		–	Międzynarodowy Miesiąc Bibliotek Szkolnych
	1 X		–	Międzynarodowy Dzień Lekarza obchodzony od 1984 roku
	1 X		–	Międzynarodowy Dzień Ludzi Starszych obchodzony od 1991 r. z inicjatywy ONZ w <i>rocznicę inauguracyjnego posiedzenia Światowej Organizacji ds. Ludzi Starszych</i>
	1 X		–	Międzynarodowy Dzień Muzyki ustanowiony z inicjatywy Międzynarodowej Rady Muzyki w 1975 roku
	1 X		–	Światowy Dzień Architektury obchodzony w pierwszy poniedziałek października
(5)	1 X	2013	–	Zm. Tom Clancy, amerykański pisarz powieści sensacyjno-szpiegowskich (ur. 12 IV 1947)
	2 X		–	Światowy Dzień Zwierząt Hodowlanych
(185)	2 X	1833	–	Ur. Edmund Callier, oficer, historyk i publicysta wielkopolski (zm. 14 XII 1893)
	4 X		–	Światowy Dzień Opieki nad Zwierzętami
(305)	5 X	1713	–	Ur. Denis Diderot, pisarz i filozof francuski (zm. 30 VII 1784)
	6 X		–	Światowy Dzień Mieszkalnictwa ustanowiony przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych
(230)	6 X	1788	–	Otwarcie Sejmu Czteroletniego

- (145) 6 X 1873 – Zm. Paweł Edmund Strzelecki, podróżnik, geograf, geolog, odkrywca, badacz Australii (ur. 20 VII 1797)
- 8 X – Światowy Dzień Hospicjów i Opieki Paliatywnej
- (5) 9 X 2013 – Zm. Edmund Niziurski, powieściopisarz, autor utworów dla młodzieży, scenarzysta (ur. 10 VII 1925)
- 10 X – Światowy Dzień Zdrowia Psychicznego
- (205) 10 X 1813 – Ur. Giuseppe Verdi, włoski kompozytor operowy (zm. 27 I 1901)
- (50) 10 X 1968 – Zm. Nikifor Krynicki (właśc. Epifaniusz Drowniak), malarz prymitywista, pochodzenia łemkowskiego (ur. 21 V 1895)
- 11 X – Dzień Pamięci Generała Pułaskiego obchodzony w USA (*data śmierci pod Savannah w 1779 roku*)
- 11 X – Światowy Dzień Wzroku obchodzony w drugi czwartek października
- (55) 11 X 1963 – Zm. Édith Piaf (właśc. Edith Giovanna Gassion), piosenkarz francuska (ur. 19 XII 1915)
- (55) 11 X 1963 – Zm. Jean Cocteau, poeta, dramaturg i powieściopisarz francuski (ur. 5 VII 1889)
- 12 X – Światowy Dzień Reumatyzmu
- (75) 12 X 1943 – Bitwa pod Lenino
- 13 X – Dzień Ratownictwa Medycznego
- (50) 13 X 1968 – Zm. Kazimierz Tymieniecki, historyk, profesor UP i UAM (ur. 19 XII 1887)
- 14 X – Światowy Dzień Normalizacji ustanowiony w 1991 r. przez Międzynarodową Organizację Normalizacyjną (ISO)
- 14 X – Międzynarodowy Dzień Zmniejszania Skutków Klęsk Żywiolowych uchwalony przez ONZ

- 14 X – Dzień Edukacji Narodowej (*dawniej Dzień Nauczyciela; obchodzony w rocznicę powstania Komisji Edukacji Narodowej w 1773 r.*)
- (245) 14 X 1773 – Powstanie Komisji Edukacji Narodowej, pierwszego ministerstwa oświaty w Polsce i na świecie
- 15 X – Międzynarodowy Dzień Niewidomych – Dzień Białej Łaski uchwalony przez Europejską Unię Niewidomych w 1993 r.
- (185) 15 X 1833 – Zm. Michał Kleofas Ogiński, polski kompozytor i teoretyk muzyki, pamiętnikarz, pisarz polityczny, członek konfederacji targowickiej, uczestnik insurekcji kościuszkowskiej, działacz emigracyjny (ur. 7 X 1765)
- (95) 15 X 1923 – Ur. Italo Calvino, włoski prozaik (zm. 19 IX 1985)
- 16 X – Światowy Dzień Chleba
- 16 X – Światowy Dzień Wyżywienia (obchodzony od 1981 r. z inicjatywy Światowej Organizacji ds. Wyżywienia – FAO), Żywności i Walki z Głodem
- 16 X – Dzień Papieża Jana Pawła II
- (130) 16 X 1888 – Ur. Eugene O'Neill, dramaturg amerykański, laureat Nagrody Nobla w 1936 roku (zm. 27 XI 1953)
- 17 X – Międzynarodowy Dzień Walki z Ubóstwem
- 17 X – Dzień Walki z Rakim ogłoszony przez prezydenta RP w 1997 r.
- (170) 17 X 1848 – Ur. Wiktor (pseud. Fantazy) Gomulicki, poeta, prozaik, badacz dziejów Warszawy (zm. 14 II 1919)
- 18 X – Dzień Poczty Polskiej, Dzień Łączności
- 20 X – Światowy Dzień Osteoporozy
- (285) 20 X 1733 – Ur. Adam Naruszewicz, poeta, historyk, tłumacz, biskup smoleński (zm. 8 VII 1796)
- (185) 21 X 1833 – Ur. Alfred Nobel, uczoney szwedzki, wynalazca dynamitu, fundator Nagrody Nobla (zm. 10 XII 1896)

- (70) 22 X 1948 – Zm. August Hlond, prymas Polski, kardynał, arcybiskup gnieźnieński i poznański (ur. 5 VII 1881)
- 24 X – Światowy Dzień Informacji obchodzony z inicjatywy ONZ od 1972 r.
- 24 X – Dzień Organizacji Narodów Zjednoczonych obchodzony w rocznicę wejścia w życie Karty NZ (1945)
- (460) 24 X 1558 – Ur. Szymon Szymonowic, poeta, pisarz, organizator Akademii Zamojskiej (zm. 5 V 1629)
- (70) 24 X 1948 – Zm. Ferenc Lehár, węgierski kompozytor operetkowy (ur. 30 IV 1870)
- (180) 25 X 1838 – Ur. Georges Bizet, kompozytor francuski (zm. 3 VI 1875)
- 27 X – Światowy Dzień Modlitwy o Pokój
- 27 X – Światowy Dzień Dziedzictwa Audiowizualnego
- (120) 27 X 1898 – Ur. Franciszek Behounek, pisarz czeski, autor książek dla dzieci i młodzieży (zm. 1 I 1973)
- (90) 27 X 1928 – Ur. Witold Zegalski, pisarz poznański (zm. 31 VIII 1974)
- (115) 29 X 1903 – Ur. Mieczysław Jastrun (właśc. Mojsze Agasztajn), poeta, eseista, prozaik, tłumacz (zm. 23 II 1983)
- (10) 29 X 2008 – Zm. William Wharton (właśc. Albert William du Aime), pisarz amerykański, autor powieści „Ptasiek”, malarz (ur. 7 XI 1925)
- (65) 30 X 1953 – Zm. Imre Kalman, kompozytor węgierski, twórca operetek (ur. 24 X 1882)
- 31 X – Światowy Dzień Oszczędności

L i s t o p a d

- 1 XI – Wszystkich Świętych – Święto Zmarłych
- (125) 1 XI 1893 – Zm. Jan Matejko, malarz polski (ur. 24 VI 1838)

- (15) 1 XI 2003 – Zm. Henryk Machalica, aktor teatralny i filmowy (ur. 18 VI 1930)
- 3 XI – Dzień św. Huberta – patrona myśliwych, leśników i jeźdźców
- (125) 6 XI 1893 – Zm. Piotr Czajkowski, kompozytor rosyjski (ur. 7 V 1840)
- (105) 7 XI 1913 – Ur. Albert Camus, pisarz francuski, laureat Nagrody Nobla w 1957 r. (zm. 4 I 1960)
- (65) 8 XI 1953 – Zm. Iwan Bunin, prozaik i poeta rosyjski, laureat Nagrody Nobla w 1933 roku (ur. 22 X 1870)
- 9 XI – Światowy Dzień Jakości obchodzony od 1989 r. z inicjatywy międzynarodowych organizacji ds. standaryzacji jakości
- 9 XI – Międzynarodowy Dzień Walki z Faszyzmem i Antysemityzmem
- (200) 9 XI 1818 – Ur. Iwan Turgieniew, pisarz rosyjski (zm. 3 IX 1883)
- (145) 9 XI 1873 – Ur. Tadeusz Miciński, poeta, prozaik, dramaturg (zm. II 1918 – *dokładny dzień śmierci nieznanym*)
- (100) 9 XI 1918 – Zm. Guillaume Apollinaire (właśc. Wilhelm Apollinaris Kostrowicki), poeta francuski, polskiego pochodzenia (ur. 26 VIII 1880)
- (10) 9 XI 2008 – Zm. Stanisław Różewicz, polski reżyser filmowy i teatralny, scenarzysta (ur. 16 VIII 1924)
- 10 XI – Międzynarodowy Dzień Młodzieży
- (80) 10 XI 1938 – Zm. Mustafa Kemal Atatürk, turecki polityk i wojskowy (ur. 12 III 1881)
- (35) 10 XI 1983 – Zm. Jalu Kurek (właśc. Franciszek Kurek), poeta, prozaik, eseista, tłumacz, dziennikarz (ur. 27 II 1904)
- 11 XI – Święto Niepodległości – święto narodowe, odzyskanie przez Polskę niepodległości po 123 latach niewoli

- (100) 11 XI 1918 – Zakończenie I wojny światowej – podpisanie w Compiègne układu o zawieszeniu broni
- (40) 11 XI 1978 – Zm. Helena Boguszevska, prozaik, autorka książek dla dzieci i młodzieży (ur. 18 X 1886)
- (150) 13 XI 1868 – Zm. Gioacchino Rossini, kompozytor włoski, twórca 39 oper (ur. 29 II 1792)
- 14 XI – Światowy Dzień Cukrzycy Światowy Dzień Walki z Cukrzycą
- (140) 14 XI 1878 – Ur. Leopold Staff, poeta, dramaturg, tłumacz (zm. 31 V 1957)
- 15 XI – Dzień Walki z Paleniem Tytoniu obchodzony od 1977 roku, w trzeci czwartek listopada
- 15 XI – Międzynarodowy Dzień Pisarzy Uwięzionych obchodzony z inicjatywy Światowej Federacji PEN-Clubu
- 16 XI – Światowy Dzień Tolerancji proklamowany przez UNESCO, obchodzony od 1996 r.
- 17 XI – Światowy Dzień Wcześniaka
- 17 XI – Międzynarodowy Dzień Studentów obchodzony od 1941 r.
- 17 XI – Ogólnopolski Dzień bez Długów
- (160) 17 XI 1858 – Zm. Robert Owen, angielski socjalista utopijny, pisarz, działacz polityczny i społeczny (ur. 14 V 1771)
- 18 XI – Europejski Dzień Wiedzy o Antybiotykach
- (190) 19 XI 1828 – Zm. Franciszek Piotr Schubert, kompozytor austriacki, prekursor romantyzmu w muzyce, zwany Franzem Schubertem (ur. 31 I 1797)
- (135) 19 XI 1883 – Ur. Hjalmar Fredrik Elgerus Bergman, prozaik i dramaturg szwedzki (zm. 1 I 1931)
- 20 XI – Światowy Dzień Filozofii ogłoszony przez UNESCO, obchodzony w trzeci czwartek listopada

- (160) 20 XI 1858 – Ur. Selma Lagerlöf, pisarka szwedzka, laureatka Nagrody Nobla w 1909 r. (zm. 16 III 1940)
- (20) 20 XI 1998 – Zm. Marian Brandys, prozaik, eseista, reportażysta, autor książek dla dzieci i młodzieży (ur. 25 I 1912)
- 21 XI – Światowy Dzień Życzliwości (zwany też Światowym Dniem Pozdrowienia – World Halo Day) obchodzony od 1973 r.
- 21 XI – Światowy Dzień Telewizji
- (140) 22 XI 1878 – Zm. Ludwik Mierosławski, dowódca powstań, działacz polityczny, pisarz, historyk wojskowości, wódz naczelny oddziałów powstańczych w Wielkopolsce w 1848 roku (ur. 17 I 1814)
- (55) 22 XI 1963 – Zm. Aldous Huxley, pisarz angielski (ur. 24 VII 1894)
- (55) 22 XI 1963 – Zm. John Fitzgerald Kennedy, polityk amerykański, prezydent USA w latach 1961-1963 (ur. 29 V 1917)
- (220) 23 XI 1798 – Ur. Klementyna z Tańskich Hoffmanowa, prozaik, pierwsza w Polsce autorka książek dla młodzieży (zm. 21 IX 1845)
- 25 XI – Światowy Dzień Pluszowego Misia ustanowiony w 2002 roku w setną rocznicę powstania zabawki „miś”
- 25 XI – Dzień Kolejarza
- 25 XI – Międzynarodowy Dzień Eliminacji Przemocy wobec Kobiet
- (25) 25 XI 1993 – Zm. Anthony Burgess (właśc. John Anthony Burgess Wilson), szkocki prozaik, eseista, kompozytor, scenarzysta filmowy i telewizyjny (ur. 25 II 1917)
- (50) 26 XI 1968 – Zm. Upton Sinclair, pisarz amerykański (ur. 20 IX 1878)
- (50) 26 XI 1968 – Zm. Arnold Zweig, prozaik niemiecki (ur. 10 XI 1887)

- (65) 27 XI 1953 – Zm. Eugene O'Neill, dramaturg amerykański, laureat Nagrody Nobla w 1936 roku (ur. 16 X 1888)
- (100) 28 XI 1918 – Przyznanie praw wyborczych Polkom w dekreście Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego
- 29 XI – Dzień Podchorążego
- (375) 29 XI 1643 – Zm. Claudio Monteverdi, włoski kompozytor, skrzypek, pierwszy twórca oper (ur. 15 V 1567 – data chrztu)
- (90) 29 XI 1928 – Ur. Andrzej Kijowski, prozaik, eseista, krytyk literacki i teatralny (zm. 29 VI 1985)
- (250) 30 XI 1768 – Ur. Jędrzej Śniadecki, chemik, lekarz, biolog i filozof (zm. 12 V 1838)
- (150) 30 XI 1868 – Zm. Hipolit Cegielski, wielkopolski przemysłowiec i działacz społeczno-kulturalny, polityk, nauczyciel, językoznawca (ur. 6 I 1813)
- (130) 30 XI 1888 – Ur. Stanisław Vincenz, polski pisarz i filozof, znawca Huculszczyzny, myśli i sztuki starożytnej Grecji (zm. 28 I 1971)

G r u d z i e ń

- 1 XII – Światowy Dzień Zapobiegania AIDS ogłoszony przez WHO z inicjatywy Międzynarodowej Konferencji AIDS w Londynie 1988 r.
- 2 XII – Międzynarodowy Dzień Upamiętniający Zniesienie Niewolnictwa
- (135) 2 XII 1883 – Ur. Nikos Kazantzakis, pisarz i poeta grecki (zm. 26 X 1957)
- (100) 2 XII 1918 – Zm. Edmond Rostand, poeta i dramaturg francuski (ur. 1 IV 1868)
- 3 XII – Dzień Naftowca i Gazownika

- (105) 3 XII 1913 – Zm. Pierre Auguste Renoir, malarz i grafik francuski (ur. 25 II 1841)
- 4 XII – Dzień Górnika – Barbórka
- (100) 4 XII 1918 – Ur. Witold Wirpsza, poeta, prozaik, tłumacz literatury niemieckiej, zamieszkały od 1971 roku w Berlinie Zachodnim (zm. 16 XI 1985)
- 5 XII – Międzynarodowy Dzień Pomocy Cierpiącym (Dzień Wolontariusza) ogłoszony w 1985 r. z inicjatywy Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych, obchodzony od 1986 r.
- (95) 5 XII 1923 – Ur. Władimir Tiendriakow, pisarz rosyjski, autor scenariuszy, publicysta (zm. 6 VIII 1984)
- (30) 5 XII 1988 – Zm. Teodor Parnicki, prozaik, eseista (ur. 5 III 1908)
- (65) 6 XII 1953 – Zm. Konstanty Ildefons Gałczyński, poeta, satyryk, tłumacz (ur. 23 I 1905)
- (85) 7 XII 1933 – Zm. Roman Wilkanowicz, poeta, satyryk, dziennikarz, związany z Wielkopolską (ur. 27 II 1886)
- (115) 8 XII 1903 – Zm. Herbert Spencer, filozof angielski (ur. 27 IV 1820)
- 9 XII – Międzynarodowy Dzień Przeciwdziałania Korupcji
- (410) 9 XII 1608 – Ur. John Milton, poeta angielski (zm. 8 XI 1674)
- 10 XII – Międzynarodowy Dzień Ochrony Praw Dziecka
- 10 XII – Międzynarodowy Dzień Praw Człowieka uchwalony w 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne NZ
- (70) 10 XII 1948 – Uchwalenie przez Zgromadzenie Ogólne ONZ Deklaracji Powszechnej Praw Człowieka
- (15) 10 XII 2003 – Zm. Janusz Pajewski, historyk, profesor UAM (ur. 5 V 1907)
- 11 XII – Międzynarodowy Dzień Terenów Górskich
- (215) 11 XII 1803 – Ur. Hector Berlioz, kompozytor francuski (zm. 8 III 1869)

- (175) 11 XII 1843 – Ur. Robert Koch, uczonek niemiecki, lekarz i bakteriolog, laureat Nagrody Nobla w 1905 roku za badania nad gruźlicą (zm. 27 V 1910)
- (110) 11 XII 1908 – Ur. Aleksander Janta-Polczyński, pisarz, dziennikarz, tłumacz, związany z Wielkopolską (zm. 19 VIII 1974)
- (100) 11 XII 1918 – Ur. Aleksandr Isajewicz Sołżenicyn, rosyjski pisarz i historyk, laureat Nagrody Nobla 1970, dysydent, więzień łagrów (zm. 3 VIII 2008)
- (100) 11 XII 1918 – Ur. Zygmunt Kałużyński, krytyk filmowy i publicysta (zm. 30 IX 2004)
- (155) 12 XII 1863 – Ur. Edward Munch, malarz norweski (zm. 23 I 1944)
- 13 XII – Dzień Pamięci Ofiar Stanu Wojennego ogłoszony przez Sejm RP w 2002 r.
- 13 XII – Dzień Księgarza
- (145) 13 XII 1873 – Ur. Walerij Briusow, pisarz rosyjski, przedstawiciel symbolizmu (zm. 9 X 1924)
- (125) 14 XII 1893 – Zm. Edmund Callier, oficer, historyk i publicysta wielkopolski (ur. 2 X 1833)
- (105) 14 XII 1913 – Ur. Artur Sandauer, polski krytyk literacki, eseista, tłumacz (zm. 15 VII 1989)
- (100) 15 XII 1918 – Ur. Maria Jarochowska, pisarka i publicystka (zm. 20 VIII 1975)
- (75) 15 XII 1943 – Zm. Edward Szymański, poeta i satyryk (ur. 9 IX 1907)
- (90) 16 XII 1928 – Ur. Philip Kindred Dick, pisarz amerykański, autor powieści z pogranicza fantastyki i literatury fantastycznonaukowej (zm. 2 III 1982)
- (115) 17 XII 1903 – Ur. Erskine Caldwell, pisarz amerykański (zm. 11 IV 1987)
- (35) 17 XII 1983 – Zm. Maria Jan Gisges, poeta, prozaik (ur. 15 I 1914)

- 18 XII – Międzynarodowy Dzień Migranta ustanowiony przez ONZ 4 grudnia 2000 roku
- (215) 18 XII 1803 – Zm. Johann Gotfried von Herder, filozof i poeta niemiecki (ur. 25 VIII 1744)
- (170) 19 XII 1848 – Zm. Emily Jane Brontë, poetka i pisarka angielska (ur. 30 VII 1818) *autorka Wichrowych Wzgórz*
- 20 XII – Międzynarodowy Dzień Solidarności
- (55) 20 XII 1963 – Zm. Gustaw Morcinek, pisarz śląski (ur. 25 VIII 1891)
- (50) 20 XII 1968 – Zm. John Steinbeck, pisarz amerykański, laureat Nagrody Nobla w 1962 r. (ur. 27 II 1902)
- 21 XII – Dzień Pamięci o Poległych i Zmarłych w Misjach i Operacjach Wojskowych poza Granicami Państwa
- (60) 21 XII 1958 – Zm. Lion Feuchtwanger, pisarz i dramaturg niemiecki (ur. 7 VII 1884)
- (160) 22 XII 1858 – Ur. Giacomo Puccini, kompozytor włoski (zm. 29 XI 1924)
- (155) 23 XII 1863 – Zm. William Makepeace Thackeray, pisarz angielski, realista i satyryk (ur. 18 VII 1811)
- (220) 24 XII 1798 – Ur. Adam Mickiewicz, poeta, dramaturg i publicysta (zm. 26 XI 1855)
- (135) 24 XII 1883 – Ur. Stefan Jaracz, aktor, artysta, społecznik, twórca teatru „Ateneum” (zm. 11 VIII 1945)
- (10) 24 XII 2008 – Zm. Harold Pinter, brytyjski pisarz i dramaturg, reżyser teatralny i scenarzysta, laureat literackiej Nagrody Nobla w 2005 roku, uznawany za czołowego przedstawiciela „teatru absurdu” (ur. 10 X 1930)
- (80) 25 XII 1938 – Zm. Karel Čapek, pisarz czeski (ur. 9 I 1890)
- (135) 26 XII 1883 – Ur. Maurice Utrillo, malarz i grafik francuski (zm. 5 XI 1955)
- (95) 26 XII 1923 – Zm. Włodzimierz Przerwa Tetmajer, malarz, poeta, działacz ludowy (ur. 31 XII 1861)

- (100) 27 XII 1918 – Wybuch Powstania Wielkopolskiego
- (80) 27 XII 1938 – Zm. Osip Mandelsztam, rosyjski poeta i prozaik pochodzenia żydowskiego (ur. 15 I 1891)
- (65) 27 XII 1953 – Zm. Julian Tuwim, poeta, satyryk, tłumacz (ur. 13 IX 1894)
- 29 XII – Światowy Dzień Różnorodności
- (5) 29 XII 2013 – Zm. Wojciech Kilar, pianista, kompozytor muzyki poważnej i filmowej (ur. 17 VII 1932)
- (135) 30 XII 1883 – Zm. Jan Konstanty Żupański, księgarz i wydawca wielkopolski (ur. VI 1804 – *dzień urodzin nieznanym*)
- (215) 31 XII 1803 – Ur. Jose Maria de Heredia, poeta kubański (zm. 7 V 1839)

II. ZESTAWIENIA BIBLIOGRAFICZNE

Aleksandra Kosicka-Pajewska

OBRAZ POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO W LITERATURZE

Hymn bojowy powstańców

*Hej, Orle Biały, pierzchy dziejów mroki,
Leć dziś wspaniały, hen na lot wysoki,
Nad pola chwały, nad niebios obłoki,
Ponad świat cały – wielki i szeroki.*

*Hej, Orle Biały, ongi tak zraniony,
Zbyt długo brzmiały pogrzebowe dzwony,
Rozpaczne szwały i żałosne tony ...
Wiedź nas na śmiały czyn, nieustraszony!*

*Za Polskę wolną od tyrańskich tronów,
Za Polskę dawną Piastów, Jagiellonów,
Za ziemię całą, tę rodzoną naszą,
Za wolność wszystkich, za Naszą i Waszą!*

Ignacy Jan Paderewski

(Warszawa, styczeń 1919 r.)

[przedruk za: Wielkopolski Powstaniec, Poznań 1998, nr 4, s. 44.]

Powstanie Wielkopolskie 1918/1919, nazywane niekiedy Powstaniem Grudniowym było trzecim zwycięskim powstaniem narodu polskiego (pierwsze i drugie także zrealizowano w Poznaniu w 1806 i 1809 roku). Tradycja powstańcza w Wielkopolsce była silna i długa, bowiem obejmowała blisko 124 lata (od powstania kościuszkowskiego do zakończenia I wojny światowej). Mieszkańcy Poznańskiego zahartowani byli w bezwzględnej walce z zaborcą, zwłaszcza po zjednoczeniu Rzeszy w 1871 r. pod przewodnictwem Prus. Wiel-

kopolanie jako metodę walki z zaborcą przyjęli pracę organiczną, innymi słowy dążyli do zdobycia silnej pozycji gospodarczej. Osiągnięcia Polaków na tej płaszczyźnie były bardzo duże, co niepokoiło władze w Berlinie. Większość społeczeństwa polskiego zdawała sobie sprawę, że walka zbrojna o niepodległość jest nieunikniona, stąd silny i liczny ruch „Sokoła” oraz polskiego skautingu. Specyfiką zaboru pruskiego była znaczna liczba osiadłej na tych terenach ludności niemieckiej. Pomimo pokonanej w działaniach wojennych lat 1914-1918 armii zaborczej, ludność cywilna niemiecka zamieszkała w granicach zaboru pruskiego nie wyobrażała sobie „utrąty” ziem polskich. Odwrotnie Polacy, niezależnie od orientacji politycznej mieli głęboką wiarę w powrót Ziem Zachodnich do Państwa Polskiego. Panowało powszechne przekonanie, że granica zachodnia państwa ustalona będzie na konferencji pokojowej w Paryżu. „Stanęliśmy z góry na stanowisku, -- mówił ks. Stanisław Adamski -- że o granicach zachodnich państwa polskiego stanowić będzie kongres pokojowy, i oświadczyliśmy, że wyroku pokojowego oczekiwać będziemy ze spokojem i zupełną ufnością”. Przekonanie to okazało się przekonaniem błędnym. Niemcy dobrowolnie z ziem polskich zrezygnować nie zamierzali. Polacy natomiast zaczęli przygotowania do przejścia władzy. Szybko zdano sobie sprawę, że nieuniknione będzie użycie siły. Wielkie znaczenie dla przebiegu powstania miała gotowość organizacyjna i mentalna mieszkańców Wielkopolski do podjęcia walki o granice. Moment wybuchu insurekcji wyznaczył przyjazd Ignacego Paderewskiego do Poznania. Walki były ciężkie i zaciekle. Bliski sojusznik Francja, zmusił Niemców do przyjęcia warunków rozejmu w Trewirze. Z państw Koalicji jedynie rząd francuski rozumiał, że ziemie zagarnięte przez Prusy w wyniku zaborów powinny być zwrócone Polsce, a także rozszerzone na Śląsku. Chwila wybuchu powstania wybrana została właściwie. Walki powstańcze przyczyniły się do wyznaczenia granicy zachodniej państwa.

Znaczenie polityczne i historyczne Grudniowego Powstania Wielkopolskiego było doniosłe, a mimo to w świadomości narodu polskiego w niedostatecznym stopniu ono zapadło. Przyczyn tego problemu jest kilka. Pierwszy wypływa z cech narodu polskiego. Klęska i martyrologia jest bliższa wyobraźni i zainteresowaniom Polaków niż zwycięstwo. Przyczyna druga, to fakt, że walka o granice wschodnią i południową przysparzała więcej uwagi i wysiłku tak politycznego jak i wojskowego. Zaangażowany w walkę o te granice był cały naród. Poznańscy pokazali znaczenie Armii Wielkopolskiej, która wzięła udział w walkach o Galicję Wschodnią, jak również w bitwie o Warszawę w sierpniu roku 1920, natomiast nie umieli, czy nie chcieli w tym samym stopniu uwydatnić znaczenia Powstania Wielkopolskiego. Miał rację Edward hr. Raczyński, który stwierdził, że: „Poznańskie nie marzyło o legendzie – trwało w uporze”.

Pierwsza rocznica wybuchu Powstania Wielkopolskiego była obchodzona bardzo uroczysto z udziałem Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego, który przybył specjalnie w tym celu do Poznania. W początkach PRL odnoszono się niechętnie do Powstania Wielkopolskiego, ponieważ widziano w nim dzieło endecji. To nastawienie do insurekcji minęło i należy stosunek przywrócono, lecz uroczystości odbywały się zawsze skromnie i tylko w Poznaniu i nielicznych miastach Wielkopolski. Dopiero w ostatnich latach, bardziej uroczyste obchody odbywają się w Poznaniu i w Warszawie przypominając wszystkim Polakom o zwycięskiej insurekcji.

Skromny i niewystarczający stosunek do zwycięskiego zrywu powstańczego społeczeństwa polskiego ma swoje odzwierciedlenie w literaturze. O ile literatura pamiętnikarska i stricte historyczna jest bogata, choć niepełna (nie ma badań archiwalnych dokumentów niemieckich na temat powstania 1918/1919 r.), o tyle dorobek literacki jest bardzo ubogi. Literatura powieściowa obraz walk powstańczych przedstawia fragmentarycznie, niekiedy zdawkowo i jest on zdecydowanie niewystarczający. Wyjątek stanowi praca Marcelego Kosmana „Determinacja połączona z rozwąga. W dziewięćdziesięciolecie Powstania Wielkopolskiego”, która przedstawia powstanie w formie całościowej, od przyczyn insurekcji poprzez przebieg, po skutki zrywu Wielkopolan z całego obszaru walk. Autor książkę tę napisał nie w formie powieści lecz eseju i są to rozważania historyka a nie literaturoznawcy.

Zrekonstruowanie dzisiaj pełnego obrazu Powstania Grudniowego na podstawie jednej powieści, jest trudne, a nawet niemożliwe, chociaż są elementy wspólne dla wszystkich dzieł. W czasie, gdy pamięć o wydarzeniach grudniowych 1918/1919 roku w świadomości Wielkopolan była wciąż żywa i głęboko zakorzeniona, literatura ograniczyła się do kilku zaledwie prac, a treść tych powieści o walkach powstańczych mówi niewiele, lub ogranicza się tylko do opisywanych regionów Wielkopolski. Są jednakże problemy wspólne, na które autorzy swych dzieł zwracali szczególną uwagę. Do nich należy m.in. przygotowanie psychiczne i mentalne do walki, oraz budzenie się w Wielkopolanach patriotyzmu. Powieści dają jednoznaczny obraz nastrojów panujących wśród ludności polskiej zamieszkującej zabór pruski. Polacy, wszystkich warstw społecznych, a zwłaszcza chłopci byli zahartowani w bojach z germanizacją. Najszerzej zagadnienie to opisał Eugeniusz Paukszta w powieści „Pogranicze”, chociaż wiele miejsca temu problemowi poświęcił także Maciej Wierzbński w książce „Wolność” czy „Syn kresów”, oraz pozostali autorzy, o których będzie mowa poniżej.

Eugeniusz Paukszta, wydał swą powieść w latach 60. XX wieku, i jest to dzieło o wysokich walorach literackich i historycznych. Autor w sposób mistrzowski wplótł zagadnienia polityczno-społeczne ziemi babimojskiej i osadził

je w głównym wątku powieści. Tematem książki pisarz uczynił nastroje panujące wśród ludności pogranicza po werdykcie Wielkiej Trójki na konferencji paryskiej o pozostawieniu tych ziem poza granicami Państwa Polskiego. „Powieść jest literackim przetworzeniem i zwierciadłem tych problemów”, z którymi na co dzień borykali się mieszkańcy Babimojszczyzny. Jest to świadectwo siły i nieustępliwości polskiego chłopca pogranicza. Paukszta opisał prawdę historyczną w formie literackiej o postawach zwykłych ludzi, którzy ponosili olbrzymi wysiłek nieustającej walki o powrót tych ziem do Polski. Ta ciągła walka na pograniczu o polskość nie była ani prosta ani łatwa. Życie na Ziemi Babimojskiej, wymagało od ludności cywilnej i polskich placówek wielkiego hartu. Paukszta przywołyuje metody stosowane przez Polaków w walce z Niemcami, prawno-administracyjne subtelności, które stosowano codziennie, zmagając się z wrogą administracją, aż po dramat II wojny światowej. Powieść jest napisana barwnym językiem, wydarzenia toczą się wartko i trzymają w napięciu. Książka oparta jest na bogatej dokumentacji historycznej: listach, wspomnieniach, rozmowach autora z bohaterami opisywanych wydarzeń. Wieś Dobrzewo, w której rozgrywa się akcja dzieła jest miejscem fikcyjnym, ale wydarzenia opisane w powieści bez trudu znaleźć można w tradycji i pamięci mieszkańców wsi: Dąbrówka, Nowy i Stary Kramsk, Wojnowo, Kargowa, Zbąszyń, a także w innych miejscowościach Babimojszczyzny. Bohaterami są młodzi ludzie, którzy po powrocie z wojny włączyli się w przygotowania do powstania oraz członkowie gniazd Sokolich z tego obszaru. Należy zgodzić się z oceną powieści Janusza Kornata, który pisze: „Dzięki talentowi pisarskiemu E. Paukszty, jego poetyckiej wyobraźni, malarskim wręcz wizjom, powstała wartościowa, bardzo realistyczna w swojej wymowie powieść” (s. 100). Paukszta w powieści oddał nastrój patriotyczny i dążenia wolnościowe ludności polskiej zamieszkującej ziemie pogranicza oraz poświęcenie życia w obronie polskość i każdego skrawka ziemi, o którą toczył się wielopokoleniowy, codzienny, zaciekły, czasami krwawy bój.

To rozumienie powagi sytuacji w jakiej znalazła się Wielkopolska w roku 1918 i postawy Polaków zamieszkujących te ziemie podkreślają wszyscy autorzy powieści. Każdy z nich opisuje inną część Wielkopolski np.: Marian Turwid – Gniezno, Wrześnię i okoliczne wsie, Gerard Górnicki – Gniezno, Kłęcko, Szubin, Żnin, Rynarzewo, Marian Turwid – Poznań, Bydgoszcz, Szubin, Wacław Noskowiak – Kłęcko...

Kolejne zagadnienie łączące wszystkie dzieła literackie to sprawa spontaniczności tworzonych oddziałów powstańczych i poparcie ich przez miejscową ludność. Entuzjazm weteranów, czy niekiedy dezertersów z armii zaborczych, pełnych euforii po zakończonej wojnie i doświadczeniach ruchów rewolucyjnych w Niemczech w dużym stopniu przyczynił się do organizowania spontanicznie oddziałów powstańczych. Walki insurekcyjne w 1918 r. „wybuchyły” oddolnie,

niekiedy chaotycznie, oddziały tworzyli miejscowi młodzi ludzie, członkowie organizacji społecznych lub skautingu, nazywani symbolicznie „Kaczmarki – Regiment”, dowodzili nimi miejscowi organizatorzy tych oddziałów. Stąd Powstanie Wielkopolskie nie ma jednej twarzy, bohatera, symbolicznej postaci. Nawet dowódcy powstania gen. bryg. Stanisław Taczak (w 1918 r. w stopniu majora) czy gen. broni Józef Dowbor-Muśnicki nie mają w powieściach właściwego miejsca.

Paukszta niewiele miejsca w swym dziele poświęcił przygotowaniom i samym walkom powstańczym. Miejscowe oddziały z okolic Chłastawy, Sulechowa, Kopanicy-Kargowej, Chobienic, Zbąszynia, Wolsztyna toczyły ciężkie i żarte walki, organizowały się spontanicznie, a po stoczonych bojach uczestnicy wracali do swych domów, by na drugi dzień ponownie wrócić na posterunki. „Nikomusię nie uśmiechało czekać – pisze Paukszta – to ciągle czekanie. I starych i młodych ręce swędziały, niejedne grube słowo pobiegło pod adresem władz poznańskich...” (s. 31). Decyzje podejmowali miejscowi dowódcy, nie czekając na odgórne rozkazy. Stąd często gorzkie słowa płynęły od poznańskich przywódców. Obraz samych walk powtarza się: zdobywanie broni na własną rękę, spontaniczność, zaciekłość, i to co charakterystyczne dla Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 roku, to powrót uczestników do swych domów po stoczonych potyczkach, by stanąć w gotowości do następnej bitwy.

Na szczególnie omówienie zasługuje książka Macieja Wierzińskiego „Wolność. Powieść z czasów odrodzenia Wielkopolski”, która do dzisiaj uważana jest za najważniejsze dzieło o Grudniowym Powstaniu 1918/1919 roku (wydana była w 1925 r.). Autor cztery lata później (1929) powieść tę poddał korekcie, dołączył do niej fragmenty własnych nowel o tematyce insurekcyjnej i opublikował pod nowym tytułem „Syn kresów”. Akcja utworu toczy się na froncie powstańczych walk w północnej części Wielkopolski, a więc przedstawia tylko fragment obrazu insurekcji. Główny bohater, Sobiesław Żabicki, pochodzenia inteligentkiego, zaangażowany jest osobiście w walki powstańcze, a całość powieści łączy wątek miłosny. Wierziński poruszył w powieści ważne problemy natury etycznej, które dotyczą wszystkich obszarów walk powstańczych, takie jak: godność, honor, miłość Ojczyzny. Autor zachował w obu powieściach rzetelność realiów historycznych, determinację, poświęcenie, odwagę uczestników walk. Trafnie ocenił powieść Wierzińskiego Marian Olszewski gdy pisze: „zachowania i dialogi bohaterów są przedstawione płytko i wedle przestarzałych stereotypów powieściowych. [...] Styl Wierzińskiego jest pełen językowych wybujałości. W usta postaci wkłada autor słowa gwałtownych pasji. Opisy rażą nieporadnością pisarską i naiwnością” (s. 45). Być może to jest przyczyną niewielkiego zainteresowania książką.

W powieści „Wolność” odnajdziemy obraz atmosfery jaka panowała wśród mieszkańców i gości, którzy przybyli do Poznania w grudniu 1918 r., tuż przed wybuchem powstania. „Władza wysuwała się całkiem z omdlałych rąk niemieckich, niemal automatycznie – pisał Wierziński. – Polskość wyłaniała się z gruzów tronu pruskiego, kroczyła w górę po rumowiskach wrażej potęgi niemieckiej. Wschodziła przeto zupełnie pewna siebie, mocarna” (s. 87).

Wierziński opisał emocje i atmosferę miasta w grudniu 1918 r., oraz obraz przygotowań tuż przed wybuchem powstania. W Poznaniu powstała Tymczasowa Rada Ludowa, na której czele stanął dr Bolesław Krysiwicz oraz spontanicznie tworzona przez Karola Rzepeckiego Straż Obywatelska. Ulice śródmieścia pełne były ludzi, w witrynach sklepowych ukazały się „emblematy polskie”, dotąd zabronione. Kupowano flagi biało-czerwone, nalepki, „...bo każdy Polak, bez względu w jakiej mieszkał części miasta, pragnął uzewnętrznić pierwszy raz w życiu swe uczucia narodowe...” (s. 90). Ludność całego zaboru pruskiego, Wielkopolanie, Kujawianie, Pauczanie, Torunianie, Kaszubi, Warmiacy, ale także Polacy przybyli z Westfalii, Nadrenii, Hamburga, Berlina, Dreżna i innych miast niemieckich przybyli do Poznania i z przypiętą na piersi biało-czerwoną kokardą demonstrowali w ten sposób swą przynależność narodową. Polacy widzieli już wolną Ojczyznę. Euforia „ulic śródmieścia” nie zamazała nieufności do władz niemieckich, wręcz przeciwnie sytuacja stawała się napięta, a mieszkańcy wyczekiwali reakcji władz niemieckich. Zarządzenie prezydenta policji miejskiej Blankertza o zdjęciu z balkonów flag brytyjskich wywołało oburzenie i postawiło w stan gotowości Polaków. Dzięki negocjacjom Juliana Lange i podporucznika Rybki udało się na chwilę powstrzymać protesty.

Przyjazd Paderewskiego, nie tylko jako wybitnego Polaka, lecz przedstawiciela zwycięskich mocarstw Zachodu wywołał entuzjazm i wielką manifestację ludności polskiej na dworcu kolejowym i przed Bazarem, w którym się zatrzymał wyczekiwany gość. Odpowiedzią na wielką manifestację Polaków przed Bazarem było zgromadzenie kilku kompanii wojska gotowych do oddania ognia. Obraz walk jest w powieści przedstawiony symbolicznie; atak Niemców na siedzibę Naczelnej Rady Ludowej, i odpowiedź Straży Ludowej, która stanęła pod bronią i zmusiła Niemców do opuszczenia Placu Wilhelmińskiego, oraz zachowania Poznańczyków pomagających przy wynoszeniu rannych z pola bitwy. Wierziński zaledwie nadmienia o zabitym robotniku, Franciszku Ratajczaku, który wrócił z Westfalii i poniósł śmierć.

Wraz z wyjazdem głównego bohatera Sobiesława Żabickiego do Gniezna, Bydgoszczy, Kcyni, obraz walk powstańczych przenosi się na „peryferie” Wielkopolski.

Znamienne jest, że zarówno powieść „Wolność” jak i „Syn kresów” w latach 20. i 30. XX wieku były jedynymi powieściami o tematyce powstańczej,

a mimo to nie weszły do literackiego kanonu ogólnopolskiego, nawet nie były znane pokoleniu powstania wielkopolskiego.

Te same obrazy Poznania w przededniu wybuchu powstania znajdziemy w powieści Mariana Turwida „Dwie drogi” z 1969 r. (wznowienie 1983 r.). Treścią dzieła jest budzenie się w bohaterach świadomości narodowej i politycznej oraz ich dążenia niepodległościowe. Polacy wcieleni do armii niemieckiej po rozejmie w Compiègne wysłani zostali do Wielkopolski aby „wzięli za mordę Polaków” (s. 146). Szybko się okazało, że w kompanii sierżanta Maćkowiaka, jednego z bohaterów dzieła przeszło połowa to „zażarte Polusy”, mimo niemiecko brzmiących nazwisk: Lange, Schubert, Lieske, Muller... w plutonie Pruchniewicza i innych podobnie. Po przybyciu do Poznania natychmiast dowódcy zameldowali się w biurze Rady Ludowej. Turwid, tak jak żaden inny pisarz dał obraz gotowości przybyszów z Niemiec i mieszkańców Poznania do walk o wolność.

Powieść „Dwie drogi” daje czytelnikowi szeroki obraz atmosfery miasta tuż przed wybuchem insurekcji i pierwszych walk. „Ludzie! Co tam się działo – pisze Turwid. Całe miasto kipi! I wszędzie chorągwie! Polskie i alianckie! Rozumiecie: polskie chorągwie! W Poznaniu! Trudno uwierzyć! A na ulicach tłumy jeszcze większe niż na Boże Ciało. A te tysiące świec! Tysiące pochodni!” (s.155). W tym samym czasie w ciszy trwały przygotowania do wybuchu powstania. Spodziewano się rozpoczęcia walk w dniu przyjazdu Paderewskiego do Poznania. Przygotowane były także oddziały Heimaatschutz, czekały tylko na rozkaz.

Turwid daje obraz sprawnego i doskonale przygotowanego szturm na ważne miejsca strategiczne dla Polaków. Szybko zdobyte: „trzy forty, prochownię przy szosie swarzędzkiej, muzeum naprzeciw Bazaru, pocztę i dworzec główny. Dworzec i dyspozytornia, wszystkie perony tak są obstawione przez powstańców, że do Poznania nie wjedzie już żaden pociąg wiozący Niemcom posiłki” (s. 161). I tak, przez zaskoczenie powstańcy zdobywali kolejne, ważne miejsca dla Polaków.

Zaraz po zakończeniu powstania ukształtowały się dwa nurty narracyjne opisujące wydarzenia lat 1918/1919: legendarny i faktograficzny. Do nurtu pośredniego zaliczyć możemy powieść „Naprzód wiara”. Są to osobiste wspomnienia Wacława Noskowiaka. Jest to książka wydana w 1935 r., zdecydowanie nieudana, razi nieporadny styl, nie przekazuje autor obrazu insurekcji, chociaż zamieszcza w niej cenne dla historyka autentyczne refleksje osobiste.

Przykładem książki, w której odnajdujemy wydarzenia dalekie od prawdziwych, w której autor z „fantazją przypisywał sobie sukcesy innych” należy książka Stanisława Rybki pt. „Zerwane pęta. Karty z pamiętnika. Wspomnienia z dni niemieckiej rewolucji i powstania w Poznaniu 1918-1919” (1923). Przyjęta

ona została przez czytelników z oburzeniem, a zwłaszcza przez powstańców. Liczne nierzetelności, przekłamania, fałsze wytykano autorowi, co nazywano pogardliwie „rybkowaniem”.

Nie można w tym miejscu nie wspomnieć o innej książce o tematyce powstańczej roku 1918/1919 znanego ówczesnie dziennikarza i literata Wiesława Rogowskiego pt. „Owoc w dłoni” (1973). W powieści autor podjął się po raz pierwszy w literaturze pięknej oceny postaw polityków decydujących o losach powstania; bierną postawę członków Rady Ludowej, która wynikała zdaniem pisarza z bezradności, może braku odwagi i zaskoczenia wybuchem insurekcji, a nawet „okazywania niechęci inspiratorom działań zbrojnych” (Olszewski s. 46). Wszystkie wydarzenia opisane w powieści są prawdziwe, bowiem autor opierał się na literaturze pamiętnikarskiej uczestników powstania i bardzo „plastycznie” przeniósł je na karty swojej powieści. Problem braku porozumienia się przywódców oddziałów „miejscowych” z członkami Rady Ludowej jest zaznaczony w każdej powieści.

W roku 1973 ukazała się praca poznańskiego autora Tadeusza Beceli zatytułowana „Świt nad Wartą”. Powieść ta zawiera rozbudowany, dotąd nie poruszony w literaturze powstańczej wątek plebejski. Tadeusz Becela był poznańskim działaczem lewicowym (przed II wojną światową należał do Komunistycznej Partii Polski), dlatego sprawy społeczne ludu stanowiły dla niego ważny problem. W powieści „Świt nad Wartą” autor z jednej strony podkreślał masowy udział w bojach zwykłych, prostych chłopów, którzy podjęli walkę o niepodległe państwo, z drugiej strony ten sam lud Wielkopolski zadawał pytania o kształt przyszłej Polski, o program społeczny nowej, jeszcze nie powołanej władzy. Los zwykłego obywatela był dla pisarza ważny.

Wielkim zasłużonym w dziedzinie krzewienia pamięci o Powstaniu Wielkopolskim był poznański literat Gerard Górnicki, który dwukrotnie „sięgnął” po tematykę powstańczą. W 1994 roku wydał powieść „Mściwój i Anna Maria”, akcja której rozgrywa się w okolicach Międzyzychodu i na froncie zachodnim oraz „Bitwa szalała do wieczora. Opowieść o Powstaniu Wielkopolskim w siedemnastu obrazach”, która do rąk czytelników trafiła w 1984 roku. Powieść „Bitwa szalała do wieczora” w sposób całościowy przedstawia walki powstańcze na północnym froncie toczących się krwawych, mających duże znaczenie strategiczne bitew (w Gnieźnie, Kłecku, Szubiniu, Żninie, Rynarzewie). Wieloletnie studia historyczne G. Górnickiego stały się podstawą do przedstawienia w powieści prawdziwych losów uczestników powstania „spersonalizowanych” w głównych bohaterach książki. Są to: Paweł Cymś, Mieczysław Paluch, Wojciech Jacobson, Zygmunt Kittel czy Edmund Rogalski. Powieść w sposób rzetelny, tak jak wyżej omówione dzieła pokazuje specyfikę tego ważnego zrywu patriotycznego, przede wszystkim o charakterze ludowym oraz jego spontaniczność i poświę-

cenie powstańców. G. Górnicki kieruje także gorzkie refleksje o powstaniu takie jak: brak głównego wodza, brak jednolitej strategii działań w pierwszych dniach zrywu. Przesłanie powieści „Bitwa szalała do wieczora” jest jednoznaczne, że zwycięstwo powstania zostało osiągnięte wielkim trudem i poświęceniem prostego „żołnierza”. Ten prosty „żołnierz”, jego dziewczyna, matka i przyjaciele są głównymi bohaterami powieści. „Młodość, entuzjazm, miłość i patriotyzm, całymi dziesiątkami lat pielęgnowane umiłowanie wolności – to motory historycznych wypadków, bez których spekulacje polityków i dyplomatów niewiele by znaczyły”. Była to praca kilku pokoleń Polaków, którzy wierzyli, że nadejdzie kiedyś wolna, niepodległa Ojczyzna.

Trudno pominąć w rozważaniach o Powstaniu Wielkopolskim rolę kobiet. To zagadnienie jest prawie pomijane w powieściach. Marian Turwid w książce „Dwie drogi” podaje przykład kobiety, pani Nowackiej łączniczki, oraz szwaczek, które szyły biało-czerwone kokardy. Wyjątek stanowi książka Anny Bartóg „Udział kobiet w Powstaniu Wielkopolskim”. Autorka wysnuła tezę, iż udział kobiet w insurekcji był znaczny, chociaż dzisiaj trudno jest podać liczby. Najwięcej pań pracowało w służbach sanitarno-medycznych. Książka Anny Bartóg jest pracą naukową, opartą na archiwaliach, a nie powieścią.

Zapomniana przez współczesnych jest także poezja związana z Powstaniem Wielkopolskim. Spontanicznie i okazjonalnie wydobywa się niekiedy utwory poetyckie i pieśni z zapomnianych starych tomików, prasy, druków jubileuszowych. Jediną dostępną antologią poezji tamtych lat jest wybór dokonany przez Józefa Ratajczaka zatytułowany „Krople wrzącej krwi. Powstanie Wielkopolskie w poezji i pieśni” z 1978 roku. Poezja powstańcza charakteryzuje się „piękną liryką nastrojową tamtych czasów” a „razi wylewnością, nieporadnym językiem rymotwórczym i utartą manierą”. Wypływa raczej z potrzeby serca niż z poetyckiej wyobraźni. Pozostaje w tej poezji znakomicie wyczuwalny obraz dążeń społeczeństwa polskiego do wolności.

Powstanie Wielkopolskie nie miało swojego wybitnego „profesjonalnego” poety, a autorzy wzorowali się raczej na pieśni i piosence ludowej. Pieśń w kulturze polskiej zajmuje ważne miejsce. Pieśń ma bowiem do spełnienia inną rolę, jest prosta, łatwo wpadająca w ucho i śpiewają ją wszyscy żołnierze, a co za tym idzie łączy wszystkich uczestników zarówno w boju jak i w chwilach oczekiwania, a także podtrzymuje na duchu.

Za barda Powstania Wielkopolskiego uważa się Romana Wilkanowicza. Była to postać niezwykle interesująca i przede wszystkim utalentowana. Najważniejsza część dorobku literackiego Wilkanowicza poświęcona jest przygotowaniom i walkom powstańczym. Poezja Wilkanowicza przepełniona jest uczu-

ciem, szczerością i pięknym języka. Oto przykład wiersza Romana Wilkanowicza, z gatunku kronikarskiego, zatytułowanego „27. grudnia”:

*Jak długo jeszcze będziem hańbę znosić
I zezwolimy, by krzyżacki but
Deptał nam głowę i piersi nam gniótt,
A dzieciom naszym gwałt zadawał podły.
Jak długo jeszcze będziem losu prosić
O lepszą przyszłość, skończyły się modły,
Nad Wartą zorza, nad Poznaniem wschodzi,
Dla Wielkopolski nowy dzień się rodzi!
Dwudziesty siódmy grudnia Polskę budzi.
W ulicach patrol, w każdym zaułku wróg,
Od fortów strzały słycać, armat huk.
Pękają szyby okien, krew się leje,
A tam komendant rozsyła swych ludzi.
Hej! Już z Kenwerku polski sztandar wieje.
Wnet żaden Polak do boju niezdolny,
A miasto nasze, Poznań wzięty, wolny!
Przez Wielkopolskę leci krzyk wolności.
Pod Kąkolewo, pod Zbąszyń, pod Żnin.
Zamilkły słowa, króluje czyn
Łuny goreją u brzegów Noteci,
A Orzeł Biały znów w gnieździe swym gości,
Ponad Pałuki, nad Kujawy leci,
Sięga skrzydłami północy, południa
Dwudziesty siódmy wolność przyniósł grudnia.*

Roman Wilkanowicz we wstępie do „Pieśni żołnierskich” napisał: „Zniewolony obowiązkiem żołnierskim rzucam ten tomik pomiędzy Druhów, nie bacząc na krytykę literacką [...]. Powodowała mną prosta, żołnierska miłość Ojczyzny zrozumienie, że czyn organizacji wojska jest dla Ojczyzny – chwilowo najważniejszym czynem”. Tę samą myśl – umiłowanie Ojczyzny – zawarł Wilkanowicz w książce o największej wartości literackiej „Bezimienni bohaterowie Powstania Wielkopolskiego” (1928). Dzieło to jest także hołdem dla wielkopolskiego ludu, który jest, według autora faktycznym twórcą i zwycięzcą czynu zbrojnego 1918/1919 roku. Jego bezinteresowny udział w walkach i co istotniejsze gotowość oddania życia za wspólną, narodową sprawę – tę właśnie ideę podkreśla w wierszu weteran Wilkanowicz.

*Tobie Polsko, ta kropla krwi wrzącej,
Tobie Polsko, tych serc naszych bicie.*

Tobie każdy cień myśli gorącej.

Tobie wszystko, na śmierć i na życie. [...]

Roman Wilkanowicz spisał swoje wspomnienia, które ukazały się pod tytułem: „Moje wspomnienia – ćwierć wieku życia kulturalnego Wielkopolski” (1928-1929).

Zdecydowanie niższej wartości artystycznej są utwory poetyckie innych autorów poświęcone tematyce powstańczej. Do nich należy twórczość Stanisława „Myriusa” Rybki. W Powstaniu Wielkopolskim dowodził oddziałem Straży Ludowej ochraniającym Ignacego Paderewskiego, a także był jednym z komendantów Bazaru w pierwszych dniach powstania. Do najcenniejszych należą pieśni żołnierskie napisane latem 1919 roku; muzykę do nich skomponował Feliks Nowowiejski. Są to: „Pieśń Maryjczyków”, „Marsz 7. Pułku strzelców wielkopolskich”, czy nieco później napisana „Marsylianka wielkopolska”. Oto ostatnia VI zwrotka :

[...]

Dzielni Poznańczanie

Pokazali światu,

Jak Prusaka się wypędza

Śpiesznie do Heimatu, Hej za broń!

Innym przykładem jest liryczne i epickie piśmarstwo Adama Ulricha. Jego osobiste, a nie opowiedziane doświadczenia I wojny światowej, a następnie dowódcy powstańczego batalionu „Rawicz”, zawarł w swoich późniejszych pracach. Są to reportaże, opowiadania, nowele. Na podkreślenie, ze względów literackich, zasługuje książka pt. „W marszu i bitwie. Szlakiem powstańców wielkopolskich” (1938). Książka napisana jest w formie poetyckiego pamiętnika, w której autor posługuje się niekiedy wielkopolską gwara, niekiedy żołnierskim żargonem. A. Ulrich podkreśla plebejskość zrywu wielkopolskiego 1918/1919 roku, a ochotnicze oddziały nazywa „Kaczmarek-Regimentami”.

Oto fragment:

My – to wiara spod Poznania, spod Kościana, spod Szamotuł.

Ratajczaki... Nowaki... Szukdlarki...

My już przywykli do ganiań, do zdychania, krwi i potu

Woźniaki... Antkowiaki... Kaczmarki...

My mieli dość załgiewania, bajtlowania, pyskowania i traktatów

Knary w garść – geradeaus!

Z szkiebrem trzeba zrobić szlus! Szkiebry raus!

Bo my twardy naród, chłopski naród, milczący, zawzięty,

Wielkopolskie dywizje – „Kaczmarek Regimenty” [...]

Lista poetów, którzy poświęcili swą twórczość Powstaniu Wielkopolskiemu jest znacznie dłuższa. W Dwudziestoleciu Międzywojennym pisali: Hilary Karol Majkowski, Stanisław Helsztyński, Witold Hulewicz (Olwid), Jerzy Hulewicz, Emil Zegadłowicz, Maria Paruszczyńska, Alfred Wróblewski, Zofia Mizerska i wielu innych. Wiersze wymienionych autorów oraz innych znalazły się w wspomnianej już antologii „Krople wrzącej krwi” Józefa Ratajczaka.

Druga wojna światowa, jej okrucieństwo i świeża trauma Polaków sprawiły, że o Powstaniu Wielkopolskim mówiło się sporadycznie, a dzieła literackie powstawały okazjonalnie. Wśród pojedynczych dzieł zauważyć można utrzymane na wysokim poziomie literackim prace takich autorów jak: Eugeniusza Wachowiaka poemat pt. „Powstańczym polem wiedzie ślad” (1978), Franciszka Fenikowskiego „Grudniowa etiuda” (1968), poznańskiego poety Wincentego Różańskiego wiersz „Matce i Ojcu i powstańcom wielkopolskim”, Ewy Najwer „Tryptyk powstańczy” czy Teodora Śmiałowskiego „Etiuda powstańcza”.

Wyjątkowe miejsce wśród poetów piszących o Powstaniu Wielkopolskim zajmuje działacz poznańskiego oddziału Związku Literatów Polskich – Ryszard Danecki. Był współzałożycielem Grupy Poetyckiej „Wierzbak”. Dorobek literacki Ryszarda Daneckiego jest duży i różnorodny. Są to: książki, utwory sceniczne, libretta oper kameralnych i kantat, poezja. Wiersze o tematyce powstańczej wydał w tomiku „Witaj jasności” a dedykował je powstańcom lub osobom współczesnym, którzy popularyzują czyn insurekcyjny Poznańczyków.

Znakomitym podsumowaniem i refleksją recepcji Powstania Wielkopolskiego są słowa wyżej wspomnianego Bohdana Hulewicza, który w swoich wspomnieniach napisał:

Pokpiwali sobie z nas, Poznańczyków, i Słowacki, i Norwid, a Kazimierz Brodziński nazwał Wielkopolskę Beocją. Po nim złośliwie i bezkrytycznie Powtarzano to porównanie, że to niby jej obywatele o niczym innym nie myślą jak tylko o jedzeniu, piciu, przyodziewku, o sprawach materialnych: gospodarce, bogaceniu się, że nie mają zmysłu dla wartości kulturalnych, nie wykazują ambicji w dziedzinie poezji, literatury, sztuki.

Po r. 1918/1919 mamy prawo odrzucić te krzywdzące epitety, a jeśli już chcemy stwarzać analogię, porównując poszczególne dzielnice Polski z krainami starej Grecji – to Wielkopolska jest raczej Sparta: twarda, nieustępliwa, patriotyczna, zdolna do ofiar, do walki na śmierć i życie, równie ofiarna jak Warszawa, tylko roztropniejsza.

Determinacja połączona z rozważą dała nam zwycięstwo.

Odeszli już od nas uczestnicy Grudniowego Powstania Wielkopolskiego 1918/19 r. Tylko od następnych pokoleń zależeć będzie jak w świadomości zapisze się ten wielki czyn insurekcyjny. Najlepiej rozśławia się wydarzenia historyczne przez literaturę, poezję, pieśń. Wielka szkoda, że tak niewystarczająca i uboga do dzisiaj jest literatura, treścią której jest Grudniowe Powstanie Wielkopolskie 1918/1919 roku.

Bibliografia

1. BARŁÓG A., *Udział kobiet w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919*, Poznań 2008.
2. KARWAT J., *Problematyka Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 w wybranych dziedzinach kultury (w literaturze i twórczości plastycznej)*. [w:] *Studia Gnesneensia* 11, Gniezno, 2015, s. 97-118.
3. KOSMAN M., *Determinacja połączona z rozważą. W dziewięćdziesięciolecie Powstania Wielkopolskiego*, Poznań 2008.
4. OLSZEWSKI M., *Powstanie Wielkopolskie w literaturze*, [w:] *Wielkopolski Powstaniec* nr 4, Poznań 1998, s. 45-48.
5. RATAJCZAK J., *Kropki wrzącej krwi. Powstanie Wielkopolskie w poezji i pieśni*. Antologia, Poznań 1978.

Aleksandra Kosicka-Pajewska – prof. UAM, dr hab., pracownik Zakładu Estetyki Literackiej Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM, wykładowca przedmiotów: Historia kultury polskiej, Historia Polski XIX i XX wieku. Opublikowała m.in.: *Szymon Askenazy i jego miejsce w historii* (2002), *Mistrzynie życia, twórczynie kultury, patriotki. Izabela Czartoryska, Maria Potocka, Maria Lubomirska* (2015), *Kwintet warszawski. Szkic do portretu zbiorowego stołecznej inteligencji dwudziestego wieku* (2016).

Marcin Radomski

Dział Informacji Bibliograficznej i Regionalnej

ZWYCIĘSKIE POWSTANIE W REGIONIE NAD WARTĄ I PRZERWANA NIEPODLEGŁOŚĆ

27 grudnia 2018 roku minie dokładnie sto lat od wybuchu zwycięskiego *de facto* Powstania Wielkopolskiego (1918-1919). Sejm Rzeczypospolitej Polskiej przyjął jednogłośnie uchwałę, ustanawiając tym samym *Rok Pamięci Powstania Wielkopolskiego*. W uzasadnieniu napisano, iż powstanie było „wielkim triumfem Polaków dążących do wyzwolenia się z pruskiej niewoli, którym nieodłącznie towarzyszyło pragnienie połączenia się na powrót z ułomowaną Rzeczpospolitą”. Ta szczególna rocznica upamiętnia incydentalny w dziejach narodu polskiego przykład udanego zrywu niepodległościowego, który w pełni wykorzystano. Wielkopolanie przeprowadzili powstanie we właściwym momencie historii, a przede wszystkim konsekwentnie zrealizowali pod kątem militarnym i politycznym. Obchodzimy jubileusz, który jest świadectwem skutecznego patriotyzmu cechującego Polaków z Wielkopolski. Powstanie znacząco wpłynęło na przyszłość mieszkańców regionu, ale także na kształt niepodległej Polski.

W chwili odzyskania niepodległości Wielkopolska stanowiła rozwiniętą gospodarczo i ustabilizowaną część kraju. Posiadała także odpowiednią infrastrukturę z silnym ośrodkiem centralnym – Poznaniem. Region mógł stanowić ważny element w procesie odbudowy suwerennego państwa. Niepomyślnie dla sprawy polskiej Niemcy nadal utrzymywali wpływy na terenie Wielkopolski, Śląska i Pomorza. Taka koniunktura gwarantowała im zachowanie stanu posiadania przynajmniej do czasu ogłoszenia postanowień podjętych na konferencji paryskiej, która trwała – jak się okazało – od stycznia 1919 roku do stycznia roku następnego. Póki co, w grudniu 1918 roku Wielkopolanie nie mogli czekać i mimo niepewności zdecydowali się na rozwiązania siłowe. Ryzyko opłaciło się, a realne osiągnięcia powstańców w regionie inspirowały rodaków zamieszkujących pozostałe terytoria niepewne powojennej przynależności. Ostatecznie powstańcom wielkopolskim udało się zakończyć sukcesem czyn zbrojny przeciwko niemieckiemu zaborcy. Za sprawę oddało życie ponad dwa tysiące dwustu żołnierzy Armii Wielkopolskiej. Pozostali mieli odbudowywać wolne państwo. W tym miejscu proponujemy opowieść o losach powstańca, którego życie wydaje się być reprezentatywne dla ówczesnego pokolenia doświadczonego przez koleje losu tak euforycznie w listopadzie 1918 i lutym 1919 roku oraz boleśnie we wrześniu 1939 roku.

27 grudnia 1918 roku w Poznaniu oddziały żołnierzy-Polaków ruszyły pod hotel Bazar w celu ochrony wyjątkowego gościa – światowej sławy pianisty i kompozytora Ignacego Jana Paderewskiego. Zachodziła obawa zagrożenia życia osoby przyszłego premiera Polski. Powodem była manifestacja niemieckich mieszkańców i żołnierzy chcących podkreślić rodzimy charakter miasta. Po drodze liczny, bo kilkusetosobowy tłum demolował lokale i gmachy użyteczności publicznej – między innymi – biuro Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej czy gmach polskiego Banku Związku Spółek Zarobkowych. Demonstranci zrywali także wywieszane w oknach i balkonach prywatnych mieszkań flagi zwycięskiej w Wielkiej Wojnie koalicji. W okolicy ośrodka polskości jakim był Bazar padły pierwsze strzały, a wydarzenia od tej chwili potoczyły się lawinowo. W przeciągu kilku dni powstańcom udało się wyzwolić istotny strategicznie Poznań. W terenie część miejscowości Polacy zajmowali bez większych trudności lub – po prostu – działali sposobem. O inne trzeba było toczyć ciężkie walki. W stan gotowości bojowej postawiono utworzone w powiatach oddziały powstańcze, które do połowy stycznia 1919 roku liczyły zaledwie kilkanaście tysięcy żołnierzy.

Tymczasem 30 grudnia 1918 roku w wielkopolskim Śremie Polacy z kompanii Służby Straży i Bezpieczeństwa oraz bojownicy z organizacji młodzieżowych przejęli z rąk niemieckich miejscowe koszary wojskowe wraz z magazynami. Wśród nich znajdował się młody patriota – Bogdan Medard Radomski. W chwili rozpoczęcia działań przeciwko Niemcom w Wielkopolsce był uczniem śremskiego gimnazjum, gdzie pełnił funkcję członka zarządu organizacji młodzieżowej – Towarzystwa Tomasza Zana. Należał także do drużyny harcerskiej oraz tajnej Polskiej Organizacji Wojskowej (POW) stanowiącej kuźnię dla przyszłych kadr powstania. Jego patriotyczną postawę determinowały historie rodzinne zasłyszane od ojca – powstańca z 1863 roku. Na początku stycznia 1919 roku Bogdan Radomski otrzymał przydział do sekcji łączności telefonicznej 2 kompanii śremskiej. Ze względu na stosunkowo młody wiek i harcerską proveniencję wraz z kolegami nazywany był w wojsku „orlątkiem śremskim”. Skojarzenie z bohaterską młodzieżą lwowską z pewnością potęgowało poczucie odpowiedzialności za los „małej ojczyzny” i odrodzonego państwa. Sytuacja dotycząca wieku i liczby żołnierzy zmieniła się diametralnie po objęciu dowództwa przez gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego, który przeprowadził regularny pobór roczników z lat 1897-1899. Dodajmy, że Bogdan i jego koledzy będący od tej chwili w wieku poborowym walczyli już ochotniczo w strukturach powstańczych. Potwierdza to opinię historyków, iż początkowo zapał zrywu niepodległościowego ogarnął przede wszystkim bojowców i młodych patriotów chcących podjąć wyzwanie walki o suwerenność. W konsekwencji

poboru Armia Wielkopolska znacznie zwiększyła swoją siłę bojową, osiągając ostatecznie stan prawie stu tysięcy żołnierzy.

Mimo, iż powstanie nabrało rozmachu zaborca nie zamierzał oddać tych ziem bez walki. Za dużo wysiłku cesarstwo włożyło w integrację z Rzeszą. Poza tym w Wielkopolsce mieszkał znaczny odsetek ludności narodowości niemieckiej, a przed I wojną światową (1914-1918) stacjonowało tutaj około 40 tysięcy żołnierzy. Po początkowym zaskoczeniu Niemcy przystąpili do zdecydowanych akcji zbrojnych w terenie. Pomagały im w tym formowane doraźnie oddziały *Grenzschtzu* i zdolne do walki regularne oddziały wojska. Szczególnie niebezpieczne wydawało się zagrożenie od strony północno-wschodniej, skąd w każdej chwili mogły nadejść oddziały karnej armii Ober-Ostu. Dowództwo powstańcze podzieliło teatr działań militarnych na cztery fronty: północny, zachodni, południowo-zachodni (Grupa „Leszno”) i południowy. Walki prowadzone o powiększenie stanu posiadania lub jego obronę śremianie toczyli na południowych rubieżach Wielkopolski.

W Lesznie i Rawiczu nieprzyjaciel umacniał się, dysponując oddziałami ochotników oraz posiłkami regularnego wojska z Wrocławia. Wsparcie w trakcie działań zaczepnych miały zapewnić budowane dwa dysponujące dużą siłą ognia pociągi pancerne. Szlak bojowy 2 kompanii śremskiej to walki na froncie pod Kąkolewem (powiat leszczyński) i Miejską Górką (powiat rawicki). Utrzymanie tych przyczółków umożliwiło przygotowanie ataku na oba skolonizowane niemieckie bastiony. Do miana legendy urosły starcia 28 stycznia i 14 lutego 1919 roku w Kąkolewie, gdzie mimo zajęcia dworca nieprzyjacielowi nie udało się przeprowadzić desantu. Nacierająca piechota wzmocniona wspomnianymi pociągami pancernymi została zatrzymana i zmuszona do odwrotu. Natomiast powstańcy mimo podejmowanych ataków na Leszno i Rawicz nigdy ich nie zdobyli. Miasta te oficjalnie powróciły do macierzy dopiero po ratyfikacji traktatu wersalskiego w styczniu 1920 roku. Na pewno z satysfakcją powstańcy przyjęli wiadomość z niemieckiego miasta Trewir. 16 lutego 1919 roku zwycięska koalicja przedłużyła tam rozejm z Republiką Weimarską (dawne Cesarstwo Niemieckie). Postanowienia zostały dodatkowo rozszerzone o aktualny *status quo* w konflikcie zbrojnym między Polakami a Niemcami w Wielkopolsce. Miało obowiązywać zaprzestanie walk wzdłuż linii demarkacyjnej. Od marca 1919 roku kompania śremska w składzie 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich strzegła tymczasowej strefy nadgranicznej, która mimo wszystko była sabotowana przez drugą stronę. Obecnie niedaleko wsi Kąkolewo stoi pomnik poświęcony zamordowanym podczas tych akcji żołnierzom polskim.

Powojenny chaos i trwające prace paryskiej konferencji pokojowej nad ustalaniem nowego porządku świata pozwoliły na zastosowanie metody faktów dokonanych. Dzięki wygraniu powstania w Wielkopolsce za pomocą bagne-

tów wyznaczono część granicy zachodniej odrodzonego państwa. Dodatkowym osiągnięciem było zorganizowanie regularnej, dobrze uzbrojonej, wyposażonej i bitnej armii. Wielkopolscy żołnierze podczas zmagających militarnych efektownie zapisali się na kartach historii. Swoje wojenne walory potwierdzili skuteczną walką powstańczą w regionie, udziałem ochotników w batalii przeciw Ukraińskiej Armii Galicyjskiej (1918-1919) oraz w trzecim Powstaniu Śląskim (1921). Po przeprowadzeniu integracji z Wojskiem Polskim zmagali się z wrogiem podczas wojny polsko-bolszewickiej (1919-1921). O ich wartości bojowej mogą świadczyć wymienione wyżej zwycięskie dla Polski konflikty zbrojne, w których brali udział. Skutkiem tych konfrontacji militarnych była obroniona niezawisłość dopiero co odrodzonej Polski i fizyczne wyznaczenie granic państwa. W listopadzie bieżącego roku świętujemy przecież stulecie odzyskania niepodległości przez nasz kraj.

Po demobilizacji w 1921 roku Bogdan Radomski ukończył studia na wydziale prawno-ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego, który *nomen omen* erygowano w wolnym kraju 7 maja 1919 roku. Dawni powstańcy uzupełniali wykształcenie, zakładali rodziny, pracowali dla dobra własnego i odbudowywanego kraju. Władze i społeczeństwo Rzeczypospolitej doceniało dokonania powstańców i żołnierzy polskich. Naszego bohatera odznaczono Medalem Niepodległości (1937), Srebrnym Krzyżem Zasługi oraz medalami pamiątkowymi: Za Wojnę 1918-1921 i Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, a także ryngrafem za owocną działalność niepodległościową w latach 1912-1920. Około 1930 roku decyzją przełożonych został przeniesiony na stanowisko asesora do Wojskowego Sądu Okręgowego DOK VII (Dowództwo Okręgu Korpusu nr VII) w Poznaniu. W tym okresie żmudnego procesu rozwoju państwo polskie odnotowało spore osiągnięcia, jak chociażby realizację budowy tak potrzebnego portu w Gdyni czy kluczowego dla przemysłu ciężkiego Centralnego Okręgu Przemysłowego. W 1929 roku zorganizowano w Poznaniu chlubną Powszechną Wystawę Krajową mającą za zadanie prezentację dokonań samorządnego narodu. Polacy wprawdzie wywalczyli niepodległość, lecz niedługo trwała radość z osiągniętego sukcesu. W międzywojniu polityka międzynarodowa układała się dla II Rzeczypospolitej niepomyślnie. Niemiecki i sowiecki totalitaryzm rosły w siłę, zagrażając bezpieczeństwu narodowemu. Po dwudziestu latach konsolidacji i odbudowy państwa Polacy zostali wystawieni na kolejną próbę.

W trakcie kampanii wrześniowej 1939 roku armie polskie walczyły na kilku frontach. Z jednej strony odpierały agresję niemiecką, a z drugiej Związku Radzieckiego. Od południa napadła sprzymierzona z Niemcami – Słowacja. Po klęsce wrześniowej sojusznicy spod znaku swastyki i czerwonej gwiazdy podzielili okupowane tereny Polski. Słowacy zorganizowali defiladę zwycięstwa

w Zakopanem. Podbite państwo nie mogło w żaden sposób zadbać o swoich obywateli, którzy zostali zdani na łaskę najeźdźców. We wrześniu 1939 roku kapitan rezerwy 58 pułku piechoty wielkopolskiej Bogdan Radomski brał udział w tych trudnych dla żołnierza polskiego wydarzeniach. Nie przyniosły skutku podejmowane próby przedarcia się z oddziałem do Rumunii. Brak także zweryfikowanych informacji na temat okoliczności w jakich dostał się do niewoli sowieckiej. Po 20. września 1939 roku był internowany w obozie rozdzielczym w Szepetówce (Ukraina). Świadomie wybrał wschodniego agresora, bo honor powstańca wielkopolskiego nie pozwał mu na złożenie broni przed Niemcami. Nie przypuszczał, że „podpisał” na siebie wyrok śmierci. We wspomnieniach jeńców tego obozu czytamy, iż odjeżdżający kolejnymi transportami żołnierze byli żegnani przez kolegów okrzykami: „do zobaczenia w Polsce”. Ostatecznie trafił do obozu zbiorczego w Starobielsku (Ukraina), skąd wraz z innymi oficerami został przewieziony do Charkowa (Ukraina). Po mordzie w więzieniu wewnętrznym (nieistniejącym obecnie) NKWD jego ciało zostało wrzucone do zbiorowego dołu śmierci w podmiejskim lasu Piatichatki. Egzekucje na skrępowanych jeńcach polskich Sowieci wykonywali w piwnicy budynku strzałem z bliskiej odległości w tył głowy. Na tzw. liście katyńskiej Bogdan Medard Radomski (1899-1940) występuje pod numerem 2804. Dzisiaj jego nazwisko widnieje na pomniku zamordowanych bohaterów śremskich w Parku Odlewników.

Wymordowanie w kwietniu i maju 1940 roku ponad dwudziestu tysięcy oficerów Wojska Polskiego i cywilnych obywateli II Rzeczypospolitej na rozkaz komunistycznej wierchuszki ZSRR z Józefem Stalinem na czele korespondowało z planami nazistów. Równie okrutny los zgotowali Niemcy żołnierzom z powstańczą przeszłością. Opracowane listy z personaliami powstańców ułatwiały identyfikację i aresztowanie. W taki sposób zamordowano powstańców Leona Prauzińskiego (1895-1940) w niemieckim obozie Fort VII (Poznań) oraz Marcina Rożka (1885-1944) w Konzentrationslager Auschwitz. Pierwszy zasłynął dzięki cyklowi obrazów olejnych przedstawiających historię powstania, które mimo zniszczenia przez okupanta przetrwały na drukowanych w dwudziestoleciu międzywojennym kartach pocztowych. Drugi był uznawany za wybitnego rzeźbiarza i malarza wielkopolskiego z dorobkiem wielu wysoko ocenianych prac.

Mimo wielu sukcesów II Rzeczypospolitej w latach 1918-1939 okazało się, że niepodległość została przerwana, a mężni powstańcy będą kojarzeni jako stracone pokolenie. Jednak ich poświęcenie miało przecież głęboki sens. Wielkopolska droga do niepodległości okazała się najskuteczniejsza, łącząc pracę organiczną ze zwycięskim czynem zbrojnym. Naród po tak długiej niewoli (Wielkopolska od 1793 roku) potrzebował tych dwudziestu lat na przepro-

wadzenie niezbędnych reform w celu integracji państwa. Poza tym wartości jakimi kierowali się powstańcy w życiu codziennym stanowiły fundament dla kolejnego pokolenia. Ostatecznie ich dzieci, wnukowie i rodziny legitymują się polskimi paszportami, posługując się na co dzień językiem ojczystym. Co znaczy poświęcenie jednostki wobec walca historii? Wydaje się, że dla ojczyzny wszystko.

Bibliografia

1. [CZTERNASTA] 14 Wielkopolska Dywizja Piechoty / red. Krzysztof Mijański. – Warszawa : Edipresse Polska, 2017. – 91 s. : il., mapy – (Wielka księga piechoty polskiej 1918-1939 ; t. 14)
2. DZIEJE Śremu / red. Marek Rezler. – Poznań : Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury, 2003. – 509 s. : il. – (Biblioteka „Kroniki Wielkopolski”. Dzieje Miast Wielkopolski ; nr 12)
3. HISTORIA Polski 1918-1945 / Czesław Brzoza. – Kraków : Wydaw. Literackie, 2006. – 754 s. : il.
4. LISTA strat Powstania Wielkopolskiego od 27.12.1918 r. do 8.03.1920 r. / Wiesław Olszewski, Łukasz Jastrząb. – Koszalin: Wydaw. Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, 2009. – 402 s. – (Monografie – Politechnika Koszalińska)
5. MIEJSCA pamięci Powstania Wielkopolskiego / oprac. Paweł Anders. Wyd. 3 zaktual. – Poznań : Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu, 2010. – 224 s. : il. – (Biblioteka „Kroniki Wielkopolski”)
6. [PIĘĆDZIESIĄTY ósmy] 58 Pułk Piechoty Wielkopolskiej / Przemysław Dymek. – Pruszków : Oficyna Wydawnicza Ajaks, 2015. – 45 s. : il. – (Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich w Kampanii Wrześniowej ; z. 178)
7. POWSTANIE wielkopolskie : geneza-charakter-znaczenie / Antoni Czubicki. – Wyd. 3 – Poznań : Kurpisz, 2002. – 360 s.
8. POWSTANIE wielkopolskie 1918/1919 w historiografii i kulturze : próba analizy i synteza / Janusz Karwat. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa, 2012. – 346 s. : il.
9. POWSTANIE wielkopolskie 1918-1919 / Marek Rezler. – Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, 2016. – 358 s. : il.
10. POWSTANIE wielkopolskie 1918-1919 / Wiesław Olszewski. – Koszalin : Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, 2008. – 213 s. : il.

11. POWSTANIE wielkopolskie 1918-1919 / Wiesław Zdziabek. – Poznań : Wydawnictwo eMPI2, 2008. – 112 s. : il.
12. POWSTANIE wielkopolskie 1918-1919 / Zdzisław Grot. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2006. – 168 s.
13. POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 : katalog źródeł i materiałów / red. Stanisław Sierpowski. – Poznań : Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, 2003. – 501 s.
14. POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 : geneza, charakter, znaczenie / Antoni Czubiński. Wyd. 3 popr. i uzup. – Poznań : Kurpisz, 2002. – 360 s. : il., mapy.
15. POWSTAŃCY wielkopolscy : biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918-1919. t. 9 / red. Bogusław Polak. – Poznań : Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Zarząd Główny, 2012. – 272 s. : il.
16. POWSTAŃCY wielkopolscy w grobach katyńskich / Janina Pańczakowa. – Poznań : Stowarzyszenie Katyń, 2010. – 281 s. : il.
17. POWSTAŃCY wielkopolscy ze Śremu i z okolic w zbiorowych dołach NKWD w 1940 roku / Wojciech Śmigielski – W: Gazeta Śremska – 2013, nr 1/2, s. 12-15
18. POZNAŃ stolicą Polski zachodniej : od kongresu wiedeńskiego do Powstania Wielkopolskiego / Andrzej Kwilecki. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2008. – 151 s. : il.
19. SŁOWNIK biograficzny Śremu / red. Danuta Płygawko. – Śrem : Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy im. Heliodora Świącickiego, 2008. – 413 s. : il.
20. STAROBIELSK : obóz jeniecki NKWD : wrzesień 1939 – maj 1940 / Beata Gatek. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza Rytm, 2014. – 445 s. : il.
21. STAROBIELSK w oczach ocalałych jeńców / Ewa Gruner-Żarnoch. – Warszawa : Wydawnictwo LTW, 2008. – 327 s. : il.
22. ŚLADAMI Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 / Paweł Anders. – Wyd. 2. – Poznań : Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury, 2008. – 190 s. : il. – (Biblioteka „Kroniki Wielkopolski”)
23. ŚREM w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 / Jarosław Wawrzyniak. – Śrem : Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy im. Heliodora Świącickiego, 2011. – 210 s. : il. – (Śrem w Małych Monografiach; 4)
24. TOWARZYSTWO Tomasza Zana w latach 1899-1914 / Bohdan Hałczak. – Zielona Góra : Wydaw. WSP, 1996. – 107 s.

25. [TYSIĄC dziewięćset dziewiętnasty] 1919 Powstanie Wielkopolskie / Bogusław Polak. – Warszawa : Bellona, 2015. – 93 s. : il. – (Zwycięskie Bitwy Polaków ; t. 43)
26. UDZIAŁ kobiet w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 / Anna Bartóg. – Poznań : Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, 2008. – 111 s. : il.
27. WIELKOPOLANIE pod bronią 1768-1921 : udział mieszkańców regionu w powstaniach narodowych / Marek Rezler. – Poznań : Dom Wydawniczy REBIS, 2011. – 387 s
28. WIELKOPOLANIE w walce o niepodległość 1918-1920 / Kazimierz Nowik. – Zielona Góra : Wydawnictwo Organon, 2000. – 95 s. : il.
29. WSPOMNIENIA z Powstania Wielkopolskiego / oprac. Janusz Karwat. – Poznań : Wydawnictwo Miejskie, 2007. 313 s. : il. – (Biblioteka „Kroniki Miasta Poznania”)
30. Z DNI powstania wielkopolskiego : wspomnienia 1918-1920 / Daniel Kęszczycki. – Poznań : Wydawnictwo Miejskie, 2005. – 121 s. : il.
31. ZA DRUTAMI obozów sowieckich. Wspomnienia / oprac. Jan Bober. – Łódź : Księży Młyn Dom Wydawniczy, 2016. – 272 s. : il.
32. ZWYCIĘŻYLIŚMY! : obchody 90. rocznicy wybuchu powstania wielkopolskiego 1918/1919 / oprac. Stefan Drajewski. – Poznań : Wydawnictwo Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu, 2009. – 249 s. : il.

Andrzej Dudziak

Dział Informacji Bibliograficznej i Regionalnej

POWSTANIA WIELKOPOLSKIE
– 1806/1807, 1809, 1848, 1918/1919

W powszechnym przekonaniu uważa się Powstanie Wielkopolskie z 1918 roku za „jedynę zwycięską”. Powstanie to przyniosło nam wolność na 20 lat. Mniej znane są zwycięstwa z lat 1806 i 1809. Bardziej popularna jest klęska z okresu Wiosny Ludów 1848 roku.

1806/1807

Początki XIX wieku to epoka napoleońska z licznymi wojnami i zmianami społeczno-gospodarczymi. Wraz z cesarzem Francuzów Napoleonem Bonaparte pojawiła się nadzieja na odzyskanie przez Polaków niepodległości. Francuzi w 1806 roku pobili wojska pruskie pod Jeną i Auerstedt, jednakże ciągle istniała groźba włączenia się do wojny korpusów rosyjskich, które mogły zmienić bieg wydarzeń. Zbliżała się zima, Prusy wciąż walczyły więc najlepszym sposobem na zakończenie wojny stało się wywołanie powstania na zapleczu armii. Wielkopolanie obserwowali rozwój wydarzeń i byli gotowi do podjęcia działań. Na polecenie cesarza 6 listopada 1806 roku przybyli do Poznania gen. Jan Henryk Dąbrowski oraz Józef Wybicki i ogłosili powstanie. Przejęcie władzy odbyło się bez większych starć. Zgodnie z oczekiwaniami Napoleona przystąpiono natychmiast do formowania dwóch dywizji: poznańskiej i kaliskiej. Wielki wysiłek materialny i finansowy regionu pozwolił na postawienie pod broń około 27 tysięcy żołnierzy, którzy wzięli udział w kampanii pomorskiej, oblężeniu Tczewa, później Gdańska i Kołobrzegu.

1809

W 1809 roku działania bojowe przeciwko Księstwu Warszawskiemu podjął arcyksiążę austriacki Ferdynand d'Este. Na skutek niepowodzenia wyprawy liczył się z możliwością marszu na Toruń, później okupowania Wielkopolski, która miała być „nagrodą” dla Berlina za przyłączenie się Prus do wojny z Rosją. Organizowaniem przeciwdziałania na ziemiach wielkopolskich zajmowali się ponownie gen. Jan Henryk Dąbrowski i Józef Wybicki, a przed przybyciem Dąbrowskiego wojskiem dowodził gen. Antoni „Amilkar” Kosiński. W regionie dochodziło do walk z podjazdami austriackimi m.in. pod Słupcą, Młodziejewem, Węgierkami koło Wrześni, Pyzdrami czy Wylatowem. Stopniowo formowano kolejne oddziały pospolitego ruszenia i pokonano austriackie oddziały, co umożliwiło okupację regionu.

1848

W okresie Wiosny Ludów 1848 niepokoje w Prusach i sukces demonstratów na ulicach Berlina (18 marca) spowodowały wymuszenie na monarche powołania liberalnego rządu. Nowe władze zaczęły przygotowywać wystąpienie Prus przeciwko Rosji. Wieści z Berlina szybko dotarły do Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Powołano Komitet Narodowy, który podjął zaskakującą propozycję Berlina – podjęcie wspólnej walki z Rosją. W zamian za współpracę liczone na uzyskanie realnej autonomii. Natychmiast przystąpiono do tworzenia pol-

skich oddziałów zbrojnych, do których ściągali również oficerowie z emigracji. Po dwóch tygodniach i zmianie rządu zrezygnowano z wyprawy na Rosję, spacyfikowano nastroje w Berlinie. Podpisano również porozumienie w sprawie ograniczenia polskich obozów (11 kwietnia 1848 roku). Polacy jednak nie przyjmowali do wiadomości dwulicowej polityki Berlina i nadal szykowali się do walki przeciw Rosji. W kwietniu wojska pruskie rozpoczęły likwidację polskich oddziałów, co stało się początkiem walk z zaborcą. Doszło do kilku bitew (m.in. pod Miłosławiem czy Sokołowem koło Wrześni) oraz potyczek partyzanckich oddziałów dowodzonych przez Włodzimierza Wilczyńskiego i Jakuba Krauthofera-Krotowskiego, prawnika, który 8 maja ogłosił w Mosinie odrodzenie Rzeczypospolitej Polskiej. Wkrótce zapanował pokój.

1918/1919

W okres I wojny światowej weszło pokolenie Polaków, które nie zaznało goryczy klęski a wyciągnęło wnioski z ogólnonarodowych powstań. Wielkopolanie pod koniec Wielkiej Wojny byli przygotowani do walki zbrojnej o niepodległość; dobrze działały tutaj organizacje paramilitarne: Towarzystwo gimnastyczne „Sokół” i skauting. Od lata 1918 roku tworzone zakonspirowane Komitety Obywatelskie zdolne do przejścia władzy w terenie po odejściu Niemców. W lutym 1918 roku zaczęła funkcjonować Polska Organizacja Wojskowa Zaboru Pruskiego, która czekała na stosowny moment do wybuchu powstania. W listopadzie 1918 roku nastąpił chwilowy rozkład armii niemieckiej na froncie zachodnim, wybuch rewolucji w Niemczech i podpisanie rozejmu w Compiègne. W czasie obrad Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu 3-5 grudnia utworzono władzę równoległą do pruskiej. Powołano naczelną Radę Ludową i jej egzekutywę Komisariat, a Rady Ludowe w terenie zyskiwały coraz większe znaczenie. Stopniowo powoływano Rady Robotniczo-Żołnierskie, które się polonizowały lub były marginalizowane. Formacje wojskowe Straż Ludowa i Służba Straży i Bezpieczeństwa stały się załóżkami oddziałów powstańczych.

Równocześnie zacieśniano kontakty z rządem w Warszawie licząc na przyłączenie Wielkopolski do Rzeczypospolitej. Niestety, los Wielkopolski był wówczas uzależniony od decyzji konferencji pokojowej w Paryżu.

Wieczorem 26 grudnia przybył do Poznania Ignacy Jan Paderewski, który zatrzymał się w hotelu Bazar. Następnego dnia na placu Wilhelmowskim (dzisiaj Wolności) doszło do manifestacji dzieci szkolnych (nie tylko polskich) na cześć dostojnego gościa. Po południu kontrmanifestację zorganizowali Niemcy. W czasie pochodu z Jeżyc doszło do spontanicznego wybuchu walk. Miasto zostało szybko oswobodzone, a 6 stycznia 1919 roku zdobyto stację lotniczą Ławica. Wiadomość o wydarzeniach w Poznaniu rozeszła się po regionie, co spowodowało rozprze-

strzeniecie się działań na całą Wielkopolskę. Pierwotnie dowódcą powstania został major Stanisław Taczak, później gen. Józef Dowbor-Muśnicki. Do połowy stycznia 1919 roku Polacy opanowali większość obszaru, który na mocy traktatu wersalskiego wszedł w granice odrodzonej Rzeczypospolitej. Wiosną 1919 roku Armia Wielkopolska liczyła ponad 100 tysięcy żołnierzy, z czego 72 tysiące było gotowe do działań bojowych. Kiedy Niemcy ochłonęli z zaskoczenia zaczęli przygotowania do zaplanowanej na wiosnę wielkiej ofensywy przeciwko Polsce.

Ewentualnym działaniom odwetowym zapobiegło podpisanie rozejmu w Trewirze (16 II 1919) pomiędzy Niemcami a koalicją, którego jeden z punktów zawierał przerwanie walk w Wielkopolsce. Do czasu podpisania pokoju (28 VI 1919) i uprawomocnienia się postanowień traktatu wersalskiego (styczeń 1920) wywalczony obszar stał się oddzielnym państwem.

Powstanie Wielkopolskie 1918/1919 było zbrojną demonstracją woli mieszkańców regionu i zarazem sprzeciwem wobec pierwotnych planów konferencji paryskiej pozostawienia Wielkopolski w granicach Niemiec. Woli, która została uznana w prawie międzynarodowym stanowionym przez państwa zwycięskie w Wielkiej Wojnie.

W setną rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości i zarazem setną rocznicę wybuchu Powstania Wielkopolskiego prezentujemy zestawienie bibliograficzne obrazujące wielokrotne zwycięskie zmagania Wielkopolan o wolność i przynależność do Rzeczypospolitej. Całość materiału, wybór pozycji zwartych (od 1990 roku) i artykułów (od 2010 roku), podzielono na pięć podstawowych części. Rozdział pierwszy zawiera opracowania ogólne o powstaniach w Wielkopolsce. Kolejne części gromadzą publikacje o powstaniach z lat 1806, 1809, 1848. Prace o powstaniu z 1918 roku podzielono bardziej szczegółowo. Znajdziemy tam opracowania ogólne oraz dzieła o przebiegu powstania, działaniach zbrojnych, organizacji wojska, powstaniu w poszczególnych rejonach Wielkopolski, publikacje o uczestnikach walk oraz miejscach pamięci i przewodnikach po szlakach zmagania Wielkopolan na przełomie 1918 i 1919 roku.

I. Opracowania ogólne

1. KALENDARIUM poznańskie / Marek Rezler. – Poznań : Wydawnictwo Halszka, 2003. – 256 s. : il.
2. NIE tylko orężem : bohaterowie wielkopolskiej drogi do niepodległości / Marek Rezler. – Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, 2013. – 343 s. : il. – (Historia – Rebis)
3. STU wybitnych Wielkopolan 960-2011 / Ludwik Ratajczak, Marek Rezler. – Poznań : Wydawnictwo Ruch Regionalny Wielkopolan, 2011. – 404 s. : il.

4. WIELKOPOLANIE pod bronią 1768-1921 : udział mieszkańców regionu w powstaniach narodowych / Marek Rezler. – Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, 2011. – 387 s. : il. – (Historia – Rebis)
5. ZARYS powstań polskich od insurekcji kościuszkowskiej do powstania wielkopolskiego / Jan Wojciech Pomin. – Bydgoszcz : [Związek Literatów Polskich. Oddział Bydgosko-Toruński], 2013. – 186 s. – (Biblioteka „Tematu” ; nr 75)

II. Powstanie 1806/1807

a. Pozycje zwarte

1. NIE tylko orężem : bohaterowie wielkopolskiej drogi do niepodległości / Marek Rezler. – Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, 2013. – S. 35-39 : il. – (Historia – Rebis)
2. WIELKOPOLANIE pod bronią 1768-1921 : udział mieszkańców regionu w powstaniach narodowych / Marek Rezler. – Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, 2011. – S. 84-114 : il. – (Historia – Rebis)

b. Netografia

https://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_wielkopolskie_1806_roku
<https://nowahistoria.interia.pl/kartka-z-kalendarza/news-7-listopada-1806-r-powstanie-wielkopolskie,nId,2301216>
<https://bliskopolski.pl/historia-polski/1806-powstanie-wielkopolskie/>
<https://veritasdehistoria.wordpress.com/2016/11/25/zapomniane-zwycieskie-powstanie-powstanie-wielkopolskie-1806-roku/>
<https://gloswielkopolski.pl/powstanie-wielkopolskie-1806-roku-general-dabrowski-i-jozef-wybicki-w-poznaniu/ar/11423374>
<http://prawy.pl/40452-210-lat-temu-wybuchlo-powstanie-wielkopolskie-1806-roku/>
<http://jozefwybicki.blogspot.com/2012/05/powstanie-wielkopolskie-1806-roku.html>
<https://dzieje.pl/tag/powstanie-1806-r>

III. Powstanie 1809

a. Pozycje zwarte

1. NIE tylko orężem : bohaterowie wielkopolskiej drogi do niepodległości / Marek Rezler. – Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, 2013. – S. 39-41 : il. – (Historia – Rebis)
2. WIELKOPOLANIE pod bronią 1768-1921 : udział mieszkańców regionu w powstaniach narodowych / Marek Rezler. – Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, 2011. – S. 115-134 : il. – (Historia – Rebis)

b. Netografia

<https://bliskopolski.pl/historia-polski/1809-wojna-z-austria/>
<https://www.pch24.pl/wielkopolski-pomysl-na-niepodleglosc,20108,i.html>

IV. Powstanie 1848

a. Pozycje zwarte;

1. BITWA pod Książem na tle Wiosny Ludów w Wielkopolsce : (w zarysie) / Ludwik Drozdowicz. – Książ Wlkp. : Urząd Miejski, 2006. – 100 s. : il.
2. ROK 1848 w Polsce : (wybór źródeł) / wstęp i objaśnienia Stefan Kieniewicz. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo ; Warszawa : De Agostini Polska, 2005. – 369 s. – (Skarby Biblioteki Narodowej)
3. WIELKOPOLSKA Wiosna Ludów (1848 roku) : zarys dziejów militarnych / Marek Rezler ; Urząd Wojewódzki w Poznaniu. Wydział Kultury i Sztuki. – Poznań : Wydawnictwo Abos, 1993. – 277 s. : il. – (Biblioteka „Kroniki Wielkopolski”)
4. WIOSNA Ludów w Wielkopolsce 1848 r. : bibliografia w wyborze / [oprac. Beata Nowak ; wstęp Marek Rezler]. – Poznań : Wydaw. WBP, 1997. – 50 s. – (Pomocnicze Materiały Bibliograficzne – Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Poznaniu)

b. Artykuł

WOLNA republika pięciodniowa / Joanna Nowaczyk. W: *G a z . W y b o r - c z a* (Poznań, wyd. POP). – 2018, nr 127, s. 4

c. Netografia

https://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_wielkopolskie_1848_roku
http://www.wikiwand.com/pl/Powstanie_wielkopolskie_1848_roku
<https://eszkola.pl/historia/powstanie-wielkopolskie-1848-6289.html>
https://tyflomapy.pl/6__Powstanie_wielkopolskie_1848_.html

V. Powstanie wielkopolskie 1918/1919

A. Opracowania ogólne

a. Pozycje zwarte

1. CHORAĞWIE weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w zbiorach Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego / Jarosław Łuczak. – Poznań : MN, 1999. – 356 s. : il. (w tym kolor.) – (Katalog Zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu ; vol. 6)

2. „DETERMINACJA połączona z rozważą” : w dziewięćdziesięciolecie Powstania Wielkopolskiego / Marceli Kosman. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2008. – 130 s.
3. DUCHOWIEŃSTWO polskie wobec powstania wielkopolskiego 1918-1919 / Lech Bończa-Bystrzycki, Ilona M. Basińska ; pod red. nauk. Lecha Bończy-Bystrzyckiego ; [Instytut Polityki Społecznej i Stosunków Międzynarodowych]. – Koszalin : Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, 2010. – 274 s. : il. – (Monografia – Instytut Polityki Społecznej i Stosunków Międzynarodowych. Politechnika Koszalińska)
4. DWIE szkoły – dwie drogi do niepodległości? : materiały z sesji popularnonaukowej, 16 X 2013 : katalog wystawy / [red. Marek Szczepaniak i in.] ; Archiwum Państwowe w Poznaniu. Oddział w Gnieźnie. – Gniezno [i in.] : Archiwum Państwowe : Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2013. – 157 s. : il.
5. MOCĄ Bóg, celem Ojczyzna : Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 : materiały z XV Ogólnopolskiego Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego nt. Grupa „Leszno” Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, Leszno, 10 kwietnia 2006 / pod red. Eugeniusza Śliwińskiego ; Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Komeńskiego w Lesznie, Instytut im. gen. Stefana „Grota” Roweckiego w Lesznie. – Leszno : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Amosa Komeńskiego, 2011. – 143 s. : il.
6. ORGANIZACYJNE aspekty formowania oddziałów powstańczych na terenie Zachodniej Wielkopolski na przykładzie 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich / Bartosz Kruszyński. – Lwówek : Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury, 1999. – 10 s. : il.
7. PAMIĘCI Wolnej i Niepodległej : w 90-lecie odzyskania niepodległości i wybuchu Powstania Wielkopolskiego / pod red. Stanisława Mikołajczaka, Małgorzaty Rybki. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2009. – 205 s. – (Poznańskie Spotkania Językoznawcze ; t. 19) ; (Prace Komisji Językoznawczej – Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Wydział Filologiczno-Filozoficzny ; t. 52)
8. POWSTANIE Wielkopolskie 1918/1919 w historiografii i kulturze : próba analizy i syntezy / Janusz Karwat ; Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa, 2012. – 346 s. : il.
9. POWSTANIE Wielkopolskie na tle walk o przetrwanie narodowe pod zaborem pruskim / Marceli Kosman ; Urząd Wojewódzki w Poznaniu.

Wydział Kultury i Sztuki. – Poznań : Wydaw. WBP, 1993. – 172 s. : il., mapy. – (Biblioteka „Kroniki Wielkopolski”)

10. SESJA popularnonaukowa młodzieży powiatu nowotomyskiego poświęcona 85 rocznicy Powstania Wielkopolskiego / [red. Ryszard Tratwał, Agnieszka Kaczmarek, Wiesława Ptaszyk]. – Nowy Tomyśl : Zespół Szkół Ogólnokształcących i Policealnych im. Mikołaja Kopernika, 2004. – 67 s. : il.
11. SIEDEMDZIESIĄTA rocznica odzyskania niepodległości i wybuchu Powstania Wielkopolskiego : materiały z konferencji odbytej 13-14 grudnia 1988 r. w UAM w Poznaniu / pod red. Tadeusza Kotłowskiego. – Poznań : Wydaw. Naukowe UAM, 1992 (Pozn. : UAM). – 174 s. – (Historia – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu ; nr 167)
12. WIELKOPOLSKA u drzwi II Rzeczypospolitej : między traktatami pokojowymi wielkich mocarstw 11 listopada 1918 – 28 czerwca 1919 / [tekst i wybór cytatów Barbara Fabiańska, Przemysław Jurkiewicz ; aut. fot. Kazimierz Greger]. – Poznań : Wielkopolskie Muzeum Walk Niepodległościowych, 2009. – 119 s. : il.
13. WIERNI Niepodległej : materiały z sesji popularno-naukowych w Kościanie / pod red. Piotra Bauera i Jerzego Zielonki ; [aut. tekstów Piotr Bauer i in.]. – Kościan : „Werset”, 2004. – 175 s. : fot., mapy.
14. ZAOPATRZENIE medyczo-sanitarne w powstaniu wielkopolskim i udział w nim farmaceutów / Jan Majewski. – Poznań : „Kontekst”, 1998. – 187 s. : il., 3 mapy.
15. ZWYCIĘŻYLIŚMY! : obchody 90. rocznicy wybuchu powstania wielkopolskiego 1918/1919 / [oprac. tekstów Stefan Drajewski ; fot. Hubert Wejmann i in.]. – Poznań : Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury, 2009. – 249 s. : il.

b. Artykuły

1. BIAŁO-CZERWONA nad Poznaniem / Jarosław Szarek. W: *Nasz Dziennik* (Wyd. zasadnicze). – 2015, nr 301, s. 12
2. BEZ naszego powstania Polska byłaby nie do poznania / Piotr Bojarski. W: *Gaz. Wyborcza* (Poznań, wyd. POP). – 2015, nr 194, s. 10
3. BRYTYJCZYCY a Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 / Michał Polak. W: *Wielkop. Powstaniec*. – 2014, nr 20, s. 3-9; 2015, nr 21, s. 44-50
4. CAŁA Polska przed wami się korzy / Witold Gostyński. W: *IKS* – 2016, nr 12, s. 42-43
5. FOCH i rozejm ratują Powstanie / Marek Rezler; rozm. Piotr Bojarski. W: *Gaz. Wyborcza. Poznań*. – 2017, nr 36, s. 5

6. GŁOWY porozbijane kolbami / Ewa Konarzewska-Michalak. W: *Prze-gład Powiatowy*. – 2011, nr 114, s. 4
7. HOTELE z powstańczą przeszłością: Bazar i Royal odegrały ważne role podczas wielkopolskiej insurekcji z lat 1918-1919 / Marek Rezler. W: *Monitor Wielkop.* – 2014, nr 12, s. 10
8. JAK Wielkopolanie próbowali wskreszać Rzeczpospolitą / Maciej Roik. W: *Polska Głos Wielkop.* – 2012, nr 262, dod. *Taki Jest Świat*, s. 6
9. MISJA pułkownika Harry'ego Wade'a do Polski a wybuch Powstania Wielkopolskiego / Dariusz Jeziorny ; Katedra Historii Powszechniej Najnowszej. Uniwersytet Łódzki. W: *Prze-gład Zachodni*. – 2016, nr 2, s. 43-56
10. NAJWAŻNIEJSZY gość Bazaru : Paderewski, Bazar i powstanie wielkopolskie / Damian Szymczak. W: *Kronika Miasta Poznania*. – 2015, [nr] 4, s. 140-158
11. NIEZAPOMNIANY zryw : Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 / Łukasz Jastrząb. W: *Biuletyn IPN*. – 2017, nr 11, s. 64-72
12. (NIE)ZAPOMNIANE zwycięstwo / Łukasz Zalesiński. W: *Rzeczpospolita (Wyd. zasadnicze)*. – 2010, nr 301, s. A8
13. O NIEPODLEGŁOŚĆ, całość i wolność Ojczyzny naszej / Stanisław Gądecki. W: *Przewodnik Katolicki*. – 2013, nr 2, s. 42-43
14. PIERWSZE zwycięskie powstanie. [Cz.] 1 / Ireneusz T. Lisiak. W: *Myśl Polska*. – 2014, nr 51/52, s. 18
15. PIERWSZE zwycięskie powstanie. [Cz.] 2 / Ireneusz T. Lisiak. W: *Myśl Polska*. – 2015, nr 1/2, s. 17
16. POWSTANIE bohaterów pod wodzą Gen. Stanisława Taczaka. W: *Polska Głos Wielkop.* – 2011, nr 296 dod., s. 1-8
17. POWSTANIE jak lawina / Paweł Stachowiak. W: *Przewodnik Katolicki*. – 2017, nr 51, s. 64-67
18. POWSTANIE mimo woli / Marek Rezler ; rozm. przepr. Łukasz Zalesiński. W: *Rzeczpospolita (Wyd. zasadnicze)*. – 2014, nr 299, s. P26-P27
19. POWSTANIE Wielkopolskie : pamiętamy o zwycięzcach. W: *Polska Głos Wielkop.* – 2013, nr 295 dod., s. 1-30
20. POWSTANIE wielkopolskie 1918-1919 / Miłosz Niewierowicz. W: *Mó-wią Wieki*. – 2018, nr 9, s. 97-100
21. POWSTANIE wielkopolskie 1918/1919 : długa droga do niepodległości / Zbigniew Pilarczyk. W: *Museion Poloniae Maioris*. – 2017, t. 4, s. 37-79

22. POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 / Jacek Macyszyn ; Muzeum Ordynariatu Polowego. Oddział Muzeum Warszawy. W: *Niepodległość i Pamięć*. – 2015, nr 1, s. 81-101
23. POWSTANIE Wielkopolskie na łamach „Gazety Kaliskiej” / Andrzej Kurzyński. W: *Kronika Wielkop.* – 2014, nr 1, s. 161-172
24. POWSTANIE z głową / Piotr Bojarski. W: *Gaz. Wyborcza (Poznań, wyd. POP)*. – 2013, nr 300, s. 8-9
25. POZNAŃ przed powstaniem i po zwycięskim powstaniu 1918/1919 / Adam Siwiński. W: *Wielkop. Powstaniec*. – 2012, nr 18, s. 25-32
26. POZNAŃ – Warszawa u progu II Rzeczypospolitej (aspekty polityczne) / Zbigniew Dworecki. W: *Kronika Miasta Poznania*. – 2012, nr 1, s. 124-139
27. POZNAŃSKIE : od rewolucji w Niemczech do rozejmu w Trewirze / Janusz Karwat ; Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa w Poznaniu. W: *Mówią Wieki*. – 2016, nr 1, s. 25-28
28. REALIA Powstańcze Ignacego Jana Paderewskiego / Marek Rezler. W: *Museion Poloniae Maioris*. – 2017, t. 4, s. 18-35
29. ROZEJEM w Trewirze w 1919 r. / Stanisław Sierpowski. W: *Museion Poloniae Maioris*. – 2017, t. 4, s. 17-31
30. [TYSIĄC dziewięćset osiemnaście] 1918 zwycięstwo Wielkopolan / Damian Szymczak. W: *Gaz. Polska*. – 2011, nr 51/52, s. 36
31. WIELKOPOLANIE mieli ogromny wpływ na kształtowanie granic / Michał Krzyżaniak. W: *Polska Głos Wielkop.* – 2011, nr 261, dod. II Rzeczypospolita, s. IV
32. WIELKOPOLANIE walczyli o obie granice / Piotr Bojarski. W: *Gaz. Wyborcza (Wyd. zasadnicze)*. – 2013, nr 298, dod. *Gaz. Stołeczna*, s. 8
33. WIELKOPOLSKA sama musiała wybić się na niepodległość / Sławomir Kmiecik. W: *II Polska Głos Wielkop.* – 2010, nr 263 dod. *Święto Niepodległości*, s. 4
34. WIELKOPOLSKA victoria / Andrzej Wroński. W: *Gaz. Polska*. – 2016, nr 52, s. 28-29
35. WOJNA o Wielkopolskę / Piotr Bojarski. W: *Ale Historia*. – 2013, nr 50, s. 8-10
36. WOJNA o Wielkopolskę / Tomasz Łysiak. W: *Gaz. Polska*. – 2017, nr 52, s. 78-80
37. WOLNOŚĆ bez strzału / Wojciech Lada. W: *wSieci*. – 2013, nr 44, s. 90-91
38. WYGRYWALIŚMY cztery razy / Marek Rezler; rozm. Zbigniew Snusz. W: *Głos Wielkop.* – 2014, nr 299

39. ŹRÓDŁA wielkopolskiego zwycięstwa / Damian Małecki. W: *Nasze Jutro*. – 2016, nr 307, s. 16-17

B. Przebieg powstania, działania zbrojne, organizacja wojska

a. Pozycje zwarte

1. BITWY generała Władysława Andersa / [red. tomu Bogusław Polak, Waldemar Handke, Zenon Józwiak] ; Instytut im. Gen. Stefana „Grota” Roweckiego. – Leszno : Wydawnictwo Instytutu im. gen. Stefana „Grota” Roweckiego, 2007. – 205 s. : il. – (Studia i materiały do dziejów 2 Korpusu Polskiego ; t. 8) ; (Biblioteka „Grota” ; nr 25)
2. CZYN zbrojny ludu wielkopolskiego 1918-1919 / Zdzisław Grot ; do dr. podał Ryszard Wryk. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2008. – 123 s. : il.
3. DZIEJE 67 Pułku Piechoty / Jerzy Wulfański. – Brodnica : „Multi”, 2003. – 249 s. : il., mapy
4. MORALE i dyscyplina Wojsk Wielkopolskich w latach 1918-1919 : przyczynek do dziejów Powstania Wielkopolskiego / Aleksander Smoliński. – Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009. – 146 s. : il.
5. OJCZYŻNA się odradza : zwycięskie powstanie nad Wartą / Marceli Kosman. – Poznań : Oficyna Wydawnicza G&P Henryk Gościański, Karol Prętnicki, [2013]. – 57 s. : il.
6. ORGANIZACJA i rozwój wojska wielkopolskiego 1919 (marzec – listopad 1919 r.) : wybór dokumentów wojskowych / wstęp, wybór i oprac. Bogusław Polak. – Leszno : Wydawnictwo Instytutu im. gen. Stefana „Grota” Roweckiego, 2008. – 219 s. : il. – (Biblioteka „Grota” ; nr 30)
7. ORGANIZACJA i znaczenie służby sanitarno-medycznej w przebiegu powstania wielkopolskiego i organizacji Wojska Wielkopolskiego 1918-1919 / Jan Basiński ; przy współpr. z aut. zmiany red. wprowadził Michał Polak ; [Instytut Polityki Społecznej i Stosunków Międzynarodowych]. – Koszalin : Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, 2010. – 253 s. : il. – (Monografia – Instytut Polityki Społecznej i Stosunków Międzynarodowych. Politechnika Koszalińska)
8. POLSCE zawsze i wszędzie służyć będą : mundur i broń Wojsk Wielkopolskich 1918-1920 / Karol Szaładziński, Leszek Rościszewski. – Poznań : Wydawnictwo Miejskie Poznania, 2012. – 110 s. : il.
9. POWSTANIE Wielkopolskie / pod red. Jacka Macyszyna ; aut. Stefan Bartóg [i in.]. – Warszawa : Dom Wydawniczy Bellona, 2006. – 135 s. : il.
10. POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 / Marian Olszewski ; przy współpr. z aut. zmiany red. wprowadził Łukasz Jastrząb ; Politechnika Koszalińska

- ska. – Koszalin : Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, 2008. – 213 s. : il. – (Monografie – Politechnika Koszalińska)
11. POWSTANIE wielkopolskie 1918-1919 / Marek Rezler. – Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, 2016. – 358 s. : il., mapy. – (Historia – Rebis)
  12. POWSTANIE Wielkopolskie : 1918-1919 / Stanisław Jaroszewicz. – Zielona Góra : Regionalne Centrum Animacji Kultury, 2001. – 34 s. : il., mapy
  13. POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 / Wiesław Zdziabek, Maria Pacholska. – Poznań : Oficyna Edukacyjna Wydawnictwa eMPI², 2008. – 112 s. : il. – (Materiały i Podręczniki Mariana Pietraszewskiego)
  14. POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 / Zdzisław Grot, Antoni Czubiński ; do dr. podał Ryszard Wryk. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2006. – 168 s. : il.
  15. POWSTANIE Wielkopolskie 1918/1919 : bibliografia za lata 1988-2008 : (wybór) / [oprac. Anna Bartkowiak i in.] ; Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu. – Poznań : Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury, 2008. – 217 s.
  16. POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 : geneza, charakter, znaczenie / Antoni Czubiński. – Poznań : „Kurpisz”, 2002. – 360 s. : il., mapy.
  17. POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 : działania bojowe, aspekty polityczne, kalendarium / Grzegorz Łukomski, Bogusław Polak ; [Instytut Zarządzania i Marketingu]. – Koszalin : Wydaw. Uczelniane Wyższej Szkoły Inżynierskiej ; Warszawa : „Adiutor”, 1995. – 468 s. : il., mapy.
  18. POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 : katalog źródeł i materiałów / pod red. Stanisława Sierpowskiego ; [aut. not katalogowych Florian Antkowiak i in. ; Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919]. – Poznań : Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Zarząd Główny, 2003. – 501 s.
  19. POWSTANIE wielkopolskie 1918-1919 : spojrzenie po 90 latach / Marek Rezler. – Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, [2009]. – 358 s. : il. – (Historia – Rebis)
  20. POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 : wybrane aspekty z perspektywy 90 lat : materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej „90. rocznica Powstania Wielkopolskiego 1918-1919”, Poznań, 17 grudnia 2008 r. / red. nauk. Janusz Karwat. – Poznań : Oficyna Ekonomiczna Wydawnictwa eMPI², 2008. – 259 s. : il. – (Materiały i Podręczniki Mariana Pietraszewskiego)
  21. POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 : źródła – stan badań – postulaty badawcze : X Ogólnopolskie Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego / [red. Bogusław Polak] ; Politechnika Koszalińska. – Koszalin : Wydaw. Uczelniane PK, 1997. – 142 s. : il.

22. PRZENIKAJĄ z ulicy odgłosy strzałów : mundur i broń Wojsk Wielkopolskich 1918-1920 / Karol Szaładziński, Leszek Rościszewski. – Poznań : Wydawnictwo Miejskie Poznania, 2014. – 104 s. : il.
23. [TYSIĄC dziewięćset dziewiętnaście] 1919 Powstanie Wielkopolskie / Bogusław Polak. – Warszawa : Edipresse-Kolekcje : Bellona, 2015. – 93 s. : il. – (Zwycięskie bitwy Polaków ; t. 43)
24. [TYSIĄC dziewięćset osiemnaście] 1918 Powstanie Wielkopolskie : zwycięski koniec najdłuższej wojny / Jarosław Giziński. – Warszawa : Axel Springer Polska, 2008. – 152 s. : il. – (Pod Lupą Newsweek Polska)
25. WALKA o Kresy Zachodnie 1918-1921 / Grzegorz Łukomski. – Kościan : „Książnica Polska”, 1991. – 24 s. – (Szkice Historyczne)
26. WALKI 1. Kompanii Skautowej w latach 1918-1921 / Tadeusz Böhm. – Wyszaków : Altmedia, 2017. – 133 s. : fot.
27. WALKI powstania wielkopolskiego 1918-1919 / red. nauk. Bogusław Polak, Marek Rezler. – Koszalin : Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, 2010. – 450 s. : il. – (Monografia – Instytut Polityki Społecznej i Stosunków Międzynarodowych. Politechnika Koszalińska)
28. WOJNY o granice Polski Odrodzonej 1918-1921 / Mieczysław Wrzosek. – Warszawa : „Wiedza Powszechna”, 1992. – 376 s. : il., mapy. – (Biblioteka Wiedzy Historycznej)
29. WOJSKO Polskie w latach 1918-1921 / Lech Wyszczelski. – Warszawa : Wydawnictwo Neriton, 2006. – 528 s. : il.
30. WOJSKO wielkopolskie 1918-1920 / Bogusław Polak. – Koszalin : Wydawnictwo Uczelniane WSInż., 1990. – 387s. : il. – (Monografie Instytutu Nauk Społecznych – Wyższa Szkoła Inżynierska w Koszalinie ; nr 32)
31. WOJSKO wielkopolskie 1919-1920 / Bogusław Polak. – Koszalin : Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, 2010. – 363 s. : il. + Wojsko wielkopolskie 1919-1920 – sztandary, mundury, odznaki, mapy : 16 s. : il. – (Monografie – Politechnika Koszalińska)
32. ZAPOMNIANI zwycięzcy : znane, mało znane i nieznane wydarzenia z Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 / Tomasz Szeszycki. – Szczecin : Soft Vision, 2010. – 311 s. : il.

b. Artykuły

1. GDZIE nie wygrali, negocjowali / Piotr Bojarski. W: *Gaz. Wyborcza* (Poznań, wyd. POP). – 2017, nr 6, s. 5
2. LOTNISKO wojskowe Ławica (1919-1939) / Mariusz Niestrawski. W: *Kronika Miasta Poznania*. – 2012, nr 2, s. 180-201
3. PIERWSI chwycili za broń / Andrzej Gogulski. W: *Mag. Regionalny*. – 2013, nr 18, s. 9-10

4. PIERWSZY nalot Polaków : historia lotnicza / Radosław Nawrot. W: *Ale Historia*. – 2013, nr 6, s. 6-7
5. SKAUTING poznański 1912-1919 w przygotowaniach i przebiegu Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 / Wawrzyniec Wierzejewski. W: *Museion Poloniae Maioris*. – 2017, t. 4, s. 105-116
6. SZLI do walki ze sztachetami – zdobyli samoloty i pociągi / Grzegorz Okoński. W: *Głos Wielkop.* – 2014, nr 299, s. 7
7. UDZIAŁ „Żałogi Ławickiej” w walkach na zachodnim froncie powstania wielkopolskiego 1918-1919 r. / Jarosław T. Łożyński. W: *Kronika Wielkop.* – 2011, nr 4, s. 29-41
8. WIELKOPOLSKA Eskadra Niepodległości / Piotr Bojarski. W: *Kronika Wielkop.* Poznań – 2017, nr 243, s. 4
9. WRZESIŃSKA Kampania ciężkich karabinów maszynowych 1918/19 / Michał Pawełczyk. W: *Museion Wrzesińskie*. – 2014, z. 3, s. 37-65
10. ZARYS działań pilskiej Eskadry dla Wyzwolenia Marchii Wschodniej w okresie Powstania Wielkopolskiego / Mateusz Kabatek, Robert Kulczyński. W: *Kronika Wielkop.* – 2013, nr 3, s. 37-46
11. ZDOBYCIE mostu na Noteci pod Białośliwem / Waldemar L. Janiszewski. W: *Kronika Wielkop.* – 2013, nr 3, s. 13-17

C. Powstanie w poszczególnych rejonach Wielkopolski

a. Pozycje zwarte

1. BITWA pod Książem na tle Wiosny Ludów w Wielkopolsce : (w zarysie) / Ludwik Drozdowicz. – Książ Wlkp. : Urząd Miejski, 2006. – 100 s. : il.
2. DALI świadectwo prawdzie : Powstanie Wielkopolskie na Ziemi Margonińskiej : przebieg i upamiętnienie / Waldemar L. Janiszewski. – Margonin : MGOK, 2010. – 39 s. : il.
3. DROGI do niepodległości : Trzemeszno w powstaniu wielkopolskim 1918-1919 : praca zbiorowa / pod red. Andrzeja Leśniewskiego ; [zespół aut. Maciej Adamski i in.]. – Trzemeszno : Stowarzyszenie Miłośników Zabytków Historycznych Położonych na Terenie Miasta i Gminy Trzemeszno, 2008. – 179 s. : il.
4. DUMA : Powstanie Wielkopolskie : Odolanów, Ostrów, Poznań / [wybór i przygotowanie materiałów archiwalnych Wojciech Namysł]. – Brwinów : Zakład Wydawniczo-Poligraficzny Megraf ; [Warszawa : Wojciech Namysł], 2017. – 124 s. : mapy
5. GOŁANIECKA Kompania Powstańcza 29.12.1918-16.02.1919 / Andrzej Wieczorek. – Gołańcz : Wydawnictwo Pejzaż, 2013. – 375 s. : il.

6. GRODZISZCZANIE pod bronią : tradycje patriotyczne mieszkańców powiatu grodziskiego : (zarys) / Dariusz Matuszewski. – Grodzisk Wielkopolski : Zakład Usług Poligraficznych Iwona Wałkiewicz, 2013. – 86 s. : il. – (Grodziska Biblioteczka Regionalisty ; nr 6)
7. HISTORIA Powstania Wielkopolskiego w Bydgoszczy wedle Józefa Milcherta i inne opracowania powstańcze / pod red. Wojciecha Zawadzkiego. – Bydgoszcz : „Skonpres” : Urząd Miasta, 2005. – 88 s. : il.
8. ISKRA bohaterów : walki powstańcze na ziemi chodzieskiej i pilskiej w 1919 r. / Waldemar L. Janiszewski. – Piła : Wydawnictwo Media, 2011. – 72 s. : il., mapy.
9. KCYNIA w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 : relacje powstańców / wybór i oprac. Józef Marosz. – Kcynia : Urząd Miejski : nakł. kcyńskiego samorządu, 2004. – 47 s. : fot.
10. KIEDY ojczyzna wezwała : Powstanie Wielkopolskie na ziemi pilskiej / Roman Chwaliszewski, Wojciech Kicman. – Piła : Wydawnictwo „Media” Edmund Wolski, 2013. – 110 s. : il., mapy
11. KOMPANJA Kłeckowska / Edmund Rogalski ; wstęp i oprac. Dawid Jung, Bartosz Borowiak. – Kłecko : Towarzystwo Miłośników KłECKA i Ziemi KłECKIEJ, 2012. – 103 s. : il.
12. KSIĄŻ Wielkopolski w Powstaniu Wielkopolskim 1918/19 / Ludwik Drozdowicz. – Książ Wlkp. : [Urząd Miejski], 2007. – 80 s. : il.
13. KUJAWY Zachodnie w Powstaniu Wielkopolskim / Wojciech Paluszynski. – Inowrocław : Drukarnia „Pozkał”, 2017. – 364 s. : il.
14. MATERIAŁY źródłowe do działalności powstańców z Barcina w 1919 roku / Jerzy Krzyś. – Grudziądz : Koło Miłośników Dziejów Grudziądz. Klub „Centrum” Spółdzielni Mieszkaniowej, 2013. – 108 s. : il. – (Biblioteka Koła Miłośników Dziejów Grudziądz ; t. 69)
15. MIEJSKA GÓRKA w Powstaniu Wielkopolskim / Stanisław Jędraś. – Leszno ; Miejska Górka : Urząd Miasta i Gminy, 2000. – 47 s. : il.
16. MIESZKAŃCY Ziemi Przemęckiej w walce o polskość / Antoni Fornalski. – Przemęt : Antoni Fornalski, 2008. – 119 s. : il.
17. NAKŁO nad Notecią w dobie powstania wielkopolskiego 1918-1919 / Henryk Trybuszewski. – Nakło nad Notecią : Henryk Trybuszewski, 1990. – 20 s. : il.
18. NOWEGO Tomyśla drogi do niepodległości / Janusz Karwat [i in. ; red. Bogumił Wojcieszak]. – Nowy Tomyśl : Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy, 2000. – 98 s.
19. PAWŁOWICE i gmina Krzemieniewo w powstaniu wielkopolskim 1918-1919 / Jarosław Wawrzyniak ; Urząd Gminy Krzemieniewo, Instytut im. gen. Stefana „Grota” Roweckiego. – Krzemieniewo ; Leszno : Wydaw-

- nictwo Instytutu im. gen. Stefana „Grota” Roweckiego, 2007. – 158 s. : il. – (Biblioteka „Grota” ; nr 22)
20. POWIAT witkowski w okresie rewolucji niemieckiej 1918/1919 : (Powstanie Wielkopolskie na Ziemi Witkowskiej) / Zygmunt Wieliczka. – Witkowo ; Lublin : Norbertinum, 2008. – 216 s. : il. – (Bibliotheca Vitcoviana ; 1)
21. POWRÓT orła : Powstanie Wielkopolskie na ziemi pilskiej : przebieg, bohaterowie, upamiętnienie / Roman Chwaliszewski, Wojciech Kicman ; [Marek Fijałkowski (biogram Teofila Drozdowskiego)]. – Piła : Wydawnictwo „Media”, 2008. – 63 s. : il.
22. POWSTANIE Wielkopolskie 1918/1919 na Pałukach i Krajnie : materiały opracowane na podstawie sesji popularno-naukowej, która odbyła się 4 października 2006 r. w Szubinie / [red. Kamila Czechowska, Piotr Adamczewski] ; Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna w Szubinie, Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 w Szubinie. – Szubin : Muzeum Ziemi Szubińskiej, 2006. – 168 s. : il.
23. POWSTANIE wielkopolskie 1918-1919 na terenie powiatu nakielskiego przez pryzmat miejsc pamięci / Kamila Czechowska. – Szubin : [Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna], 2011. – 64 s. : il.
24. POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 w powiecie krotoszyńskim, koźmińskim i w Sulmierzycach : opracowanie podsumowujące obchody 90-lecia Powstania Wielkopolskiego w obecnym powiecie krotoszyńskim 2008-2009 : praca zbiorowa / pod red.: Edwarda Jokiela, Antoniego A. Korsaka, Michała Pietrowskiego. – Krotoszyn ; Jarocin : Drukarnia Projekt, 2012. – 215 s. : il.
25. POWSTANIE Wielkopolskie : gmina Pogorzela w walce o niepodległość / [Krzysztof Rybka]. – Pogorzela : Krzysztof Rybka, 2010. – 138 s. : il.
26. POWSTANIE Wielkopolskie na przedpolach Gniewkowa : (1918 – 1919 – 1920) / Edmund Konieczka. – Gniewkowo : Towarzystwo Miłośników Gniewkowa i Ziemi Gniewkowskiej, 2005. – 48 s. : il. – (Zeszyt – Towarzystwo Miłośników Gniewkowa i Ziemi Gniewkowskiej ; nr 11)
27. POWSTANIE Wielkopolskie na Ziemi Krotoszyńskiej / [przygot. do druku Helena Kasperska]. – Krotoszyn : Muzeum Regionalne im. Hieronima Ławniczaka, 2004. – 44 s. : il. – (Kronika Krotoszyńska ; cz. 2)
28. POWSTANIE Wielkopolskie na Ziemi Wolsztyńskiej / Hubert Rokoszewski. Bo wolność krzyżami się mierzy... / Kazimierz Żurek. – Wolsztyn : Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Wolsztyn im. Stanisława Platara, [2015]. – 226 s. : il. – (Ocalić od Zapomnienia – Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Wolsztyn)
29. POWSTANIE Wielkopolskie nad środkową Obrą / Joachim Benyskiwicz, Hieronim Szczegółka ; Polskie Towarzystwo Historyczne. Oddział

- w Zielonej Górze ; Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbińskiego. – Zielona Góra : Wydaw. WSP, 1998. – 198 s. : il., 1 mapa
30. POWSTANIE Wielkopolskie w Bukówcu i okolicy : opisy, wspomnienia, opracowania / [red. Zofia Dragan, Barbara Dragan, Rafał Wirecki]. – Bukówiec Górny : Komitet Obchodów 800-lecia Wsi Bukówiec Górny i 600-lecia Szkolnictwa w Bukówcu Górnym : Zespół Szkół im. ks. Teodora Kurpisza, 2009. – 66 s. : il.
  31. POWSTAŃCZE boje o Wysoką / Roman Chwaliszewski. – Piła : Wojewódzki Oddział Państwowej Służby Ochrony Zabytków ; Wysoka : Zarząd Miasta i Gminy, 1998. – 11 s. : il.
  32. REPUBLIKA Ostrowska : przyczynek do historii Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 / Zenon Dykcik. – Ostrów Wielkopolski : Muzeum Miasta, 2003. – 39 s. : il. – (Biblioteka Ostrowska ; 6)
  33. ROGOŻNO w powstaniu wielkopolskim 1918-1919 r. / Władysław Ruks ; Towarzystwo Przyjaciół Rogoźna, Muzeum Regionalne. – Rogoźno : Rogozińskie Centrum Kultury i Sportu, 1998. – 37 s. : il. – (Rogozińskie Zeszyty Historyczne ; nr 4)
  34. SPOŁECZEŃSTWO ziemi wągrowieckiej w dobie Powstania Wielkopolskiego i w walce o granicę wschodnią Rzeczypospolitej w latach 1918-1920 / Władysław Purczyński. – Wągrowiec : Muzeum Regionalne : Zakład Poligraficzno-Wydawniczy „M-Druk” Janusz Muszyński, 2008. – 327 s. : il.
  35. ŚREM w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 / Jarosław Wawrzyniak. – Śrem : Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy im. Heliodora Świącickiego, 2011. – 210 s. ; il. – (Śrem w Małych Monografiach ; 4)
  36. TRZEBA było pójść... : powiat nowotomyski w Powstaniu Wielkopolskim 1918 : historia i pamięć : praca zbiorowa / pod red. Zdzisława Kościńskiego i Bogumiła Wojcieszaka ; [aut. Anna Barłóg i in.]. – Nowy Tomyśl : wydano staraniem Starostwa Powiatowego, 2010. – 259 s. : il.
  37. UDZIAŁ powiatu zachodnio-poznańskiego w powstaniu wielkopolskim w roku 1918/19 / [pomysł i red. Piotr Zubielik]. – Poznań : Podolska Agencja Wydawnicza Piotr Zubielik, 2009. – 32 s. : il.
  38. W 90-TĄ rocznicę Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 : Grupa „Leszno” / Eugeniusz Śliwiński. – Leszno : Muzeum Okręgowe : Archiwum Państwowe, 2008. – 52 s. : il.
  39. WKŁAD powstańców byłego powiatu wągrowieckiego w wyzwolenie Wielkopolski w latach 1918-1919 / Gustawa Patro. – Wągrowiec : J&T Belfer, 1998. – 55 s. : il.
  40. ZIEMIA jeziorańska i okolice w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 / Paweł Politowski, Dorota Olejniczak, Tadeusz Ciałkowski. – Jeziora Wiel-

kie : Towarzystwo Miłośników Ziemi Jeziorańskiej ; Wójcin : Publiczna Szkoła Podstawowa im. Powstańców Wielkopolskich, 2013. – 113 s. : il.

41. ZIEMIA Średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 : praca zbiorowa / pod red. Janusza Karwata. – Środa Wielkopolska : Społeczny Komitet Rodzin Powstańców Wielkopolskich, 2009. – 238 s. : il.

b. Artykuły

1. GRODZISK Wielkopolski i jego mieszkańcy w Powstaniu Wielkopolskim / Grzegorz Kubacki. W: *Wielkop. Powstaniec.* – 2014, nr 20, s. 10-24
2. POWIDZ w powstaniu wielkopolskim / Anna Wiatr. W: *Kronika Wielkop.* – 2016, nr 4, s. 17-24
3. POWSTAŃCZA epopeja pod Okręglikiem. Budzyń, 7 lutego 1919 roku / Eustachy Rakoczy. W: *Kronika Wielkop.* – 2013, nr 3, s. 18-29
4. UDZIAŁ mieszkańców powiatu wągrowieckiego w dążeniu do odzyskania niepodległości i w zwycięskim Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 r. / Andrzej Wieczorek. W: *Museion Poloniae Maioris.* – 2017, t. 4, s. 80-104

D. Uczestnicy powstania – wspomnienia, biografie, słowniki, lista poległych

a. Pozycje zwarte

1. BOHATEROWIE powstania wielkopolskiego w portretach Franciszka Pasińskiego / [opracowanie tekstu Danuta Chadrysiak, Małgorzata Znyk]. – Inowrocław : Gmina Inowrocław, 2017. – [28] s. : il.
2. BRONIĆ ziemi ojców / Gabriel Roszak. Powstańcy wielkopolscy z Pępowa i okolic / Bogusław Janik. O zwycięskim powstaniu 1918-1919 / Eugeniusz Śliwiński. – Gębice ; Pępowo : Gmina Pępowo, 2018. – 160 s. : fot.
3. BOHATEROWIE ziemi rawickiej 1918/1919 r. : powstańcy wielkopolscy z powiatu rawickiego / Henryk Hejducki. – Miejska Górka : Henryk Hejducki ; Trzebnica : Wydawnictwo-Drukarnia PHUP „eRKA-Print” Roman Kolasa, 2017. – 288 s. : fot.
4. BUDZYŃ i jego powstańcy / Ewa Kabat. – Piła : Wydawnictwo „Media”, Edmund Wolski ; Budzyń : na zlecenie Gminy Budzyń, 2018. – 296 s. : il.
5. BUKOWIANIE w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 / Zdzisław Kościański, Eligiusz Tomkowiak. – Poznań : Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Zarząd Główny [i in.], 2008. – 135 s. : il.

6. CHWAŁA zwycięzcom : nieznanani bohaterowie Powstania Wielkopolskiego / [pomysł i tekst Piotr Wierzba, rys. Maciej Klim]. – Poznań ; Mierzyn : Wydawnictwo Albus Waldemar Wierzba, 2010. – [32] s. : il.
7. CZAS pamięci : powstańcy wielkopolscy Ziemi Wronieckiej : kultywowanie pamięci Powstania Wielkopolskiego / Marian Śliwa, Wiesław Michalak, Krystyna Tomczak, Paweł Bugaj. – Wronki : Towarzystwo Miłośników Ziemi Wronieckiej, 2008. – 261 s. : il.
8. FRANCISZEK Ratajczak (1887-1918) : biografia powstańca / Katarzyna Pawłowska-Gauza ; Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2008. – 95 s. : il.
9. GENERAL Stanisław Taczak 1874-1960 / Bogusław Polak. – Koszalin : Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej / 1998. – 296 s. : il.
10. GLORIA victoribus : powstańcy wielkopolscy powiązani z Ziemią Chodzieską : praca zbiorowa / pod redakcją Doroty Marciniak. – Chodzież : Towarzystwo Miłośników Ziemi Chodzieskiej ; Piła : Wydawnictwo „Media” Edmund Wolski, 2017. – 534 s. : il.
11. JAK prosty człowiek Polskę odbudowywał : pamiątnik powstańca wielkopolskiego Józefa Judka 1886-1968 / opracowała Jadwiga Barzdo. – Oleśnica : Drukarnia Wik, 2017. – 56 s. : il.
12. JAROCIŃSCY powstańcy wielkopolscy 1918-1919 : materiały do słownika biograficznego ziemi jarocińskiej / Jan Jajor. – Kalisz : Edytor, 2005. – 64 s.
13. JÓZEF Dowbor Muśnicki : zarys biografii / Józef Grajek. – Lusowo : Towarzystwo Pamięci Gen. Józefa Dowbora Muśnickiego, 2011. – 51 s. : il.
14. JÓZEF Marciniak 1896-1940 : powstaniec wielkopolski, strażnik graniczny, żołnierz września 1939 / Marek Fijałkowski, Wojciech Kicman. – Piła : [Wojciech Kicman], 2014. – 31 s. : il.
15. LISTA strat Powstania Wielkopolskiego od 27 grudnia 1918 roku do 8 marca 1920 roku / Wiesław Olszewski, Łukasz Jastrząb ; ze sł. wstępnym Lecha Kaczyńskiego. – Koszalin : Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, 2009. – 487 s. – (Monografie – Politechnika Koszalińska)
Omówienie Pawła Andersa w: „Studia Historica Slavo-Germanica” t. XXIX (2012-2013), s. 117-122.
16. LUBONIANIE w Powstaniu Wielkopolskim : z biogramami uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 / pod red. Piotra Pawła Ruszkowskiego, Janusza Karwata ; aut. not biogr. Janusz Karwat [i in.]. – Luboń : Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Forum Lubońskie”, 2009. – 320 s. : il.

17. MIESZKAŃCY gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918-1919 / Zdzisław Kościański, Eligiusz Tomkowiak ; Gmina Dopiewo. Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Zarząd Główny w Poznaniu. – Dopiewo : Urząd Gminy ; Poznań : Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Zarząd Główny, 2009. – 136 s. : il.
18. MIESZKAŃCY gminy Mieścisko w powstaniu wielkopolskim / [zespół red. Grażyna Jurga, Anna Bronikowska, Mariusz Wasela ; aut. not biogr. Adamski Maciej i in.] ; Gimnazjum im. Powstańców Wielkopolskich w Mieścisku. – Mieścisko : Gimnazjum im. Powstańców Wielkopolskich ; Wągrowiec : ZPW M-Druk Janusz Muszyński, 2008. – 72 s. : il.
19. MIESZKAŃCY gminy Suchy Las i okolic w powstaniu wielkopolskim / Ryszard Chruszczewski. – Poznań : Wydawnictwo eMPi² Mariana Pietraszewskiego, 2016. – 191 s. : il.
20. MOJE wspomnienia / Nikodem Trojanowski ; oprac. i słowem poprzedził Kazimierz Chudziński. – Strzelno : Towarzystwo Miłośników Miasta Strzelna, 1997. – 94 s. : il.
21. O POWSTAŃCACH wielkopolskich w Grudziądzu w latach 1920-1996 / Tadeusz Klatt. – Gdańsk : „Regnum”, 2000. – 48 s. : il.
22. OCALIĆ od zapomnienia : Pleszewianie w Powstaniu Wielkopolskim / Maria Bartczak [i in.]. – Pleszew : Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, 2009. – 72 s. : il.
23. OD „JEDNOŚCI” do niepodległości : wspomnienia powstańców wielkopolskich z Ziemi Jarocińskiej / [zespół red. Ilona Kaczmarek, Renata Królak, Sebastian Pluta] ; Muzeum Regionalne w Jarocinie, Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne im. ks. Ignacego Niedźwiedzińskiego w Jarocinie. – Jarocin : Muzeum Regionalne : Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne im. ks. Ignacego Niedźwiedzińskiego, 2013. – 298 s. : il.
24. OJCZYŻNA z ich woli i krwi... / Jerzy Ranke, Roman Szwechłowicz, Bogumił Wojcieszak. – Opalenica : Opalgraf : [Wojcieszak, Bogumił & Nowakowski, Andrzej. Usługi Wydawnicze i Działalność Poligraficzna], 2004. – 69 s. : il.
25. PAMIĘTAJMY o naszych bohaterach! : powstanie wielkopolskie 1918-1919 – Pobiedziska / Tadeusz Panowicz. – Gniezno : Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum ; Pobiedziska : Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Pobiedziska, 2009. – 111 s. : il.
26. PODPORUCZNIK Antoni Knajdek : powstaniec wielkopolski 1918/1919 z Łobżenicy : żołnierz, artysta, fotograf / Wojciech Kicman. – Piła : [Wojciech Kicman] : nakł. Adama Ćwiklińskiego, 2013. – 16 s. : il.

27. POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 we wspomnieniach jego uczestników związanych z powiatem wągrowieckim. T. 1 / zgrupowanie źródeł Andrzej Wieczorek. – Wągrowiec : Starostwo Powiatowe ; Piła : Drukarnia Waldemar Grzebyta, 2017. – 208 s. : il.
28. POWSTAŃCY wielkopolscy 1918/1919 mieszkańcami Gminy Wyrzysk / opracowanie Roman Chwaliszewski, Wojciech Kicman ; [współpraca Danuta Buryta-Arndt, Małgorzata Dróbka-Jiers, Piotr Holc, Wojciech Sobiech] ; Gmina Wyrzysk. – Wyrzysk : Gmina Wyrzysk ; [Piła : Wojciech Kicman], 2018. – 103 s. : il.
29. POWSTAŃCY wielkopolscy 1918/1919 mieszkańcami Piły / Wojciech Kicman ; Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Koło nr 9 im. kpt. Teofila Spychały w Pile. – Piła : Wojciech Kicman : Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Koło nr 9 im. kpt. Teofila Spychały, 2017. – 115 s. : il.
30. POWSTAŃCY wielkopolscy : biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918-1919. T. 1-14 / red. Bogusław Polak. - Poznań : Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Zarząd Główny, 2005-2017. – 14 t. (245, 239, 276, 255, 222, 244, 363, 264, 272, 256, 247, 232, 240, 231 s.) : il.
Wydane dotychczas tomy słownika.
31. POWSTAŃCY wielkopolscy 1918/1919 mieszkańcami gminy Ujście / Wojciech Kicman, Marzena Rybarczyk. – Ujście : Ujski Dom Kultury, 2017. – 128 s. : il.
32. POWSTAŃCY Wielkopolscy 1918-1919 z parafii Słupia i Tomice / Grażyna Sielicka. – Jeziorki : [Grażyna Sielicka] ; Sęszew : Gmina Sęszew, 2012. – 223 s. : il.
33. POWSTAŃCY wielkopolscy z Mosiny i okolic / Przemysław Mieloch, Joanna Nowaczyk ; współpr. Zygmunt Pohl, Jacek Szeszuła. – [Poznań] : Drukarnia MJP ; Mosina : na zlec. Stowarzyszenia Przyjaciół Jedynki, 2008. – 32 s. : il. – (Biblioteka Ziemi Mosińskiej ; 1)
34. POWSTAŃCY wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. T. 1, Słowniczek biograficzny / [red. nauk. Marek Rezler ; aut. Marek Rezler i in.] ; Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Ostrzeszowskiej. Klub w Poznaniu. – Poznań : TPZO. K., 2001. – 151 s. : il., mapa.
35. POWSTAŃCY wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. T. 2, Relacje i biogramy / [red. nauk. Marek Rezler ; aut. Marek Rezler i in.] ; Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Ostrzeszowskiej. Klub w Poznaniu. – Poznań : Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Ostrzeszowskiej. Klub ; [Ostrzeszów : Muzeum Regionalne], 2008. – 160 s. : il.

36. POWSTAŃCY wielkopolscy ziemi jaraczewskiej / Kazimiera Horyza Pachciarz. – Jaraczewo ; [Mazankowice : Wydawnictwo Joraf-2], 2015. – 410 s. : il.
37. POWSTAŃCY Wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918-1919 / Adam Grzelak. – Jutrosin : Towarzystwo Miłośników Ziemi Jutrosińskiej, 2012. – 200 s. : il. – (Zeszyty Historyczne – Towarzystwo Miłośników Ziemi Jutrosińskiej ; cz. 1)
38. POWSTAŃCY wielkopolscy Ziemi Kotlińskiej / Janina Grala. – Kotlin ; Jarocin : Południowa Oficyna Wydawnicza, 2008. – 126 s. : il.
39. POWSTAŃCY wielkopolscy ziemi pępowskiej 1918-1919 : losy mieszkańców ziemi pępowskiej podczas Powstania Wielkopolskiego / Małgorzata Czernik. – Pępowo : Urząd Gminy, 2013. – 57 s. : il.
40. POWSTAŃCY wielkopolscy ziemi powidzkiej : Powidzanom na 100. rocznicę / Halina Ganińska. – Poznań : Garmond Oficyna Wydawnicza ; Powidz : na zlecenie Towarzystwa Przyjaciół Powidza, 2017. – 231 s. : il., mapy.
41. POWSTAŃCY wielkopolscy Ziemi Przemęckiej / Antoni Fornalski. – Przemęt : Antoni Fornalski, 2008. – 196 s. : il.
42. PPLK dypl. Włodzimirz Mieczysław Kowalski : 17.04.1889-8.08.1969 : nauczyciel, żołnierz, powstaniec wielkopolski / Andrzej Wieczorek. – Gołańcz : Gołański Ośrodek Kultury – Regionalna Izba Tradycji : Wydawnictwo Pejzaż, 2014. – 407 s. : il.
43. SŁOWNIK biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919 / red. nauk. Antoni Czubiński, Bogusław Polak ; aut. haseł Bartkowiak Zygmunt [i in.]. – Poznań : Wydaw. Poznańskie, 2002. – 427 s. : il.
44. SŁOWNIK biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 ze Żnina i okolic / [red. Joanna Mazurek i in.] ; Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Koło w Żninie, Szkoła Podstawowa nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich w Żninie. – Żnin : TPPW.K, 2004. – 92 s. : portr., tab. ; 21 cm.
Bibliogr. s. 92 i przy biogramach.
45. SŁOWNIK biograficzny powstańców wielkopolskich 1918/1919 związanych z ziemią gołańską i jej okolicami / Andrzej Wieczorek. – Gołańcz : Gołański Ośrodek Kultury ; Bydgoszcz : Wydawnictwo Pejzaż, 2017. – 495 s. : il.
46. SŁOWNIK biograficzny Powstańców Wielkopolskich Ziemi Wielichowskiej. T. 1 / [red. tomu Zenon Józwiak, Paweł Michalski]. – Wielichowo : Centrum Kultury „Pod Wieżą” ; Leszno : Wydawnictwo Instytutu im. gen. Stefana „Grota” Roweckiego, 2010. – 96 s. : il. – (Biblioteka „Grota” ; nr 41)

47. SŁOWNIK biograficzny uczestników Powstania Wielkopolskiego Frontu Północnego (nadnoteckiego) 1918-1919 / pod red. Sławomira Łanieckiego ; [aut. haseł biograficznych Piotr S. Adamczewski i in.]. – Nakło nad Notecią ; Sępólno Krajeńskie : Firma Usługowo-Wydawnicza „Daniel” Ewa Wierzchucka, 2009. – 271 s. : il.
48. UCZESTNICY Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 z ówczesnych granic powiatu średzkiego / Danuta Wojcięgowska, Bogdan Jarosz. – Dominowo : Danuta Wojcięgowska : Gminny Ośrodek Kultury : Biblioteka Publiczna, 2017. – 319 s. : il.
49. UDZIAŁ kobiet w powstaniu wielkopolskim 1918-1919 / Anna Bartóg. – Poznań : Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Zarząd Główny, 2008. – 111 s. : il.
50. UDZIAŁ mieszkańców Barcina i okolic w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918-1919 / pod red. Stefanii Szadłowskiej, Teresy Kaczmarek, Barbary Chojnowskiej. – Barcin : Towarzystwo Miłośników Miasta i Gminy Barcin, 2011. – 262 s. : il.
51. UDZIAŁ mieszkańców Swarzędza i okolic w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 / praca pod red. Aurelii Bartoszek, Arkadiusza Małyżki i Mariana Pokorskiego ; fot. ze zbiorów Mieczysława Staniszewskiego oraz zbiorów prywatnych ; [aut. biogramów Aurelia Bartoszek, Anna Filipowicz, Arkadiusz Małyżka, Bolesława Nawrocka, Marian Pokorski, Aleksandra Pruska, Halina Staniewska, Mieczysław Staniszewski]. – Poznań : Gmina Swarzędz, 2015. – 120 s. : il.
52. UDZIAŁ mieszkańców Śmigła i okolicy w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 / Hubert Zbierski. – Śmigiel ; Kościan : Zarząd Miasta i Gminy : Przedsiębiorstwo „Aga” [i in.], 1994. – 55 s. : il., 1 mapa
53. UDZIAŁ Szamotulan w Powstaniu Wielkopolskim – w osiemdziesiątą rocznicę jego zwycięskiego zakończenia / Tadeusz Marcinkowski. – Goleniów : „Bios” : staraniem własnym autora, 1999. – 25 s. : fot., mapy.
54. WIELKOPOLSKA dla Ojczyzny : polegli i zmarli 27.12.1918-31.03.1921 / opracowała Bożenna Kuliberda ; Wielkopolskie Towarzystwo Genealogiczne „Gniazdo”. – Mnichowo : Wielkopolskie Towarzystwo Genealogiczne „Gniazdo”, 2015. – 240 s.
55. „WIERNI macierzy” : bydgoszczanie w Powstaniu Wielkopolskim 1918/19 / Małgorzata Hojka. – Bydgoszcz : [Wydział Kultury i Nauki Urzędu Miasta], 1999. – 49 s. : il. – (Wydawnictwa Biblioteki Miejskiego Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Bydgoszczy)
56. WOLNOŚCI dla nas idzie czas : o zbrojnym czynie Ludu Wielkopolskiego 1918/1919 / Eugeniusz Wachowiak. – Leszno : Miejska Biblioteka

- Publiczna im. Stanisława Grochowiaka. Wydawnictwo Cicer : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Oddział, 2008. – 96 s. : il.
57. WRZEŚNIANIE w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 / Leopold Kostrzewski, Bolesław Świącchoowski. – Września : Wrześnińskie Towarzystwo Kulturalne, 2008. – 128 s. : il. – (Biblioteczka WTK ; 11)
58. WSPOMNIENIA z Powstania Wielkopolskiego / wybór i oprac. Janusz Karwat. – Poznań : Wydawnictwo Miejskie, 2007. – 313 s. : il. – (Biblioteka Kroniki Miasta Poznania)
59. Z DNI powstania wielkopolskiego : wspomnienia 1918-1920 / Daniel Kęszycki ; [pośł. Barbara Wysocka ; red. Agata Schneider-Wawraszek]. – Poznań : Wydawnictwo Miejskie, 2005. – 121 s. : il. – (Biblioteka Kroniki Miasta Poznania)
60. ZWYCIEŻCY. T. 2. Bohaterowie Powstania Wielkopolskiego, najnowsza lista ofiar / [oprac. red. Leszek Adamczewski, Sławomir Kmiecik]. – Poznań : Polskapresse. Oddział Prasa Poznańska, [2009]. – 120 s. : il.

b. Artykuły

1. DRUH komendant : Zbigniew Ostroróg-Gorzeński jako organizator i dowódca w powstaniu wielkopolskim 1918-1919 / Jakub Staszak. W: *Dobrzyckie Studia Ziemiańskie*. – 2010, nr 1, s. 133-161
2. FRANCISZEK Jach – powstaniec wielkopolski, pilot / Robert Kulczyński. W: *Kronika Wielkop.* – 2011, nr 4, s. 97-103
3. FRANCISZEK Toboła – powstaniec wielkopolski i śląski, więzień polityczny, burmistrz Mikstatu i pierwszy prezydent Piły / Wojciech Kicman. W: *Kronika Wielkop.* – 2011, nr 3, s. 115-122
4. JÓZEF Skrzydlewski : powstaniec wielkopolski, oficer „dwójki”, uczestnik II wojny światowej, ofiara reżimu stalinowskiego / Mateusz Kalinowski. W: *Kronika Wielkop.* – 2016, nr 4, s. 42-50
5. JULIAN Stachiewicz : szef Sztabu Dowództwa Głównego w Powstaniu Wielkopolskim / Piotr Kilańczyk. W: *Niepodległość*. – 2010, t. 59, s. 7-21
6. KILKA refleksji na temat duchowej roli Kościoła Katolickiego w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 / Zdzisław Kościański. W: *Wielkop. Powstaniec*. – 2013, nr 19, s. 20-35
7. „KONSPIRACJA w spódnicy” : bydgoszczanki w wielkopolskim zrywie niepodległościowym 1918/1919 / Anna Nadolska. W: *Kronika Bydgoska*. – 2017, t. 38, s. 221-232
8. O KOLEI i kolejarzach w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 / Katarzyna Szkudlarska-Nowaczyk. W: *Wielkop. Powstaniec*. – 2015, nr 21, s. 10-15

9. POD bronią, pod koloratką. Duchowni w Powstaniu Wielkopolskim / Jacek Żurek. W: *Nasz Dziennik* (Wyd. zasadnicze). – 2010, nr 48, dod. Dodatek Historyczny IPN nr 2, s. I-III
10. POWRÓT kapitana Cymśa : 95 lat temu : Powstanie Wielkopolskie / Stanisław Zasada. W: *Tyg. Powszechny*. – 2013, nr 50, s. 31-32
11. POWSTAŃCY Wielkopolscy i Bojownicy o Niepodległość w latach 1918-1921 oraz 1939, gmin Miłosław, Nekla i Września / Jan Madaj. W: *Gaz. Wyborcza* (Poznań, wyd. POP). – 2010, nr 225, s. 10
12. POWSTAŃCY w sutannach / Marcin Kuberka. W: *Przewodnik Katolicki*. – 2013, nr 51/52, s. 38-39
13. POWSTAŃCY wielkopolscy spod znaku trupiej czaszki / Piotr Bojarski. W: *Gaz. Wyborcza* (Poznań, wyd. POP). – 2011, nr 301, s. 6
14. STANISŁAW Siuda – bohater Wielkopolski / Andrzej Siuda. W: *Myśl Polska*. – 2018, nr 21/22, s. 16-17
15. „SZLI wtedy wszyscy...” : powstanie wielkopolskie w przekazach jego uczestniczek / Grażyna Wyder. W: *Kronika Miasta Poznania*. – 2011, nr 1, s. 97-110
16. UDZIAŁ Kościoła katolickiego w powstaniu wielkopolskim i w utrzymaniu polskości w okresie zaborów 1794-1918 / Dariusz Śmierchalski-Wachocz. W: *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archivalny*. – 2010, nr 17, s. 139-150
17. UDZIAŁ mieszkańców powiatu wągrowieckiego w dążeniu do odzyskania niepodległości i w zwycięskim Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 r. / Andrzej Wieczorek. W: *Museion Poloniae Maioris*. – 2017, t. 4, s. 81-104
18. WIERNI i heroiczni – tacy właśnie byli nasi powstańcy / Grzegorz Okoński. W: *Głos Wielkop.* – 2014, nr 2999, s. 10-11
19. WITKOWIANIE na polu bitwy / MZ. W: *Kurier Słupecki*. – 2013, nr 1, s. 19
20. WSPOMNIENIA z Powstania Wielkopolskiego / Florian Dzięcioł ; [oprac] Zdzisław Kościański. W: *Kronika Wielkop.* – 2013, nr 3, s. 69-81
21. WSPOMNIENIA z powstania wielkopolskiego / Wojciech Rabczewski ; [oprac.] Ilona Kaczmarek. W: *Kronika Wielkop.* – 2011, nr 4, s. 85-91

E. Miejsca pamięci, przewodniki, opisy cmentarzy

a. Pozycje zwarte

1. MIEJSCA pamięci powstania wielkopolskiego / oprac. Paweł Anders ; Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu. – Poznań : Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Cen-

- trum Animacji Kultury, 2010. – 224 s. : il. – (Biblioteka „Kroniki Wielkopolski”)
2. MIEJSCA pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 na Ziemi Jarciońskiej / Jan Jajor. – Kalisz : Polskie Towarzystwo Historyczne. Oddział, 2006. – 60 s. : il.
  3. MIEJSCA pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w powiecie leszczyńskim : w 90 rocznicę Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 / Krzysztof Handke. – Leszno : Stowarzyszenie Oficerów Rezerwy 69. Leszczyńskiego Pułku Przeciwlotniczego im. gen. dyw. Stefana Roweckiego „Grota” i Garnizonu Leszno, 2009. – 48 s. : il.
  4. MOGIŁY powstańców wielkopolskich 1918-1919 na cmentarzach w Lesznie / Krzysztof Handke. – Leszno : Instytut im. gen. Stefana „Grota” Roweckiego, 2009. – 183 s. : il. – (Biblioteka „Grota” ; nr 37)
  5. MOGIŁY powstańców wielkopolskich poległych i zmarłych w czasie walk powstańczych 1918/1919 : (stan badań nad grobownictwem Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 na koniec 2002 roku) / [red. Zdzisław Kościański, Zenon Wartel] ; Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Zarząd Główny. – Poznań : Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 ; Opalenica : Opalgraf, 2002. – 98 s.
  6. PAŁUKI : ludzie, wydarzenia, miejsca : wybrane zagadnienia z przeszłości regionu : materiały opracowane na podstawie sesji popularno-naukowej, która odbyła się 26 września 2007 r. w Szubinie / [red. Kamila Czechowska] ; Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna w Szubinie. – Szubin : Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna, 2007. – 172 s. : il.
  7. POMNIK i grobowiec w hołdzie powstańcom wielkopolskim w Wągrowcu w 1926 r. i 1929 r. / Władysław Purczyński. – Wągrowiec : Agencja Wydawniczo-Reklamowa „Głos Wągrowiecki”, 1997. – 35 s. : il. – (Biblioteka Głosu Wągrowieckiego. Wielkie Wydarzenia w Małym Miasteczku ; z. historyczny nr 7)
  8. PRZEWODNIK szlakiem frontu południowego Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 / Krystian i Jadwiga Niefacni. – Ostrów Wielkopolski : Wydawnictwo „Alpa” Creative Solutions, 2018. – 150 s. : mapy.
  9. SZLAKIEM mogił powstańczych : przewodnik turystyczny / [aut. Maciej Grzeszczak, Katarzyna Chojnacka, Beata Kozikowska]. – Ślesin : Towarzystwo Społeczno-Gospodarcze „Dwa Mosty” ; Kazimierz Biskupi : Między Ludźmi i Jeziorami, [2013]. – 99 s. : il.

10. SZLAKIEM Powstania Wielkopolskiego / Paweł Anders. – Poznań : „Abos”, 1993. – 128 s. : il., mapy. – (Wielkopolska Biblioteka Krajoznawcza ; nr 4)
11. ŚLADAMI Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 / Paweł Anders. – Poznań : Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury, 2008. – 190 s. : il.
12. ZACHOWANE mogiły Powstańców Wielkopolskich poległych i zmarłych w czasie walk powstańczych 1918/1919 / Zdzisław Kościański, Zenon Wartel ; [Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Zarząd Główny]. – Poznań : TPPW. ZG, 2003. – 155 s. : fot., mapy

b. Artykuły

1. CMENTARZ powstańczy w Nowej Wsi Zbąskiej / Zdzisław Kościański. W: *Kronika Wielkop.* – 2013, nr 3, s. 89-95
2. MURALE Powstania Wielkopolskiego / Paweł Anders. W: *Gościńiec*. – 2016, nr 2, s. 68-71
3. POMNIK na mogile powstańców wielkopolskich w Miejskiej Górcie / Henryk Hejducki. W: *Kronika Wielkop.* – 2014, nr 1, s. 108-114
4. ROK Powstania Wielkopolskiego / Paweł Anders. W: *Kronika Wielkop.* – 2010, nr 1, s. 5-16
5. SPACEROWNIK szlakiem Powstania Wielkopolskiego / red. Piotr Bojarski. W: dodatek do *Gazety Wyborczej* z dnia 21 grudnia 2011

c. Netografia

- https://27grudnia.pl/strony/opowiesc-powstania/2148?gclid=EAlaIqobChMlr7yZ4JzT3QIVC7DtCh0HVwZ5EAAYASA AEgKXXvD_BwE
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_wielkopolskie
- <https://dzieje.pl/aktualnosci/powstanie-wielkopolskie-jedyna-tak-duza-udana-polska-insurekcja>
- <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/1007064,Powstanie-wielkopolskie-niezwykle-zwyciestwo>
- <http://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,22820287,powstanie-wielkopolskie-w-pigulce-chcesz-wiedziec-wiecej-tu.html>
- <http://www.smartage.pl/powstanie-wielkopolskie/>
- <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/44802,Niezapomniany-zryw-Powstanie-Wielkopolskie-19181919.html>
- http://powstaniemielkopolskie.pl/nowa/?page_id=37
- https://depot.ceon.pl/handle/123456789/955http://powstaniemielkopolskie.pl/nowa/?page_id=374
- <https://www.google.com/search?client=firefox-b-ab&lei=kKCoW-2LlInEgAbnplmWAQ&q=or%C5%82y%20powstania%20wielkopolskiego>

&ved=0ahUKEwj05NfgnNPdAhWysKQKHYWkCqsQsKwBCDYoAw&biw=1280&bih=609&dpr=1.5
<https://www.google.com/search?client=firefox-b-ab&lei=kKCoW-2LIlnEgAbnplmWAQ&q=miejsca%20pami%C4%99ci%20powstania%20wielkopolskie-go&ved=0ahUKEwj05NfgnNPdAhWysKQKHYWkCqsQsKwBCDgoBQ&biw=1280&bih=609&dpr=1.5>
<https://www.zsgd.poznan.pl/attachments/article/38/Powstanie%20Wielkopolskie%203m.pdf>

B I B L I O G R A F I E   O S O B O W E

Józef Dowbor-Muśnicki
(1867-1937)

Józef Dowbor-Muśnicki – ur. 25.10.1867 r., zm. 26.10.1937 r. – dowódca Powstania Wielkopolskiego, generał broni Wojska Polskiego, generał lejtnant Armii Imperium Rosyjskiego. Urodził się w Grabowie (koło Sandomierza) w rodzinie ziemiańskiej o tradycjach patriotycznych. Pierwotnie uczył się w domu pod kierunkiem guwernantki i nauczyciela ludowego. Po ukończeniu gimnazjum klasycznego w Radomiu został przyjęty do Korpusu Kadetów w Petersburgu. Ukończył również Konstantynowską Szkołę Wojskową w Petersburgu (1888) i jako podporucznik rozpoczął służbę w pułku piechoty. Dla uzyskania możliwości awansowania w armii carskiej w 1890 roku formalnie przeszedł na kalwinizm. Kształcił się również w Akademii Sztabu Generalnego w Petersburgu (1899-1902). W czasie studiów dwukrotnie awansował. Odbił także staż dla oficerów Sztabu Generalnego w Moskiewskim Okręgu Wojskowym, później w 2. Pułku Grenadierów. Brał udział w wojnie rosyjsko-japońskiej (1904-1905). Pełnił służbę w I. Syberyjskim Korpusie, był szefem Sztabu Korpusu Wojsk Nadgranicznych (Zaamurski Okręg Wojskowy). Służył w Irkucku (1906), w sztabie X. Korpusu w Charkowie (1908) i jako szef sztabu w dywizjach piechoty: 11. i 7. (z Woroneża). Po wybuchu I wojny światowej uzyskał stopień pułkownika. Dowodził pułkiem, dywizjami piechoty i XXXVIII Korpusem, z którym pod Kremem (maj 1917) przełamał niemieckie umocnienia. Walczył w bitwie przasnyńskiej, a na froncie austriackim w bitwach pod Jarosławiem, Warszawą i Łodzią. W 1917 roku otrzymał awans na generała lejtnanta. W tym samym roku po re-

wolucji lutowej i obaleniu caratu oddał się do dyspozycji Naczelnego Polskiego Komitetu Wojskowego (Petersburg 1917), który w lipcu mianował go dowódcą I. Korpusu Polskiego w Rosji. Po przewrocie bolszewickim ogłosił neutralność Korpusu. Mimo to jego oddziały zostały zaatakowane przez Gwardię Czerwoną. Generał odniósł w tej walce kilka zwycięstw, m.in. zdobył Bobrujsk i pozostał z żołnierzami w tamtejszej twierdzy. Wskutek interwencji niemieckiej Korpus zdemobilizowano i rozbrojono. Żołnierze wyjechali wówczas do Królestwa Polskiego okupowanego przez państwa centralne, a generał Dowbor-Muśnicki zamieszkał w Staszowie.

Wkrótce (6 stycznia 1919) otrzymał wezwanie z Wielkopolski od Naczelnej Rady Ludowej do objęcia dowództwa w Powstaniu Wielkopolskim. Po potwierdzeniu nominacji przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego generał udał się do Poznania, gdzie w połowie stycznia 1919 roku przejął dowodzenie od majora Stanisława Taczaka. Kontynuował organizację Armii Wielkopolskiej. Stworzył regularne, doskonale wyszkolone, liczne (ponad 100 tys.) oddziały. Popierał ideę rozszerzenia powstania na Pomorze Gdańskie i ofensywę na Gdańsk. W marcu 1919 roku otrzymał awans na stopień generała broni. Przeprowadził integrację Armii Wielkopolskiej z Wojskiem Polskim; jednak nadal pełnił funkcję jej dowódcy pozostając na czele Frontu Wielkopolskiego.

W czasie wojny polsko bolszewickiej oddał się do dyspozycji Józefa Piłsudskiego. Odmawiał jednak przyjęcia stanowisk dowódczych, m.in. propozycji objęcia w sierpniu 1920 roku Frontu Południowego. W październiku 1920 roku został przeniesiony do rezerwy, a w 1924 roku w stan spoczynku. Jako zwolennik apolityczności armii w 1926 roku opowiedział się przeciwko zamachowi majowemu Józefa Piłsudskiego.

Jego talent wojskowy zyskał uznanie za granicą. Otrzymał wysokie odznaczenia rosyjskie, brytyjskie, włoskie, estońskie, łotewskie, chińskie i ani jednego polskiego.

Napisał m.in. Album mundurów 1-go Polskiego Korpusu (1919 – autor objaśnień); Krótki szkic do historii 1-go Polskiego Korpusu (1919); „Moje wspomnienia” (1936).

a. Pozycje zwarte

1. **GENERAŁ Józef Dowbor-Muśnicki 1867-1937** / Piotr Bauer. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 1988. – 265 s. : il. Bibliogr. s. 242-251.
2. **JÓZEF Dowbor Muśnicki : zarys biografii** / Józef Grajek. – Lusowo : Towarzystwo Pamięci Gen. Józefa Dowbora Muśnickiego, 2011. – 51 s. : il. Bibliogr. s. 51.

3. KRONIKA działalności Towarzystwa Pamięci Generała Józefa Dowbora Muśnickiego w Lusowie k. Poznania / Józef Grajek. – Lusowo : [Józef Grajek], 2000. – 176 s. : il., 1 mapa.
Bibliogr.
4. MOJE wspomnienia / Józef Dowbor-Muśnicki. – Poznań : Zysk i S-ka Wydawnictwo. – 2013. – 867 s. : il.
Bibliogr. s. 854.
5. WSPOMNIENIA / Józef Dowbor-Muśnicki. – Warszawa : „Bellona”, 2003. – 509 s. : il.

b. Artykuły

1. BOLSZEVIKÓW trzeba było zaatakować w 1919 roku / Józef Dowbor-Muśnicki. W: *M y ś l P o l s k a*. – 2008, nr 33/34, s. 18-19
2. BRACIA Dowbor-Muśnicy : Polacy na służbie rosyjskiej / Mariusz Kulik ; Instytut Historii PAN Warszawa. W: *N i e p o d l e g ł o ś ć i P a m i ę ć*. – 2016, nr 4, s. 53-71
3. CÓRKI Generała / Piotr Szubarczyk. W: *N a s z D z i e n n i k* (Wyd. zasadnicze). – 2013, nr 87, dod. Magazyn nr 33, s. M8
4. DOWBOR i Haller – rywale Piłsudskiego / Bogusław Kubisz. W: *M ó w i ą W i e k i*. – 2017, nr 11, s. 18-21
5. „DOWBORCZYCY”. Uwagi i refleksje w 95. rocznicę sformowania I Korpusu Polskiego w Rosji przez gen. broni Józefa Dowbor-Muśnickiego oraz o generale Michale Milewskim – dowborczyku, dowódcy późniejszego frontu zachodniego Powstania Wielkopolskiego. W: *W i e l k o p o l s k i P o w s t a n i e c*. – 2012, nr 18, s. 33-40
6. DOWÓDCA zwycięskiego powstania / Hubert Kubica. W: *P r z e w o d n i k K a t o l i c k i*. – 2014, nr 7 dod. Metropolia Poznańska, s. VII
7. GENERAŁ Józef Dowbor-Muśnicki : rolnik i społecznik / Zygmunt Kaczmarek. W: *K r o n i k a W i e l k o p.* – 2011, nr 4, s. 42-59
8. GENERAŁ Józef Dowbor-Muśnicki – rolnik i społecznik / Zygmunt Kaczmarek / *K r o n i k a W i e l k o p.* – 2011, nr 4, s. 42-59
9. JAK bolszewickie wojsko uciekło przed jedną armatą / Piotr Lisiewicz. W: *N i e z a l e ż n a G a z. P o l s k a N o w e P a ń s t w o*. – 2015, [nr] 10, s. 42-47
10. JÓZEF Dowbor-Muśnicki – rosyjski generał na czele Powstania Wielkopolskiego / Michał Pawełczyk. W: *P r z. N i e k i e l s k i*. – 2010, nr 25, s. 15
11. JÓZEF Dowbor-Muśnicki – twórca Wojsk Wielkopolskich / Piotr Świątecki. W: *T y g. S o l i d a r n o ś ć*. – 2016, nr 3, s. 30-32

12. MIMO różnic do wolnej Polski / Tomasz Łysiak. W: Sieci. – 2017, nr 45, dod. Ojcowie Naszej Niepodległości, s. 58-61
13. NIEDOCENIONY głównodowodzący Powstania Wielkopolskiego / Jerzy Sobczak. W: Średzki Kwartalnik Kulturalny. – 2017, nr 4, s. 28-39
14. POWSTANIE Wielkopolskie we wspomnieniach gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego / [oprac.] Zbigniew Zieliński. W: Niepodległość i Pamięć. – 2009, nr 1, s. 235-249
15. PRÓBA przewrotu w I Korpusie Polskim w maju 1918 roku / Rafał Tulicki. W: Niepodległość i Pamięć. – 2006, nr 2, s. 15-22
16. STANISŁAW Taczak i Józef Dowbor-Muśnicki – dwie osobowości : kilka obserwacji / Marek Rezler. W: Grot. – 2009, nr 30, s. 155-163
17. ŚLUBUJĘ, że Polsce, Ojczyźnie mojej, zawsze wiernie i wszędzie służyć będę... / Józef Grajek. W: Sąsiadka - Czytaj. – 2012, nr 10, s. 18
18. W 86. ROCZNICĘ Powstania Wielkopolskiego i 68. rocznicę śmierci Naczelnego Wodza Powstania Wielkopolskiego generała broni Józefa Dowbor-Muśnickiego / Zbigniew Zieliński. W: Niepodległość i Pamięć. – 2005, nr 1, s. 77-88
19. WÓDZ powstania z importu / Piotr Bojarski. W: Gaz. Wyborcza (Poznań, wyd. POP). – 2017, nr 12, s. 5
20. ZAPOMNIANE powstanie – zapomniany generał / Zbigniew Zieliński. W: Niepodległość i Pamięć. – 2004, nr 1, s. 57-63
21. ZNACZENIE polityczne i wojskowe I-go Korpusu Polskiego gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego w odzyskaniu niepodległości przez Polskę / Zbigniew Zieliński. W: Niepodległość i Pamięć. – 2009, nr 1, s. 40-52
22. ŻYCIE ofiarowane Bogu i Ojczyźnie / Stanisław Gądecki. W: Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej. – 2016, nr 2, s. 78-85

c. Netografia

https://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Dowbor-Mu%C5%9Bnicki

<https://dzieje.pl/aktualnosci/rocznica-urodzin-gen-jozefa-dowbor-musnickiego>

<https://dzieje.pl/postacie/jozef-dowbor-musnicki>

<https://www.pch24.pl/niespelniony-general--jozef-dowbor-musnicki,55642,i.html>

http://www.poznan.pl/powstanie/hi_dowodcy/musnicki.html

<https://wpolityce.pl/historia/374121-wielkopolska-uczyla-gen-jozefa-dowbor-musnickiego-doskonaly-dowodca-strateg-i-goracy-patriota>
<https://nowahistoria.interia.pl/aktualnosci/news-150-lat-temu-urodzil-sie-general-jozef-dowbor-musnicki,nld,2457066>
<https://www.gosc.pl/doc/766387.General-i-jego-corki>

Stanisław Taczak (1874-1960)

Stanisław Taczak – ur. 8.04.1874 r., zm. 2.03.1960 r. – pierwszy głównodowodzący Powstania Wielkopolskiego, inżynier, działacz niepodległościowy, generał brygady Wojska Polskiego. Urodził się w Mieszkowie (koło Jarocina) w rodzinie restauratora. W czasie nauki w gimnazjum w Ostrowie Wielkopolskim należał do Towarzystwa Tomasza Zana. Po zdaniu matury (1895) podjął studia na Akademii Górniczej we Freiburgu, które ukończył z tytułem inżyniera (1897). Później pracował w kopalniach w Westfalii, działał w polskich organizacjach patriotycznych. Odbił służbę wojskową w armii niemieckiej (1898-1899) i został przeniesiony do rezerwy. Wraz z wybuchem I wojny światowej powołano go do wojska; w 1915 roku otrzymał promocję na kapitana. W grudniu 1916 roku na własną prośbę przydzielono go jako instruktora do 6. pułku piechoty Legionów Polskich stacjonującego w Nałęczowie, później w Dęblinie. Brał udział w tworzeniu Polskiej Siły Zbrojnej (PSZ – Polnische Wehrmacht). M.in. był przewodniczącym Komisji Regulaminowej, zajmował się tłumaczeniem i opracowaniem regulaminów niemieckich dla PSZ. W listopadzie 1918 roku zgłosił się do dyspozycji polskiego Ministerstwa Spraw Wojskowych. Wraz z przyjęciem do Wojska Polskiego skierowano go do pracy w Oddziale VII Sztabu Generalnego. W Warszawie (17 listopada) był współorganizatorem manifestacji byłych żołnierzy armii niemieckiej, szedł na czele pochodu. 27 grudnia 1918 roku przybył do Poznania, gdzie Wojciech Korfanty w imieniu Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej przedstawił mu propozycję objęcia stanowiska głównodowodzącego powstaniem. Taczak awansowany do stopnia majora 28 grudnia przyjął dowódzenie i rozpoczął tworzenie armii z żywiołowo powstających oddziałów. Zorganizował Dowództwo Główne powstania, jego Sztab, ustalił plany operacyjne i koncepcje rozwoju całego ruchu niepodległościowego w regionie, a 10 stycznia 1919 roku ogłosił „Dyrektywy taktyczne”. W połowie stycznia przekazał dowództwo gen. Józefowi Dowbor-Muśnickiemu. Sam objął stanowisko drugiego kwatermistrza w Sztabie Dowództwa Głównego, później zastępcy

szefa sztabu. 2 lipca 1919 roku objął dowodzenie 11. pułkiem strzelców wielkopolskich (przemianowany na 69. pułk piechoty) odpowiedzialnym za odcinek rawicki. W lutym 1920 roku w Ministerstwie Spraw Wojskowych powierzono mu przewodniczenie komisji weryfikacyjnej dla oficerów Wojska Polskiego z byłej armii niemieckiej. W czasie wojny polsko-bolszewickiej dowodził piechotą: 69. pułkiem, 34. Brygadą oraz 17. Dywizją. Jako generał brygady (awans 1 lipca 1923) objął dowództwo (1928) Okręgu Korpusu II (lubelskiego).

W 1930 roku po przeniesieniu w stan spoczynku zamieszkał w Poznaniu. Stał na czele Związku Weteranów Powstań Narodowych, był przewodniczącym Okręgowego Zarządu Straży Pożarnych i Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego (1930-1939). Po wybuchu II wojny światowej wstąpił w szeregi Armii Poznań. Dostał się do niewoli. W obozach jenieckich przebywał do kwietnia 1945 roku. Po odzyskaniu wolności został przyjęty do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Powrócił do kraju w 1946 roku, po odbyciu kuracji poobozowej. Zamieszkał wówczas w Malborku (władze PRL nie wyraziły zgody na powrót do Poznania), gdzie zmarł. Zgodnie z życzeniem generała ostatecznie spoczął w Poznaniu. W uroczystym pochówku z asystą wojskową jego prochy złożono (30 listopada 1988) na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan na Wzgórzu św. Wojciecha.

a. Pozycje zwarte

1. GENERAL Stanisław Taczak 1874-1960 / Bogusław Polak. – Koszalin : Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej / 1998. – 296 s. : il. Bibliogr. s. 175-182.
2. GENERAL Stanisław Taczak : 1874-1960 / Bogusław Polak. – Poznań : Wydaw. Poznańskie, 1988. – 189 s. : il. Bibliogr. s. 174-179
3. GENERAL Stanisław Taczak dowódca naczelny powstania wielkopolskiego / Marek Chamot. – Bydgoszcz : Regionalna Pracownia Krajoznawcza PTTK [Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego], 1987. – 68 s. Bibliogr. s. 58-59.
4. GENERAL Stanisław Taczak – pierwszy głównodowodzący Powstania Wielkopolskiego / [kurator wystawy Włodzimierz Grajewski] ; Muzeum Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. – Poznań : Wielkopolskie Muzeum Walk Niepodległościowych, 2004. – 34 s. : il.

b. Artykuły

1. DOWÓDCA powstania wielkopolskiego Stanisław Taczak w Gostyniu / Robert Czub. W: *Nowa Gaz. Gostyńska*. – 2012, nr 1, s. 11-12
2. DOWÓDCA powstania wielkopolskiego Stanisław Taczak w Gostyniu / Robert Czub. W: *Przegląd Wielkop.* – 2012, nr 4, s. 26-29
3. DOWÓDCA zwycięskiego powstania / Joanna Wieliczka-Szarek. W: *Nasz Dziennik* (Wyd. zasadnicze). – 2013, nr 300, s. 12
4. NAUKOWIEC, dowódca, generał, magazynier / Jakub Staszak. W: *Gaz. Jarocińska*. – 2010, nr 9, s. 17
5. [PIĘĆDZIESIĄTA] 50. rocznica śmierci generała Stanisława Taczaka / Rudolf Żurek. W: *Kronika Wielkop.* – 2010, nr 3, s. 166-171
6. PIERWSZY dowódca Powstania Wielkopolskiego : 50 rocznica śmierci Generała Stanisława Taczaka / Grzegorz Okoński. W: *Polska Głos Wielkop.* – 2010, nr 49, s. 15
7. POWSTAŃCZYM szlakiem / Błażej Tobolski. W: *Przewodnik Katolicki*. – 2014, nr 6 dod. Metropolia Poznańska, s. I-III
8. ZASŁUŻONY dla Wielkopolski / Anna Parzyńska-Paschke. W: *Powiaty - Gminy*. – 2012, nr 5, s. 15
9. Z DZIEJÓW patriotycznej rodziny Taczaków / K. M. W: *Kostrzyńskie ABC*. – 2012, nr 1, s. 8-9

c. Netografia

- https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Taczak
<https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/1386500,Stanislaw-Taczak-pierwszy-dowodca-powstania-wielkopolskiego>
<https://regionwielkopolska.pl/wybitni-wielkopolanie/taczak-stanislaw-1874-1960.html>
<http://www.powiatwolsztyn.pl/powstanie/stanislaw%20taczak.html>
<http://jarocin.pl/pl/General-Stanislaw-Taczak-136.html>
http://www.poznan.pl/powstanie/hi_dowodcy/taczak.html
http://www.zosprp.poznan.pl/strona.php/30_general_stanislaw_taczak.html
<http://www.blogmedia24.pl/node/67234>
<http://poznanskiehistorie.blogspot.com/2017/12/pierwszy-dowodca-czyli-opowiesc-o.html>
<http://www.lechia.org/podstawy/dzialalnosc/stanislaw-taczak/>

III. MATERIAŁY METODYCZNE

Małgorzata Derwich

Dział Informacji Bibliograficznej i Regionalnej

WIELKOPOLSKA NIEPODLEGŁA, CZYLI JAK WIELKOPOLANKI WALCZYŁY O NIEPODLEGŁOŚĆ. (ENTUZJASTKI) WARCIAŃKI, SIŁACZKI I SOKOLICE

Impreza biblioteczna

Wielkopolska przygotowywała się do niepodległościowego zrywu przez kilka pokoleń, tocząc „najdłuższą wojnę nowoczesnej Europy” z niemieckimi kolonistami. Schyłek Wielkiej Wojny (1914-1918), jesienią 1918 roku, uaktywnił wielkopolskich konspiratorów oraz organizacje paramilitarne – między innymi Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, w szeregach którego licznie reprezentowane były także panie. I właśnie kobiety w wielkopolskiej walce o niepodległość są istotą naszego scenariusza. W większości opracowań pomijane lub marginalizowane, odegrały doniosłą rolę w Powstaniu Wielkopolskim (którego setną rocznicę obchodzimy w tym roku) oraz w innych przedsięwzięciach niepodległościowych.

W podtytule nazwaliśmy nasze bohaterki od nazw stowaryszeń, do których należały. Posłużyliśmy się także „wzorcem literackim”. Chodzi nie tylko o „Siłaczkę” Stefana Żeromskiego. Podtytuł „*(Entuzjastki) Warciańki, Siłaczki i Sokolice*” nawiązuje do tytułu książki „*Kapłanki, amazonki i czarownice*” Jadwigi Żylińskiej (autorki również „*Piastówny i żony Piastów*”). Ta związana z Wielkopolską pisarka jako jedna z pierwszych pisała „herstorie”, czyli historie opisywane z perspektywy feministycznej, ze szczególnym uwzględnieniem dziejowej roli kobiet.

Nasza opowieść ma też służyć innemu szczytnemu celowi – propagowaniu czytelnictwa wśród młodzieży uzależnionej od mediów elektronicznych, a szczególnie smartfonów, iphonów, ipadów itp. Dlatego odsyłamy naszych bohaterów do biblioteki, by w tradycyjnych książkach znaleźli informacje, których nie ma nigdzie indziej. Również dlatego – i nieco z przekory, trochę dla żartu – nadaliśmy postaciom występującym w scenariuszu imiona może archaiczne, ale należące do klasyki literatury polskiej, gdyż zapożyczone wprost ze „*Ślubów panieńskich*” Aleksandra Fredry.

Cele:

- uczczenie 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości,
- upamiętnienie setnej rocznicy Powstania Wielkopolskiego oraz Wielkopolanek, które odegrały ważną rolę w tym zwycięskim zryw, a także wcześniejszych powstaniach,
- przypomnienie setnej rocznicy uzyskania przez kobiety praw wyborczych,
- popularyzacja wiedzy o emancypacji kobiet,
- propagowanie czytelnictwa jako źródła wiedzy.

Adresaci: uczennice i uczniowie szkół ponadpodstawowych

Czas: 45 minut

Metodyka:

- najpierw – zaaranżowanie przestrzeni, która będzie sugerować rozmowę w plenerze – koc na „trawie”, ławkę itp.,
- 4 smartfony,
- później – półki z książkami.

Objaśnienia:

- *czarna kursywa* – cytaty,
- kolorem niebieskim zaznaczone są treści mniej ważne, które można pominąć oraz didaskalia.

Osoby: Klara, Gustaw, Aniela, Albin, bibliotekarki

(Entuzjastki) Warcianki, Siłaczk i Sokolice – Gry panieńskie 2018

Grupa młodych ludzi siedzi na trawie w parku, każdy wpatrzony w ekran swojego smartfona. Co jakiś czas ktoś dzieli się z pozostałymi tym, co wyczytał w Internecie.

Klara: Masakra!.. Faceci myślą, że dziewczyny mogą się interesować tylko modą, tipsami i zakupami!

Gustaw: A nie literaturą? Na przykład iberoamerykańską? ☺ Zauważyłem, że to taki dziewczyniński szpan, a jak zapytasz o szczegóły, to ani be, ani me, ani kukuryku. Tak naprawdę to dziewczyny interesują się wyłącznie tym, jak złapać męża (albo przynajmniej sponsora na zakupy).

Aniela: O, nie! *Przyrzekam na kobiety
stałość niewzruszoną*

*Nienawidzić ród męski,
nigdy nie być żoną.*

Klara: Widzisz, Gustaw, Anielka naprawdę interesuje się literaturą ☺ A przynajmniej zna „Śluby panieńskie” Fredry.

Aniela: *O, wy mężczyźni! Piekło was zrodziło!
Że nie ma kraju, gdzie by was nie było!*

Klara: *Nie wszystko straszne, co czasem zastrasza;
Mają wady mężczyźni, ma także pleć nasza...*

Aniela: *Hmm, mężczyzna...
Ufaj mu szczerze, a w postaci męża
Ujrysz zwinnego, zjadliwego węża.*

Gustaw: Dobra, wierzę, że znacie polską literaturę. Ale właściwie – o co ci chodzi, Klara?

Klara: Szukam bohaterki...

Gustaw: Po co ci ona?

Klara: Chciałam zrobić komiks. Szukałam inspiracji. Najpierw wrzuciłam w Google: *zainteresowania dziewczyn*, to wyskakuje info – jak wyżej: ciuchy i zakupy. A gdy wpisałam w wyszukiwarkę: SUPERBOHATERKA, to pojawiły się „ubieranki”...

Albin: Czyli co?...

Klara: No, gry...

Albin: Są jakieś gry o superbohaterkach, a ja nic o nich nie wiem?

Klara: Są. Dla dzieci – mogą... przebierać swoje awatary za superbohaterki albo księżniczki.

Albin: Masakra...

Klara: Tak powiedziałam...

Gustaw: To nie szarp się i zrezygnuj z szukania superbohaterki.

Znów patrz w smartfony. Klara zaczyna mówić, nie odrywając wzroku od smartfona.

Klara: Nie mogę. Zobowiązałam się, że zrobię komiks. W dodatku to ma być komiks z okazji 100-lecia niepodległości Polski i Powstania Wielkopolskiego. A ja się uparłam, że znajdę jakąś super bohaterkę...

Gustaw: To masz problem. W wielkopolskim zrywie trudno znaleźć bohatera, znaczy – pojedynczego bohatera, w sensie romantycznym... A bohaterka? Chyba w ogóle nie istnieje.

Klara spogląda na Gustawa i – „teatralnie” unosząc ręce – mówi:

Klara: O, nie! Nie mów, że NIE MA takowej...

Gustaw: *Takowej?* Nie wiesz, że staromodne słowa są wymazywane z lektur? Tudzież taki los mógłby spotkać *takową* ☺

Klara: Wiem, wiem – zawiązał się Społeczny Komitet Obrony Tudzież(y), gdy przed tegorocznym Narodowym Czytaniem „Przedwiośnia” Żeromskiego (notabene – tę lekturę wybrano w związku ze stuleciem odzyskania niepodległości) jakiś spec usunął ponad 30 procent tekstu, w tym słowo „tudzież”, żeby dla nas, młodych, był bardziej zrozumiały...

Pozostali włączają się do rozmowy

Albin: No, nie powiem, żeby to była łatwa lektura – te *Szklane domy* i tak dalej...

Klara: *Szklane domy* chyba już nikogo nie dziwią w XXI wieku (zatem – wizja Żeromskiego ziściła się). Poza tym – wszak takim językiem mówiła Polska, gdy odzyskiwała niepodległość! Jednak mnie bardziej irytuje główny bohater „Przedwiośnia” – ten kobieciarz Cezary Baryka. A prawdziwej bohaterki – brak... A może by tak przerobić Barykę na kobietę? Cezaria brzmiałoby całkiem niezle. Prawie jak Promethea (*Promethea to forma materializującego się ducha, który na przestrzeni wieków zagnieżdża się w ciałach różnych, wyjątkowych kobiet*) z mojego ulubionego komiksu!

Albin: A ja mam sentyment do Baryki...

Aniela: Ja też! W ekranizacji „Przedwiośnia” gra go Mateusz Damięcki. Niestety, reżyser zmienił zakończenie: w filmie Cezary Baryka ginie tragicznie od przypadkowego strzału, a w książce...

Klara: Niech chłopacy sami sobie poczytają o „bohaterze”. Mnie bardziej interesują bohaterki. W „Przedwiośniu” Karolina Szarłatowiczówna (*jedna z tych wzdychających do Baryki panienek*) mówi o losie kobiety w tamtych czasach: *Dola żeby urodzić się kobietą i nie móc przynajmniej pomścić się na wrogach...*

Aniela: Biedna Karusia!...

Klara: Jednak nie nadaje się na bohaterkę... U Żeromskiego nie znalazłam inspiracji. Gustaw, masz jakiś pomysł?

Gustaw: Cóż, w „Popiołach” też nie znajdziesz właściwej bohaterki, bo akcja powieści dotyczy czasów napoleońskich, więc bardziej pasowałaby do powstania wielkopolskiego z 1806 roku...

Albin: To powstań wielkopolskich było więcej?

Gustaw: Tak jest! Powstanie z 1806 roku było już drugie w kolejności (bo pierwsze to rok 1794, podczas insurekcji kościuszkowskiej). Wybuchło w listopadzie, gdy po rozbiciu Prus armia Napoleona wkroczyła do Wielkopolski. Na wezwanie Jana Henryka Dąbrowskiego tworzyły się oddziały powstańcze, generał organizował kadry polskiego wojska. Sukcesy powstania przyczyniły się w pewnym stopniu do utworzenia Księstwa Warszawskiego.

Albin: A ja myślałem, że było tylko jedno zwycięskie powstanie wielkopolskie, to z 1918-1919!...

Gustaw: Po powstaniach 1794 i 1806 Polacy ponownie walczyli z Prusami na terenie Wielkopolski np. jeszcze w ramach Wiosny Ludów w 1848 roku (wtedy też – na krótko, ale jednak! – powstała Rzeczpospolita Mosińska proklamowana przez „naczelnika” Jakuba Krotowskiego-Krauthofera, a podpoznańska Mosina na 5 dni stała się stolicą „Polski powstającej”; w tym roku świętowaliśmy 170-lecie tego wydarzenia). I po nim to właściwe, wymienione przez ciebie, Powstanie Wielkopolskie z początku XX wieku...

Klara: O, to TO powstanie. I Need The Hero!

Znów wszyscy patrzą w ekrany smartfonów

Gustaw: Może ulubiony przez Anielę Damięcki na coś nam się przyda? Wyczytałem, że został *ambasadorem Powstania Wielkopolskiego*. Aktor opowiada na YouTube o powstaniu widzianym oczami kreowanej przez siebie postaci historycznej. Masz bohatera...

Klara: ...Ale to facet!! Ja potrzebuję BOHATERKI!

Po dłuższej chwili.

Gustaw: Klara, a „Siłaczkę” znasz? Też Żeromski, znaczy – nowela Żeromskiego...

Klara: Faktycznie! Zapomniałam o „Siłacze”!... Czekaj, o czym to było?... (sprawdza w smartfonie; znajduje hasło, np. <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/silaczka/>, czyta:) „*Siłaczka*” to jedna z najpopularniejszych nowel autorstwa Stefana Żeromskiego. Opowiada historię lekarza, Pawła Obareckiego, który pracuje w małej wsi, ObrzydłóWKu. Hm, znowu facet...

Gustaw: Ale przeczytaj dalej: *Pewnego razu został wezwany do kobiety umierającej na tyfus. Okazało się, że jego pacjentką jest dawna znajoma, Stanisława Bozowska...*

Klara: Tak, Stanisława Bozowska, tytułowa „Siłaczka”! Przypomniałam sobie – przykład charakterystyki pośredniej w noweli Żeromskiego. (czyta:) *Tytuł „Siłaczka” odnosi się do postawy Bozowskiej. Młoda, zdolna i ambitna, choć uboga dziewczyna wykazuje się nadzwyczajnym hartem ducha i konsekwencją*

w działaniu – od wczesnej młodości poświęca się nauce. Wierzy w ideę (a idea była dla niej ważniejsza niż sprawy materialne) pracy u podstaw, edukuje prostych ludzi na wsi, co przyplaca zdrowiem, a nawet życiem... ([wg https://eszkola.pl/jezyk-polski/stanislaw-bozowska-1844.html](https://eszkola.pl/jezyk-polski/stanislaw-bozowska-1844.html))

Aniela: A w Poznaniu kręcili film „Siłaczki”. Nawet brałam udział w takiej scenie rowerowej na placu Wolności, bo powiedzieli, że stylowo wyglądam, jak z fin de siècle ☺

Klara: Na pewno – z tymi twoimi długimi włosami i oldskulowym rowerem ☺
A o czym jest ten film?

Aniela: Tak dokładnie to nie wiem...

Gustaw: Ale od czego mamy wyszukiwarki internetowe? Wklepiemy „Siłaczki” i... Gotowe! „Siłaczki” mają nawet stronę na Facebooku. ([czyta ze smartfona](#)): „Siłaczki” to fabularyzowany film dokumentalny, opowiadający historię naszych prababek, których wysiłek, upór i konsekwencja doprowadziły do podpisania przez Józefa Piłsudskiego dekretu o prawach wyborczych kobiet 28 listopada 1918 roku...

Klara ([kontynuuje ze smartfona](#)): ... Osią „Siłaczek” są teksty biograficzne emancypantek, spisane przez kronikarkę Cecylię Walewską w książce „W walce o równe prawa. Nasze bojownice”. (...) One walczyły o prawa w kraju, którego nie było wówczas na mapie. Mówiono im: Teraz nie pora na walkę o prawa kobiet! Ale one nie chciały niepodległej Polski bez wolnych Polek. Bojownice, patriotki, aktywistki, żołnierki, sufrażystki – to o nich opowiada fabularyzowany dokument „Siłaczki”.

Że też sama na to nie wpadłam! „Siłaczki” to byłby niezły tytuł komiksu. A dlaczego kręcili go w Poznaniu? Ma coś wspólnego z Wielkopolską?

Aniela: Przypomniałam sobie – reżyserka mówiła, że zainspirowało ją spotkanie z jakąś Amerykanką, która opowiedziała jej o polskich „praciotkach” sufrażystkach... Chyba Tułodzieckie się nazywały. I mieszkały w Poznaniu.

Gustaw: Po staropolsku „praciotki” powiadasz? Tułodzieckie? ([sprawdza w smartfonie](#)) O, mam! Jest artykuł w gazecie: *Kongres Kobiet przypomni panny Tułodzieckie. Sto lat temu organizowały pierwsze wiece kobiet w Poznaniu.*

Klara: Pokaż, pokaż!

Gustaw: Sprawdź w swoim smartfonie. Hasło „praciotki Tułodzieckie”.

Klara: Mam! ([czyta ze smartfona](#)): *Dziś my nie zdajemy sobie sprawy – jakie wiece te miały znaczenie dla wyrobienia samodzielności kobiecej – lecz naówczas były one zwłaszcza w Poznaniu zjawiskiem niezwykłym. Siostry Zofia i Aniela Tułodzieckie... Działały na rzecz uzyskania praw wyborczych kobiet*

i zachowania polskiej kultury pod zaborami, prowadząc tajne nauczanie języka polskiego, za co jedna z nich trafiła nawet do więzienia... Prawdziwe „Siłaczki”!!!

Aniela (czyta ze swojego smartfona): ...wołają na nas »rozczochrane feministki«, sypią się publiczne napomnienia, wstrętne podejrzenia, głosy zadowolonych matek wyszydających stare panny, wdowy i rozwódki, nie widzą w zaślepieniu swoim, iż depczą najszlachetniejsze serca przejęte miłością Ojczyzny i miłością bliźnich...

Klara (kontynuuje): ...Czyż nie wiedzą o tem, że inteligentna kobieta, czy ta z ludu, czy ze sfer wyższych, na każdym stanowisku znaleźć się potrafi – pozwólcie jej tylko być sobą – nie pielęgnujcie sztucznie w niej jakichś przestarzałych form i zasad niezgodnych z duchem czasu” – pisała Zofia Tułodziecka. Rewelacja!! Dzięki, Gustaw!

Gustaw: To nie ja – tylko wklepałem hasło w wyszukiwarkę, to Aniela...

Albin: No, to teraz się zacznie... Manifesty feministyczne i inne dyrdymały (coś, co nie ma sensu i jest mało istotne). Czas salwować się (ratować się) ucieczką...

Aniela: Ha! Typowy mężczyzna. *Oprzej się woli, chcesz mieć własne zdanie –/ Lwem rozdrażnionym, tygrysem się stanie...*

Albin: Myślałem, że będziemy mówić o powstaniu, niepodległości, bardziej romantycznych bohaterach... i bohaterkach, rzecz jasna! A wy ciągle o tych emancypantkach...

Klara: Chcesz romantycznych bohaterów? Proszę, bardzo! (wskazuje na smartfona) Z życiorysu Tułodzieckich wyczytałam, że dwaj starsi bracia Zofii i Anieli walczyli w powstaniu styczniowym, jeden zginął. Ich ojca, Antoniego Tułodzieckiego, za przechowywanie powstańców 1863 roku uwięziono na Pawiaku. „Po 6 tygodniach uwolniony, powrócił stamtąd złamanym osiwiiałym starcem, mimo 56 lat wieku” – wspominały córki (ojciec wkrótce zmarł). Nic dziwnego, że panny postanowiły walczyć o niepodległość w inny sposób...

Albin: Niby jaki?...

Gustaw: Albin, nie kompromituj się! To chyba przerabiałeś – praca u podstaw, organicznicy, pozytywizm...

Albin: A jakże, onegdaj przerabiałem, tylko zapomniałem. To jak „walczyły” owe siostry?

Klara: Realizowały typową dla Wielkopolski pozytywistyczną formę patriotyzmu jaką była praca u podstaw! (odczytuje ze smartfona): Ponieważ „stosunki pieniężne były smutne” w rodzinie (dzieci było... piętnaścioro!), 16-letnia Zofia Tułodziecka (1850-1924) zdecydowała, że będzie zarabiać na życie

krawiectwem. Podobno wspierała ją w tej decyzji sama Bibiana Moraczewska, postać sławna wtedy w Poznaniu, pisarka, emancypantka, „na owe czasy zdumiewająca swemi dążnościami postępowemi”...

Gustaw: Prawda! Była jeszcze Bibiana Moraczewska. Należała do stowarzyszenia tak zwanych Entuzjastek i brała aktywny udział w przygotowaniu kolejnych powstań w Wielkopolsce...

Klara: O, widzę, Gustaw, że otwierają się kolejne szufladki twojej wiedzy „herstorycznej”. Ja jednak wracam do Zofii Tułodzieckiej, bo coraz bardziej mi się podoba. *(spogląda w smartfona, ale mówi własnymi słowami)* Zatem – pojechała do Warszawy uczyć się fachu. Po powrocie do Poznania założyła swój zakład krawiecki – najpierw skromny przy ulicy Strzeleckiej, a później prawdziwy salon mód przy Alejach Marcinkowskiego (podobno siostry – bo Zofię wspierała Aniela – po najnowsze wzory jeździły do Paryża)...

Gustaw: No, tak – moda! Tylko tym się interesują kobiety, również w XIX wieku...

Klara: Ale nie chodziło tylko o fatalaszki! W 1903 r. Zofia założyła Stowarzyszenie Personelu Żeńskiego w Handlu i Przemysle, które wspierało *(czyta)* *kobiety pracujące „po kantorach, handlach, składach i pracowniach, a więc ksiązkowe [księżkowe], kasjerki, sklepowe, krawcowe”...*

Aniela: Teraz sobie przypominałam! Tak było napisane w anonsie prasowym: *Drogie sympatyczki, entuzjastki, bojownice! Zapraszamy do udziału w scenie spotkania Stowarzyszenia Personatu Żeńskiego, które prowadziły w Poznaniu siostry Tułodzieckie!*

Klara: Stowarzyszenie to było pierwszym związkiem zawodowym zrzeszającym kobiety i świadczyło bezpłatne pośrednictwo pracy i poradnictwo prawne dla kobiet, organizowało kursy zawodowe, wykłady społeczno-ekonomiczne (wśród tematów np. „Równouprawnienie kobiet”, „Budżet kobiety pracującej”), wspierało samokształcenie i edukację. Przy stowarzyszeniu działała biblioteka, kasa zapomogowa, dom opieki dla starszych kobiet. Wreszcie – w 1907 roku Zofia Tułodziecka założyła spółkę udziałową „Pracownia Sukien”, która działała kilkanaście lat...

Aniela: Nie sądziłam, że wtedy były takie postępowe panie w Wielkopolsce...

Klara: Dziwił się też socjolog, który postanowił zbadać działalność Zofii Tułodzieckiej. Stwierdził: *Dotychczas ugruntowana była opinia o słabości emancypacyjnego poznańskiego ruchu kobiecego i jego jedynie narodowym i religijnym charakterze. Stowarzyszenie Tułodzieckiej pokazuje, że to błędna opinia. Jest absolutnie prekursorska w tym, co robi...*

Aniela: Klara, teraz przeczytaj o mojej imienniczce, Anieli Tułodzieckiej...

Klara: Z różnych źródeł wynika, że była nawet bardziej znana niż jej starsza siostra Zofia. Aniela Tułodziecka (1853-1932) – działaczka społeczna i oświatowa, zasłynęła z tajnego nauczania języka polskiego oraz jako wieloletnia przewodnicząca Towarzystwa „Warta”. Działalność stowarzyszenia zaczęła się tak: *Na wiosnę roku 1894 obchodziła stolica Wielkopolski setną rocznicę powstania Kościuszkowskiego. W myśl hasła Naczelnika narodu »Oświata ludu dokona cudu« postanowiło grono pań poznańskich uczcić rocznicę przez rozdanie kilkuset patriotycznych książeczek pomiędzy ubogie dzieci Poznania. Młodzież zgłosiła się tłumnie, lecz przy rozdawaniu tychże okazało się niestety, iż większa część tych naszych dzieci polskich nie umiała czytać w języku ojczystym!*

Aniela: Od ponad stu lat kraj był pod zaborami...

Klara: ...Dlatego grono około 50 pań zakłada towarzystwo, które stawia sobie za cel nauczanie polskiego. Aniela Tułodziecka szefowała „Warcie” od 1900 roku przez 27 lat. „Warcianki” odwiedzały rodziny robotników i przekonywały rodziców, żeby dzieci uczestniczyły w lekcjach polskiego. *„Dzieci zgłaszają się tłumnie. W lipcu 1894 zapisałyśmy i egzaminowałyśmy przeszło 1000 dzieci”* – notują aktywistki. *Kupują polskie książki i zakładają biblioteki – w 1904 r. jest ich już 12 w różnych częściach Poznania, korzysta z nich 1182 dzieci.*

Gustaw: Stowarzyszenie „Warta”... Chyba otworzyła mi się kolejna „szufladka”. Aktywną działaczką „Warty” była też niejaka Sokolnicka...

Klara (sprawdza w smartfonie): Jest! Zofia Sokolnicka. *Podjęła pracę w stowarzyszeniu kobiecym „Warta”, którego zadaniem było prowadzenie tajnego nauczania języka ojczystego i historii oraz rozpowszechnianie polskich książek. Była współautorką podręcznika dla nauczycielek: „Jak uczyć dzieci czytać i pisać po polsku”...*

Gustaw: O, to znowu tak jak Bibiana Moraczewska – autorka dwóch podręczników historii Polski. I Julia Woykowska, która wydawała czasopisma, elementarze i czytanki dla ludu już w I połowie XIX wieku...

Klara: Cha! Cha! Cha! Gustawie, zadziwiasz mnie! Znasz tyle bohaterek, a wcześniej się nie zdradziłeś!

Gustaw (do siebie, pod nosem): Sam się sobie dziwię...

Klara: Kontynuuję o drugiej Zofii (czyta ze smartfona): *Sokolnicka była też współzałożycielką organizacji oświatowych i narodowych: Straż Polski, Lutni, Znicza, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (w 1900 roku powstaje w organizacji sekcja kobieca pod nazwą „Oddział kobiet gimnastykujących”*

zwane powszechnie Sokolicami; Sokolnicka – Sokolicą, niezła zbitka słowna), Towarzystwa Pedagogicznego, Zjednoczenia Polskich Kobietych Towarzystw Oświatowych, Gościny, TCL i Czytelni dla Kobiet oraz Towarzystwa Tomasza Zana. W 1913 przyczyniła się do powołania Towarzystwa Wykładów Naukowych. Po prostu – kolejna „Siłaczka”!

Gustaw: Powiem więcej – *to woda na wasz młyn, dziewczyny!* – Sokolnicka była pierwszą posłanką! Reprezentowała Poznań na sesji Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu 3-5 grudnia 1918. Była posłanką na Sejm Ustawodawczy oraz Sejm I kadencji w 1919 i 1922 roku. Brała udział w opracowaniu ponad dwudziestu ustaw ...

Albin: No, dobra – a gdzie powstanie? Gdzie wtedy były wasze bohaterki?

Gustaw: Tu znowu pojawia się postać Sokolnickiej – po wybuchu I wojny światowej, a więc w latach 1914-1918, odgrywała rolę emisariuszki między Wielkopolską a Centralną Agencją Polską w Lozannie, następnie Komitetem Narodowym Polski w Paryżu. Dzięki wyjątkowej wprost pamięci mogła przekazywać ważne informacje polityczne, nie przewożąc żadnych papierów lub notatek. Na pamięć uczyła się informacji i instrukcji dla działaczy politycznych i organizacji w Poznaniu.

Albin: Ale czy te bohaterki walczyły w ogóle?

Klara: Jasne, że walczyły!...

Gustaw: Hej, Klara, tylko nie zagalopuj się w tej swojej szarży. To były inne czasy. Kobiety nie mogły walczyć z bronią w rękę...

Aniela: *Wierz tu mężczyźnie!! – Jak bóbr płakał rzewnie,/ Błagał, przysięgał, od miłości ginął./ A koniec końców – chorągiewkę zwinął.*

Klara: Zaraz się przekonamy! (*sięga po smartfona*) Wpisuję: *wyszukaj Wielkopolanki w Powstaniu Wielkopolskim*. O, widzisz: *Wyświetlam wyniki dla... Wielkopole w Powstaniu Wielkopolskim!* No, to jeszcze raz wpisujemy – dużymi literami – WIELKOPOLANKI W POWSTANIU WIELKOPOLSKIM... Znowu to samo... Wyszukuję „WIELKOPOLANIE”... Co za szowinistyczna wyszukiwarka!...

Aniela: Cały Internet taki jest. Zresztą – klawiatura w smartfonie też zmienia wszystkie czasowniki na rodzaj męski...

Gustaw: Nie załamujcie się, dziewczyny! Znalazłem (*odczytuje ze smartfona*): Matki chrzestne powstania wielkopolskiego...

Aniela: Rzeczywiście – na stronie Fundacji Kochania Poznania, ach!...

<http://fundacijakochaniapoznania.pl/matki-chrzestne-powstania-wielkopolskiego/>

Klara: Mam! Są! Czekaj, kto?.. (odczytuje:) Aniela Tułodziecka... Zofia Sokolnicka – są obie! I jeszcze Omańkowska i Rzepecka...

Albin: ...ale czy walczyły?

Klara: Uwaga, czytam: *Na czele poznańskiej „mafii niepodległościowej”, tej wielkopolskiej mafii wolności, nie stał bowiem żaden ojciec chrzestny, ale cztery matki chrzestne...*

- *Aniela Tułodziecka (1853-1932),*
- *Janina Omańkowska (1859-1927),*
- *Helena Rzepecka (1863-1916),*
- *Zofia Sokolnicka (1878-1927)*

...Nie potrzebowały one rewolwerów ani rewolwerowców, żeby zbudować swoją pozycję...

Albin (droczy się z Klarą): A jednak – nie walczyły z bronią...!

Klara (z groźbą w głosie): Albin!... (czyta dalej:) *Poznaniarki stworzyły „państwo równoległe” – swoiste państwo podziemne, którego zadaniem nie było gromadzenie broni czy organizowanie akcji dywersyjnych, ale przechowanie i przekazanie młodym pokoleniom idei mądrego patriotyzmu.*

Legalne, półlegalne, a czasem zupełnie nielegalne działania prowadzone przez rzesze kobiet sprawiły, że w grudniu 1918 roku do walki stanęły tysiące wielkopolskich patriotów i patriotek, którzy doskonale rozumieli wagę słów: wolność, niepodległość, ojczyzna, polskość, własny język i kultura. To właśnie ci młodzi ludzie, ukształtowani przez podziemne szkolnictwo polskie, przynieśli powstaniu zwycięstwo. O!!

Aniela (patrzy wymownie na Albina): *Godzien liłości, kto pokochał Klarę, / Ba razem – w liłość... stracił wszelką wiarę.*

Gustaw: Hej, wiaruchna! Nie warto się kłócić. Zdaje się, że znalazłem coś, co pozwoli zakończyć wasze swary. Mam propozycję nie do odrzucenia – odkładamy smartfony i idziemy...

Albin: A dokąd?

Gustaw: Odwiedzimy miejsce – wcale nie tajemne, wręcz przeciwnie – publiczne, gdzie kryją się niezwykle skarby. Jestem pewien, że tam znajdziecie to, czego szukacie.

Albin: To jakaś gra?

Gustaw: Może być gra.

Aniela: Gra panińska?... ☺ *Zatem szalę rozsądku ta strona przeważa, / Co swoje błędy karci, a cudze pobbża.*

Sceneria zmienia się na pomieszczenie z półkami pełnymi książek. Gustaw zaprowadza Albina, Anielę i Klarę do BIBLIOTEKI. Młodzież wchodzi do Wypożyczalni. Za kontuarem są dwie bibliotekarki.

Gustaw: Dzień dobry!

Bibliotekarki: Dzień dobry!

Gustaw: Zarezerwowałem książkę Anny Bartóg „Udział kobiet w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919”... [Bibliotekarka wręcza mu książkę.](#)

Młodzież siada w czytelni i wertują książkę, dzielą się ze sobą – szeptem – lekturą poszczególnych fragmentów.

Klara: Zobaczcie, jakie ładne motto ma ta książka: *Ktokolwiek pisać będzie historię dzielnic naszych z czasów obecnych, osobny ustęp poświęcić będzie musiał kobietom naszym.* Stanisław Karwowski, historyk okresu zaboru pruskiego.

Gustaw: A ja znalazłem coś takiego we wstępie autorki (s. 10): *O odpowiednie uwzględnienie kobiet w historii Powstania Wielkopolskiego, a także ich wkładu do zwycięskiego czynu niepodległościowego, upomniała się, w 1958 roku, na łamach „Głosu Wielkopolskiego” Izabela Drwęska – znana z patriotyzmu i zaangażowania społeczno-niepodległościowego (...): ...„cała prasa podawała wspomnienia o Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919. Uderzył mnie brak jakiegokolwiek wzmianki o udziale kobiet w Powstaniu, o ich pracy. Znam dokładnie drobny odcinek, jakim była aprowizacja walczących oddziałów powstańczych. Spoczywała ona w całości w rękach zgłaszających się ochotniczo do tej pracy kobiet”. Zatem – późniejsza pani prezydentowa zaangażowana była w aprowizację Powstania...*

Albin: ...e, tam, aprowizacja...

Klara: Apro wizacja – ważna rzecz w czasie walk. Myślisz, że mężczyźni coś by wywalczyli na głodniaka? Gustaw, powiedziałaś *późniejsza prezydentowa?*...

Gustaw: Izabela była żoną Jarogniewa Drwęskiego, który od kwietnia 1919 roku był prezydentem miasta Poznania.

Klara: O, a ja znalazłam takie zdanie (s. 13): *W dziejach Polski nie brakuje jednak kobiet-bohaterek, które (...) wpisały się w historię naszego narodu i państwa. (...) Dotyczy to także dziejów Wielkopolski, o czym wspomina Andrzej Kwilecki w „Ziemiaństwie wielkopolskim. Między wsią a miastem”. Natomiast autorka naszej lektury pisze (s. 14), że duże zmiany w traktowaniu kobiet przyniosła I wojna światowa: *Gdy ojcowie, bracia, mężowie i synowie (...) znaleźli się na froncie, kobiety (...) przejęły ich rolę.**

Aniela: A ja mam taką dedykację „Kobietom – bohaterkom Powstania Wielkopolskiego”, wiersz przypisywany autorowi o kryptonimie Aniela! (s. 16-17):

Jeszcze Polska nie zginęła póki my żyjemy/ I dopóki takich synów dawać jej będziemy./ Marsz, marsz, me dzieci/ Bierzcie do oręża./ Niech żyje wolność./ Wolność niech zwycięża/ Tak niech ujrzą obce kraje./ Co młódź polska zdoła./ I jak każda dzisiaj Polka/ Na swe syny woła./ Marsz, marsz...

Gustaw: Obok tego cytatu jest też cytat Otto von Bismarcka (s. 16), kanclerza Niemiec, który główne zagrożenie dla procesu germanizacji w Wielkopolsce widział w matkach-Polkach; powiedział: *Dopóki będzie istnieć polska kobieta, istnieć będzie problem polski.*

Klara: Kolejny cytat ze strony obok (s. 17): Zofia Krystek pisała w swoich „Wspomnieniach Powstania Wielkopolskiego”... że *przede wszystkim tym matkom Polkom zawdzięczamy wolność, One są tymi największymi bohaterkami.* I podsumowała swoje rozważania: *Niestety, historia o tym nie wspomina.*

Albin: Wynajdujecie same takie fragmenty, które zdają się potwierdzać waszą naciąganą tezę, ale ja nadal widzę, że to był jedynie bierny wkład...

Klara: Doczytaj do końca ten cytat, to zobaczysz, że się mylisz (Klara wskazuje palcem – s. 17, a Albin odczytuje, jednak w słowo najpierw wchodzi Aniela, czytając):

Aniela: *Czy byłaby wolność, gdyby nie istniała miłość do wolności? Samą miłością żyć nie można...?*

Albin: ... – to prawda, ale nasze matki brały też czynny udział w walce o wolność. Dobra, kto znajdzie pierwszy fragment, który poświadczy czynną walkę kobiet, dostaje nagrodę!

Aniela: Jaką?

Albin: ...Uhhh... Krokodyla, rzecz jasna, pluszowego.

Młodzież zatapia się w lekturze. Co jakiś czas ktoś się odzywa z kolejnym cytatem.

Klara (s. 21): *Działy w towarzystwach „Warta” i „Stella” (...) Dwie siostry Tułodzieckie: Aniela i Zofia, dwie Rzepeckie, Helena i Zofia, Antonina Omańkowska i Stanisława Niegolewska zasłynęły jako ofiarne, niestrudzone bojowniczkii o polskość... Źródło: A. Czubiński, Z. Grot, B. Miśkiewicz, „Powstanie Wielkopolskie”...*

Gustaw (s. 25): *Wybuch pierwszej wojny światowej (1914)... Z powodu powołania mężczyzn (...) w ówczesnej działalności dominowało przygotowanie młodzieży, chłopców i dziewcząt do walki o niepodległość. Panie uczyły się służby polowej i uczestniczyły w kursach sanitarnych, a także wstępowały do organizacji Czerwonego Krzyża. Patriotyzm i wyniesiona z „Sokoła” sprawność*

fizyczna oraz umiejętności sanitarne, okazały się bardzo przydatne z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego. No i?

Albin: Niezłe, ale na nagrodę jeszcze nie zasługuje.

Aniela: A ja mam coś o poznańskich skautkach. Jak donosi moja imienniczka „Aniela” (s. 28) *W latach 1918-1919 działało w samym Poznaniu już ponad 10 żeńskich drużyn skautowych. W roku 1917 powstała (...) Drużyna imienia Dąbrówki, którą w celu zatajnienia zarejestrowano pod nazwą „Towarzystwo Wędrownych Ptaków” (Verein Wandervogel)...*

Albin: Co za dziecinada...

Aniela: Wcale nie dziecinada! Skautki wykonywały ważne zadania... szpiegowskie! Jedna z nich wspomina, jak śledziły tajnych policjantów (s. 29): *Następnie powierzono nam bardzo ważne zadanie. Poznawaliśmy naszych ukrytych wrogów nr 1. – urzędników tajnej policji pruskiej. Dostaliśmy ich adresy a następnie sami ich rozszyfrowaliśmy i wskazaliśmy chłopcom – kim są.*

Klara: W opisie *przygotowania skautek i skautów do walk o niepodległość* (s. 30) znalazłam też, że to *przygotowanie polegało na praktycznym przysposobieniu (...) do zbrojnych działań.* Maria Wojdarska wspomina (s. 31): *W niedziele i święta wyruszaliśmy na dalekie wycieczki... biorąc udział w ćwiczeniach wojskowych razem ze skautami.*

Albin: Ćwiczenia wojskowe? (przekomarza się z Klarą, cytując przypadkowe słowa z tej samej strony) *Czytelnictwo, teatr, wspólne śpiewanie...?*

Klara: Albin!... W Muzeum Historii Miasta Poznania, znaczy – w Ratuszu, podczas wykładu o *Emilkach* (to były skautki z pierwszej w Poznaniu zakonspirowanej żeńskiej drużyny harcerskiej imienia Emilii Plater) dowiedziałam się, że starsze harcerki miały szkolenia z obsługi broni!

Gustaw: Znalazłem kolejny fragment o Drwęskiej (s. 37): *Pięknym przykładem... jest inicjatywa Izabeli Drwęskiej, organizatorki oddziału Czerwonego Krzyża w Poznaniu, którego działalność związana była między innymi z prowadzeniem kuchni i żywieniem powracających żołnierzy na poznańskim Dworcu głównym oraz opieką medyczną.*

Klara: Następny rozdział poświęcony jest *Uczestniczkom Powstania Wielkopolskiego w służbach sanitarno-medycznych.* Nie sposób wszystkich wymienić – podobno było ich około 300...

Gustaw: Jest też o Drwęskiej (s. 49): *Osoba Izabeli Drwęskiej z Amrogowiczów wpisała się z kolei do historii PCK w Poznaniu. Na początku Powstania Wielkopolskiego zespół kobiet współpracujących z nią na rzecz powracających z frontu pierwszej wojny światowej polskich żołnierzy, przekształciła w oddział*

Czerwonego Krzyża... Stworzyła w Poznaniu kobiecą służbę medyczną i sanitarną spośród własnego, podległego sobie personelu. O Izabeli Drwęskiej w Powstaniu Wielkopolskim – jak wynika z przypisu – pisał Grzegorz Łukomski w 1997 roku.

Klara: Anna Barłóg pisze o niej na pewno również w rozdziale: o *Udziale kobiet w organizacji żywienia i zaopatrzenia*.

Gustaw: Owszem, pisze zaraz na początku (s. 52): *„Ogniskiem dla żołnierzy polskich” (w barakach naprzeciwko poznańskiego dworca osobowego)... kierowała żona przyszłego prezydenta... I dodaje, że w „Ognisku” tym pracowało wiele „Warcianek”.*

Aniela: A ja przeczytałam (s. 53), że *Pęd do ofiarnej, bezinteresownej pracy był ogromny*. To znowu pisze „Aniela” i wspomina o 60-letniej Marii Szczanieckiej... Myślałam, że Szczaniecka miała na imię Emilia...

Gustaw: Właśnie, Emilia Szczaniecka, polska Florence Nightingale! Kompletnie o niej zapomniałem. Z niej też byłaby niezła powstańcza bohaterka. Jako dziecko przeżyła epokę napoleońską, potem uczestniczyła w prawie wszystkich powstaniach tego czasu na ziemiach polskich. Ale, niestety, Powstania Wielkopolskiego nie dożyła. Zmarła w 1896 roku.

Klara: Wracamy do książki Anny Barłóg. Gustaw, twoja Drwęska pisała też (s. 60): *Dla uczonego czy stratega może będzie to nieważne, czyje ręce żywiły powstańców. Dla nas kobiet była to wówczas sprawa najważniejsza, by walczący powstańcy nie byli głodni i by czuli, że całe społeczeństwo o niego się troszczy.*

Gustaw: Oprócz Izabeli Drwęskiej czy Justyny Wichlińskiej wielkopolskie ziemiaństwo reprezentowały też (s. 61) *panie Wanda Niegolewska i Maria Kurnatowska. Ich działalność patriotyczno-niepodległościowa obejmowała wiele sfer, w tym także bardzo znaczące zaopatrzenie.*

Klara (s. 65): Kolejny rozdział: *Kobiety w służbach łączności i zwiadu powstańczego*. I cytat:

W czasie Powstania Wielkopolskiego sieć telefoniczna była jeszcze słabo rozwinięta, dlatego też informacje (...) przekazywane były przez łączników i gońców. Służbę tę pełniło wiele kobiet.

Aniela: A ja znalazłam informację o ciekawej rodzinie Ostrowskich (s. 66): *gdy po powrocie z frontu I wojny światowej ojciec włączył się w działalność konspiracyjną, pomagała mu cała rodzina, a z dzieci nie tylko syn, ale także dwie córki! Młodsza z nich, Kazia, miała tylko 14 lat! I jest tu opis, jak nastolatka sprytnie wyciągała informacje od Niemców, zabawiając ich sztuczkami psa Kruczka.*

Klara: Dalej (s. 67) jest przykład działalności jeszcze młodszej, bo 12-letniej, łączniczki – Klary (sic!) Słowińskiej, która – raniona podczas akcji – została inwalidką do końca życia...

Albin: Na litość mnie nie weźmiecie...

Klara: Nie musimy. Chyba znalazłam odpowiedni fragment! (s. 69): *Działające w służbach powstańczych kobiety nie bały się narażać życia (...) walczyły także z bronią w rękę. O!!! I dalej: Kiedy toczyły się krwawe boje o Rynarzewo, gdy zabrakło mężczyzn, którzy zostali internowani przez Niemców, na polu walki zastąpiły ich żony, matki i siostry!!!*

Aniela (mówi szeptem, na ucho Klarze, żeby chłopcy nie słyszeli): Dalej już lepiej nie czytaj...

Gustaw, który śledził tekst, mruga porozumiewawczo do dziewczyn, a zwraca się do Albina, który nie włączył się do wspólnego czytania lektury: No, teraz się nie wygasz!...

Aniela: Obiecałeś nagrodę, krokodyla...

Albin (cytuje słowa Papkina z *Zemsty Fredry*): *Krrrokodyla!/ Tylko tyle!/ Co za koncept, u kaduka!/ Pannom w głowie krokodyle,/ Bo dziś każda zgrozy szuka...*

Dawniej młoda panienczka

Mile rzekła kochankowi:

„Daj mi, luby, kanareczka

A dziś każda swemu powie:

Aniela: „Jeśli nie chcesz mojej zguby...

Klara: ...*Krrrokodyla daj mi, luby!* Aniela! To przecież „moja” kwestia, kwestia Klary! (cytuje kwestię Klary z *Zemsty Fredry*):

Zaś śmiałości – w tym sposobie

Da mi dowód, kto dać zechce...

A kto spełni, co ja każę,

Ten powiedzie przed ołtarze,

Tego tylko będę żoną...

Gustaw: A nie mówiłem? Im chodzi tylko o złapanie męża!...

Klara: No, co wy, chłopaki! To tylko zabawa w cytaty ☺. Mnie chodziło o znalezienie bohaterki. I znalazłam! Gustaw, podsunąłeś mi odpowiednią lekturę, gdzie mam mnóstwo bohaterek! ☺ ☺ ☺

Gustaw: Prawda, że w bibliotece można znaleźć prawdziwe skarby?

Klara: Masz rację! To mów teraz, co trzeba zrobić, żeby zdobyć kartę biblioteczną...

Również czytelników naszego scenariusza zachęcamy do odwiedzenia biblioteki. Wtedy na pewno dowiedzą się, czego nie doczytała Klara w książce Anny Bartóg „Udział kobiet w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919”. I odnajdą kolejne czytelnicze „skarby”.

PS

Na koniec dodamy jeszcze informację, że reżyser Jan Kidawa-Błoński zrobił na 70. rocznicę Powstania Wielkopolskiego (1988) film pod tytułem „Męskie sprawy”, które... wcale nie są do końca takie „męskie”. Fabuła opowiada o perypetiach fikcyjnej rodziny Turowskich. Młodzi chłopcy rwą się do walki, co ma tragiczne skutki. Gdy mężczyźni giną, w browarze Turowskich pozostaje jedyna spadkobierczyni – 10-letnia Gundzia. To ona okazuje się być „bohaterką” filmu Kidawy-Błońskiego: sprytna mała kobietka, grana przez Karolinę Czernicką, „piekielna dziewczynka”, cały czas przewija się przez film, wnosząc pierwiastek humoru, ironii, dystansując się od owych „męskich spraw”...

PS 2

Warto się przyjrzeć również laureatom konkursu „Rozważni i romantyczni. Spojrzenie 100 lat później”, rozpisanego przez Wydawnictwo Miejskie Poznania na książkę poświęconą Powstaniu Wielkopolskiemu. Jedną z laureatek została Anna Mądrzak, autorka powieści „Sokolica”.

Bibliografia:

Pozycje zwarte:

1. EMILIA Szczaniecka 1804-1896 / Marek Rezler. – Poznań : Wydawnictwo WBP, 1996. – 190 s.
2. KAPŁANKI, Amazonki i Czarownice : opowieść z końca neolitu i epoki brązu : 6500-1150 p.n.e. / Jadwiga Żylińska. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1986. – 234 s.
3. KOBIETY niepodległości : Bohaterki, żony, powiernice / Iwona Kienzler. – Warszawa : Lira, 2018. – 320 s.
4. POZNAŃSKI Szlak Kobiet / Michał Hirsch. – Poznań : Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT, 2017. – Ulotka.
5. SŁOWNIK biograficzny powstańców wielkopolskich / red. Antoni Czubiński, Bogusław Polak. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2002. – 427 s.

6. [TYSIĄC dziewięćset osiemnaście] 1918-2018 „WOLNOŚĆ KOCHAM I ROZUMIEM” Sztuka/Bohaterowie/Historia/Tradycja/Miasto/Ludzie – Kalendarium 2018 / Muzeum Narodowe w Poznaniu, 2018. – 71 s.
7. **UDZIAŁ kobiet w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 / Anna Barłóg. – Poznań : Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, 2008. – 111 s.**
8. ULICAMI mojego Poznania / Zbigniew Zakrzewski. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 1985. – 731 s.
9. WIELKOPOLANIE pod bronią 1768-1921 / Marek Rezler. – Poznań : Dom Wydawniczy REBIS, 2011. – 387 s.
10. WIELKOPOLSKI alfabet pisarek / red. Ewa Kraskowska, Lucyna Marzec. – Poznań : Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury, 2012. – 445 s.
11. WIELKOPOLSKI słownik biograficzny / red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski. – Warszawa – Poznań : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1983. – 890 s.

Artykuły:

1. ANCYMON, basalyk tudzież męczybuła / Michał Nogaś. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2018, nr 206, s. 16
2. BEZ kompromisów! Julia Woykowska w XIX-wiecznym Poznaniu / Lucyna Marzec; rozm. Michał Kępski. W: *DZIKHI (Dziedzictwo Interpretacja Kultura Historia) BIT, Nieregularnik Bramy Poznania i Traktu Królewsko-Cesarskiego*. – 2018, s. 14-16
3. CZY były kobiety? O miejscu kobiet w historii / Anka Gruszka. W: *DZIKHI BIT, Nieregularnik Bramy Poznania i Traktu Królewsko-Cesarskiego*. – 2018, s. 18-19
4. EDUKACJA patriotyczna / Justyna Suchecka. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2018, nr 60, s. 5
5. JEŚLI „Przedwiośnie” jest za trudne, to nie trzeba było go wybierać / Katarzyna Kłosińska. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2018, nr 200, s. 12-13
6. KOBIETA na rowerze i w spodniach / Tomasz Nyczka, Marta Kaźmierska. W: *Gaz. Wyborcza, Poznań*. – 2018, nr 192, s. 4
7. MARIA Skłodowska-Curie – kobieta, która wyprzedziła swoją epokę / Małgorzata Derwich. W: *Poradnik Bibliograficzno-Metodyczny, Poznań*. – 2017, nr 4, s. 53-68
8. MUZEALNA lekcja wolności / Marta Kaźmierska. W: *Gaz. Wyborcza, Poznań*. – 2018, nr 48, s. 4

9. NAPISALI najciekawsze powieści o powstaniu wielkopolskim / Maria Bielecka. W: *Gaz. Wyborcza*, Poznań. – 2018, nr 174, s. 3
10. NA STULECIE niepodległości / Piotr Bojarski. W: *Gaz. Wyborcza*, Poznań. – 2018, nr 203, s. 2
11. NASZE Powstanie Wielkopolskie / Małgorzata Derwich. W: *Poradnik Bibliograficzno-Methodyczny*. – 2013, nr 4, s. 59-68
12. ONEGDAJ u drzwi moich stanął jegomość / Michał Nogaś. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2018, nr 212, s. 18
13. O POWSTANIU ma być głośno / Piotr Bojarski. W: *Gaz. Wyborcza*. Poznań. – 2018, nr 211, s. 3
14. O, WCIÓRNOŚCI! / Michał Nogaś. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2018, nr 200, s. 12-13
15. PANNY Tułdzieckie / Violetta Szostak. W: *Gaz. Wyborcza*. Poznań. – 2017, nr 209, s. 10-11
16. PO CO nam herstoria? Marta Mazurek, Zuzanna Kołupajło, Kolektyw Aleje Bibianny. W: *DZIKHI BIT, Nieregularnik Bramy Poznania i Traktu Królewsko-Cesarskiego*. – 2018, s. 20-21
17. POLSKA Niepodległa – Polki w walce o niepodległość. 100-lecie praw kobiet / Małgorzata Derwich. W: *Poradnik Bibliograficzno-Methodyczny*. – 2018, nr 3, s. 57-76
18. POZNANIANKI w Powstaniu [Wielkopolskim] / Przemysław Kubacki. W: *Tygodnik*. – 2006, nr 1, s. 14
19. PREZYDENCKI kanon Niepodległości / Ryszard Koziółek. W: *Tyg. Powszechny*. – 2018, nr 15, s. 56-59
20. „WOLNOŚĆ. Kocham i rozumiem” czyli niepodległość w Narodowym / Marek Zaradniak. W: *Głos Wielkopolski*. – 2018, nr 48, s. 12
21. WOLNOŚĆ, miłość, niepodległość / Marta Bratkowska. W: *Gaz. Wyborcza Telewizyjna*. – 2018, nr 202, s. 18
22. WYBIÓRCZE traktowanie bohaterów / Hanna Machińska. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2018, nr 95, s. 12

Netografia:

<http://fundajakochaniapoznania.pl/generalki-najdluzszej-wojny-nowoczesnej-europy/>

<http://fundajakochaniapoznania.pl/matki-chrzesne-powstania-wielkopolskiego/>

<https://gloswielkopolski.pl/polska-niepodleglosc-1918-marek-rezler-walczy-z-mitami/ar/13157272>

<https://culture.pl/pl/artukul/kobiety-niepodleglosci>

<https://histmag.org/Matki-Niepodleglosci-8-kobiet-o-ktorych-warto-pamietac-15969>

<https://histmag.org/Matki-Niepodleglosci-8-kobiet-o-ktorych-warto-pamietac-15969/7> (Zofia Sokolnicka, 8-Zofia Moraczewska)

<https://www.facebook.com/filmSILACZKI>

<https://www.facebook.com/events/397599834098651/>

<http://www.poznan.uw.gov.pl/zwyciestwo/wydarzenia-planowane>

<http://www.wbc.poznan.pl/Content/185805/kswowlkp2008.pdf>

<http://www.ubieranki.jeja.pl/5777,super-bohaterka.html>

https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Aluby_panie%C5%84skie

<http://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,105531,22338105,kongres-kobiet-przypomni-panny-tulodzieckie-rozczochrane-feministki.html>

<https://historia.org.pl/2018/01/10/rola-kobiet-w-powstaniu-wielkopolskim-1918-1919/>

<https://otopanorama.pl/powstaniu-wielkopolskim-aktywnie-braly-udzial-kobiety/>

<http://cojestgrane24.wyborcza.pl/cjg24/Szreniawa/1,43,593852,Udzial-kobiet-w-Powstaniu-Wielkopolskim-1918-1919.html>

http://poznan.wyborcza.pl/poznan/1,36001,17173812,Jak_Wielkopolska_odzyskala_niepodleglosc.html

<https://naekranie.pl/artykuly/najciekawsze-komiksowe-bohaterki>

<http://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,23265771,kwiatki-przedwiosnia-andrzej-duda-nie-uwazal-w-szkole.html>

<https://gloswielkopolski.pl/99-lat-praw-wyborczych-polek/ar/12712734>

http://pisarki.wikia.com/wiki/Julia_Woykowska

<http://fundajakochaniapoznania.pl/blog/herstoria-warta-poznania/stokobietnastuleciekobiet/>

https://pl.wikipedia.org/wiki/Prawo_wyborcze_dla_kobiet

<http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/7,127763,22984149,walka-o-prawa-kobiet-pierwsze-parasolki-100-lat-temu.html>

<http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/7,157211,23660321,silaczki-powstaje-pierwszy-w-historii-film-o-polskich-emancypantkach.html>

<http://fundajakochaniapoznania.pl/matki-chrzestne-powstania-wielkopolskiego-zofia-tulodziecka/>

<https://niepodlegla.gov.pl/o-niepodleglej/rok-szkolny-20172018-rokiem-dla-niepodleglej/?useskin=monobook>

https://static.wbp.poznan.pl/att/x-archiwum/4_47_pl_p_wielkopolskie_powstanie_a5_pdf.pdf

http://cyryl.poznan.pl/katalog.php?reset=1&baza=obiekty&id_kolekcji_ob=1

<https://culture.pl/pl/artykul/kobiety-niepodleglosci>

<https://culture.pl/pl/artykul/poczet-emancypantek-polskich>

<http://muzhp.pl/pl/c/1986/kobiety-niepodleglosci>

<https://niepodlegla.gov.pl/>

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/powstania-wielkopolskie;3961295.html>

W nawiązaniu do scenariusza Małgorzaty Derwich „Paweł Edmund Strzelecki – podróżnik z Wielkopolski rodem...” zamieszczonego w „Poradniku Bibliograficzno-Metodycznym” WBPiCAK nr 3/2017, informujemy, że dodatkowe materiały można znaleźć również na stronie www.mtkosciuszko.org.au prowadzonej przez Stowarzyszenie Mt. Kosciuszko Inc. z Perth w Australii.

IV. MATERIAŁY REGIONALNE

A. PRZEGLĄD NOWOŚCI REGIONALNYCH

ACH, ten gorset! / Karolina Tomczyk-Koziół, Agnieszka Urbańska. – Poznań: Święty Wojciech Dom Medialny. Wydawnictwo, 2017. – 157 s. : il. – (Poznaj Poznań)

Dot. mody XIX wieku m.in. w Poznaniu

ARCHIDIECEZJA Poznańska : dawniej i dziś : 1050 lat pierwszego biskupstwa w Polsce / red. Jerzy Stranz, Grażyna Piskorz. – [Poznań]: Święty Wojciech Wydawnictwo : Wydawnictwo Miejskie Posnania, [2018]. – 58 s. : fot., portr., rys.

BANK Spółdzielczy w Kościanie 1868-2018 / Jerzy Zielonka. – Kościan: Przedsiębiorstwo „AGA”, 2018. – 119 s. : fot., portr.

BOHATEROWIE powstania wielkopolskiego w portretach Franciszka Paśnińskiego / oprac. tekstu Danuta Chadrysiak, Małgorzata Znyk. – Inowrocław: Gmina Inowrocław, 2017. – [28] s. : portr.

BRONIĆ ziemi ojców / Gabriel Roszak. Powstańcy wielkopolscy z Pępowa i okolic / Bogusław Janik. O zwycięskim powstaniu 1918-1919 / Eugeniusz Śliwiński. – Gębice; Pępowo : Gmina Pępowo, 2018. – 160 s. : il., portr.

Powstanie Wielkopolskie w Pępowie i okolicy. Zawiera także zbiór utworów poetyckich dot. powstania

CZAS wielkich spraw : wojenne losy kaliskich nazaretanek / Ruth Jadwiga Kawa. – Kalisz: Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu, 2018. – 239 s. : fot., portr.

Dot. także okresu przedwojennego i powojennego oraz współczesności. Dot. m.in. obozu pracy w Bojanowie

DEJ mi szprycnońc na twom giyre czyli Wuchta kalaf Wuja Czecha / Marek Szymański (Wuja Czechu). – Swarzędz: EN Wave, 2017. – 88 s. : rys.

Wierszowane satyry napisane gwarą poznańską

DZIEJE bazyliki kolegiackiej oraz Parafii Matki Bożej Pocieszenia i św. Stanisława Biskupa w Szamotułach / Piotr Nowak. – Szamotuły: Muzeum – Zamek Górków, 2018. – 384 s. : fot., portr., tab.

Bibliografia s. 327-338

DZIEJE parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Murzynie Kościelnym / Anna Krystkowiak, Wojciech Lis. – Poznań; Dąbrowka : Wydawnictwo Rys, 2017. – 199 s. : fot., mapy, nuty, portr., tab.

Bibliografia s. 169-176

FELICJA Łączkowska : (1860-1932) : nauczycielka i działaczka społeczna [z Kalisza] / Ewa Andrysiak, Henryka Karolewska. – Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2018. – 107 s. : fot., portr. – (Kaliszanie; 15)

GMINNY Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Kalisza na lata 2017-2020. – Kalisz: Miasto Kalisz, [2018]. – 307 s.

GRECKA wspólnota w Kaliszu / Marcin Mikołajczyk. – Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2018. – 234 s. : fot., portr.

Bibliografia s. 214-232

Od XVIII wieku. Dot. też Greków w Poznaniu

HISTORIA szkół Sióstr Nazaretanek w Kaliszu w latach 1990-2015 / Anna Szkopiec. – Kalisz: Kuria Diecezjalna, 2018. – 136 s. : fot., portr. – (Książnica Diecezji Kaliskiej; nr 7)

Bibliografia s. 4-11

INWENTARZ akt miasta Ostrowa / Wacław Kieremkamp. – Ostrów Wielkopolski: Ostrowskie Towarzystwo Genealogiczne, 2017. – 232 s. : fot. – (Biblioteka OTG)

KALISZANIE na dawnej fotografii : fotografie ze zbiorów Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej : [album] / tekst Sylwia Kucharska. – Kalisz: Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej, 2018. – 95 s. : fot., portr.

Wybrane fotografie z szesnastu atelier działających w Kaliszu do 1914 roku

KATALOG testamentów poznańskich z drugiej połowy XVI i z XVII wieku / oprac. Andrzej Karpiński. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2017. – 435 s. : fot. – (Katalogi Testamentów Mieszkańców Miast z Terenów Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego od 1795 Roku; t. 7)

KOBIETA kultury łuzycyckiej w przestrzeni społecznej : (na przykładzie źródła z Wielkopolski) / Justyna Żychlińska. – Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2017. – 206 s. : fot., mapy

KOŁO na dawnej pocztówce : [album] / Krzysztof Witkowski. – Koło: Stowarzyszenie Przyjaciół Miasta Koła n. Wartą, 2017. – 108 s. : fot.

Tekst także w jęz. angielskim i niemieckim

KRONIKA Salezjańskiego Instytutu Filozoficznego w Marszałkach 1935-1939 / oprac. i wydał Waldemar Witold Żurek. – Lublin: Waldemar Witold Żurek, 2018. – 531 s. : fot. – (Biblioteka Salezjańskiej Inspektorii św. Jacka w Krakowie; nr 9)

Bibliografia s. 501-505

KRÓLOWANIE piłki w Jankowach : opowieść na jubileusz 50-lecia LKS-u / Zbigniew Kościelak. – [B.m.]: Jerzy Stempin, LKS Jankowy 1968, [2018]. – 66 s. : il.

Ludowy Klub Sportowy „Jankowy” w Jankowach

KSIĄŻKI o Wielkopolsce wydane w 2016 roku : (wybór) / Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu. – Poznań: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury, 2017. – 79 s.

Bibliografia

KTO jest kim w Lesznie i powiecie leszczyńskim / red. Jarosław Glapiak [i in.]. – Leszno: Agencja Jagart Jarosław Glapiak, 2017. – 173 s. : portr.

Biogramy znanych mieszkańców Leszna i powiatu leszczyńskiego: przedsiębiorców, samorządowców, sportowców, lekarzy, dziennikarzy, nauczycieli, prawników, działaczy społecznych, ludzi kultury, nauki i sztuki

LEKARZE : patroni ulic w Wielkopolsce : słownik biograficzny / pod red. Andrzeja Grzybowskiego. – [Poznań]: Fundacja Wspierania Rozwoju Okulistyki „Okulistyka 21”, 2017. – 240 s. : fot., portr.

MARTIN Adelt (1685-1772) : z dziejów parafii luterańskiej w Śmiglu / Kamila Szymańska. – Śmigiel: Urząd Miejski : Centrum Kultury, 2017. – 62 s. : fot.

MOJE wspomnienia / Maciej Rembowski. – Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2018. – 152 s. : fot., portr.

Dot. gł. Wyszakowa w międzywojniu oraz w okresie II wojny światowej

MOSTY przez Wartę i Welnę na linii kolejowej nr 381 Oborniki – Wronki : (w km 16,652 i w km 1,157) / Marek Jusik; oprac. Katarzyna Massor. – Poznań: Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, 2017. – 72 s. : fot., mapa. – (Archiwum Mostownictwa w Polsce; z. nr 1)

Zabytkowy most kolejowy nad Wartą w Stobnicy oraz most kolejowy nad Wełną w Obornikach

NOWE media i technologie cyfrowe w kształceniu polonistów : analiza form i metod stosowania nowych mediów i technologii cyfrowych w akademickim kształceniu polonistów na przykładzie Serwisu Edukacji Interaktywnej Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM w Poznaniu / Mirosław Wobalis. – Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2017. – 325 s. : il., wyr. – (Filologia Polska / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; nr 186)

OD „RADECKIEGO” do „Grota”... : szkice o gen. Stefanie Roweckim / Waldemar Handke. – Wyd. 2 popr. i uzup. – Leszno: Urząd Miasta : Miejska Biblioteka Publiczna, 2018. – 184 s. : fot., portr. – (Cives Nostris; t. 11)

Dowódca 55 Poznańskiego Pułku Piechoty w Lesznie w latach 1930-1935

OPOWIEŚĆ o kaliskich reformatach i ich dniu codziennym / Jerzy Aleksander Splitt. – Kalisz: Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu, 2018. – 131 s. : fot., portr.

Klasztor Franciszkanów-Reformatów w Kaliszu. Historia zakonu reformackiego do 1918 roku

ORKIESTRA Dęta Ołobok w latach 1897-2016 / Ewa Kotowska-Rasiak, Anna Jarosik, Stanisław Jarosik. – Sieroszewice: Urząd Gminy, 2017. – 192 s. : fot., portr., rys.

PARAFIA pod wezwaniem świętego Stanisława Biskupa i Męczennika w Koźminie Wielkopolskim : w 50-rocznicę samodzielności parafii 1967-2017 / pod red. Michała Pietrowskiego. – Koźmin Wielkopolski: Parafia Rzymsko-Katolicka pw. św. Stanisława BM; Wrocław: Wydawnictwo Kobus, 2017. – 150 s. : fot., portr.

POJEZIERZE Międzychodzko-Sierakowskie : przewodnik / Włodzimierz Łęcki. – Wyd. 9. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2017. – 296 s. : fot.
Zawiera m.in. biogramy

POWIDZKI Park Krajobrazowy : [album] / Karol Budziński. – Powidz; Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2017. – 264 s. : fot.
Tekst także w jęz. angielskim

POWSTANIE Wielkopolskie 1918-1919 we wspomnieniach jego uczestników związanych z powiatem wągrowieckim. T. 1 / zgromadzenie źródeł Andrzej Wieczorek. – Wągrowiec: Starostwo Powiatowe; Piła: Drukarnia Waldemar Grzebyta, 2017. – 208 s. : fot.

POWSTAŃCY wielkopolscy 1918/1919 mieszkańcami gminy Ujście / Wojciech Kicman, Marzena Rybarczyk. – Ujście: Ujski Dom Kultury, 2017. – 128 s. : fot., portr.

PRZYCZYNEK do dziejów szachów w Kościanie / Władysław Piaskowski. – Kościan: Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej, 2017. – 110 s., [32] s. tabl. : fot., portr.

RODOWÓD pierwszych Piastów wielkopolskich (potomstwo Mieszka III Starego i jego synów) na tle rodowodu książąt pomorskich : studium historyczno-prawne i genealogiczne / Tomasz Kruszewski; Uniwersytet Wrocławski. – Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2017. – 141 s. : tabl. – (Seria: e-Monografie; nr 102)

Bibliografia s. 133-141

ROLA samorządu terytorialnego w kształtowaniu rynku pracy na przykładzie Wielkopolski ze szczególnym uwzględnieniem programów ZPORR i WRPO / Michał Bania. – Piła: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica, 2017. – 328 s. : tab., wyk.

Bibliografia s. 307-319

[SIEDEMSET siedemdziesiąt] 770 lat Rogalinka i 465 lat Jego Parafii [pw. św. Michała Archanioła i Matki Bożej Wspomożenia Wiernych] : [album] / Bogdan Anioła; współpr. Regina Zajączek. – Inowrocław: Towarzystwo Przyjaciół Dębów Rogalińskich, 2017. – 874 s. : fot., portr.

SUWALSZCZYŻNA – pejzaż i pamięć / Anna Adamska. – Poznań: Wielkopolskie Muzeum Niepodległości, 2018. – 77 s. : fot.

„Suwalszczyzna – pejzaż i pamięć” – wystawa czasowa Muzeum Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w Poznaniu na temat walk niepodległościowych na pograniczu polsko-litewskim. Dot. też związków z Wielkopolską

SZKOŁA dziedzictwa : wielo_kulturowość / red. Monika Herkt, Anna Mieszkała. – Poznań: Centrum Turystyki Kulturowej Trakt, 2017. – 98 s. : fot., portr., tab. – (Biblioteka CTK TRAKT)

Podsumowanie programu edukacyjnego „Szkoła dziedzictwa. Wielokulturowość” realizowanego głównie na terenie województwa wielkopolskiego

TRZCIANKA minionej epoki : [album] / red. Elżbieta Wiśnicka. – Trzcianka: Muzeum Ziemi Nadnoteckiej im. Wiktora Stachowiaka, 2017. – 111 s., [2] k. luz. : fot.

[TYSIĄC osiemset osiemdziesiąty szósty] 1886-2016 Mistrz Przesławski : kronika obchodów 130. rocznicy urodzin Józefa Przesławskiego / tekst Karol Przesławski. – Poznań: Karol Przesławski, 2017. – 28 s. : fot., portr.

Intrologator i działacz społeczny z Poznania (1886-1946)

URBANISTYKA Poznania w XX wieku : przestrzeń, ludzie, idee / Grażyna Kodym-Kozaczko. – Poznań: Wydział Architektury Politechniki Poznańskiej, 2017. – 524 s., [6] k. tabl. złoż. : il., fot., mapy

Bibliografia s. 506-524

WIELKOPOLSKA poza Poznaniem : reportaże z regionu / red. Patryk Szaj; Samorząd Województwa Wielkopolskiego. – Poznań: Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego Departament Kultury, 2017. – 229 s. : fot., portr.

WŁADYSŁAW Rut – życie i twórczość : dokumentacja (wybór) : [album] / Władysław Nielipiński; współpr. Antoni Rut. – Poznań: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury, 2017. – 258 s. : fot., portr. – (Fotografowie Wielkopolski)

Fotografik z Poznania specjalizujący się w stereoskopii (1910-1985)

WŁOSZAKOWICE : 1939-1948 / red. Kamil Kutny. – Włoszakowice: Gminny Ośrodek Kultury, 2017. – 138 s. : fot., mapy, portr., tab.

WOJEWÓDZTWO wielkopolskie : podregiony, powiaty, gminy : 2017 / red. Tomasz Klimanek; Urząd Statystyczny w Poznaniu. – Poznań: Urząd Statystyczny, 2017. – 508 s., [12] s. tabl. : mapy, tab.

Informacja statystyczna w układzie terytorialnym

Tekst także w jęz. angielskim

WPLYW planowanej kopalni Oczkowice na ekonomiczny, produkcyjny i społeczny potencjał rolnictwa i jego otoczenia na Południowo-Zachodni Obszar Funkcjonalny województwa wielkopolskiego / Walenty Poczta [i in.]. – Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego, 2017. – 249 : il., mapa, wykr.

WSPOMNIENIA poznańskiego pastora / Johannes Staemmler; tł. i oprac. Olgierd Kiec. – Poznań: Fundacja Instytut Kultury Popularnej, 2017. – 233 s. : fot., portr. – (Wielkopolskie Mikrohistorie; t. 3)

Dot. m.in. Wielkopolski 2 poł. XIX wieku oraz Gniezna w latach 1902-1904 i Poznania w latach 1904-1930

WSPOMNIENIA z mego życia i pracy / Waclaw Bliziński; oprac. i przypisy Grzegorz Waliś. – Wyd. 2 zm. i uzup. – Szczesne: Klinika Języka Lucyna Aninowska-Maciejewska, 2017. – 392 s. : fot., portr.

Proboszcz z Liskowa, działacz społeczny i ludowy (1870-1944)

ZAGŁADA Romów i Sinti w byłym pierwszym niemieckim nazistowskim obozie zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem w czasie II wojny światowej (1941-1945) / Andrzej Sochaj. – Szczecinek: Związek Romów Polskich : Instytut Pamięci i Dziedzictwa Romów oraz Ofiar Holokaustu, 2017. – 103 s. : fot., mapy Bibliografia s. 79-84

ŻYJESZ w nas, Miasto : antologia wierszy o Poznaniu / red. Anna Andrych, Maria Magdalena Pocgaj, Kalina Izabela Ziola. – Poznań: Związek Literatów Polskich. Oddział, 2017. – 86 s. – (Libra; nr 110)

B. IMPREZY KULTURALNE W BIBLIOTEKACH PUBLICZNYCH WOJ. WIELKOPOLSKIEGO

(czerwiec–sierpień 2018)

W miesiącach letnich w bibliotekach woj. wielkopolskiego zorganizowano wiele imprez oraz zajęć dla dzieci i młodzieży pod hasłem „Wakacje w bibliotece”. W czerwcu obchodzono Dzień Dziecka. Upowszechnił się zwyczaj uroczystego przyjmowania najmłodszych do grona czytelników. Kontynuowano

także akcję „Cała Polska czyta dzieciom”, również w formie Ogólnopolskiego Tygodnia Czytania Dzieciom. Coraz większą popularność zyskuje „uwalnianie książek” oraz Noc Bibliotek czy upowszechnianie czytelnictwa pod nazwą „RzeczpospoCzyta”.

Liczne formy popularyzatorskie poświęcone były obchodom 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości i wybuchu Powstania Wielkopolskiego.

C z e r w i e c

Bojanowo (pow. Rawicz)

- „Kartka na dzień Matki” – wystawa ze zbiorów Anny Stachowiak z Bojanowa
- Spotkanie autorskie z Joanną Krzyżanek
- Kurs komputerowy dla Seniorów
- Teatryki bajkowe
- Noc Bibliotek – Nocne granie

Borek Wielkopolski (pow. Gostyń)

- Spotkanie autorskie z Dorotą Schrammek dla Klubu Miłośników Książek
- „Wakacje młodych detektywów” – zajęcia dla dzieci i młodzieży oraz wystawa prac uczestników
- Akcja „100 nowych czytelników na 100-lecie odzyskania przez Polskę niepodległości”
- Wystawy:
  - ~ „100 lat niepodległości Polski”
  - ~ „Pasje naszych czytelników – Ten mały obrazek”

Czajków (pow. Ostrzeszów)

- Konkurs na najpiękniejszy wianek zorganizowany podczas XI Czajkowskiej Nocy Świętojańskiej

Czempiń (pow. Kościan)

- Noc Bibliotek:
  - ~ „Samochodem elektrycznym przez Afrykę” – spotkanie z Arkadym Pawłem Fiedlerem
  - ~ „Witajcie w naszej bajce” – przedstawienie dla dzieci w wykonaniu lokalnej grupy teatralnej „Co jest grane”
- „Pocztówka z Czempinia” – rozwiązanie konkursu plastycznego dla dzieci i młodzieży
- „Postać mojej ulubionej książki” – konkurs plastyczny dla uczniów kl. VI (Filia w Głuchowie)

Czarniejewo (pow. Gniezno)

- „Komiks na świecie” – prezentacja Witolda Tkaczyka dla gimnazjalistów
- Wieczór z Superbohaterami – impreza dla dzieci
- „Gdzie znajdziemy kwiat paproci” – zajęcia literacko-edukacyjne dla przedszkolaków
- „Byczek Fernando: hiszpańskie klimaty” – zajęcia literacko-edukacyjne dla przedszkolaków
- „Smerfowe przygody” – zajęcia dla dzieci
- Wakacyjne zajęcia dla dzieci:
  - ~ Wakacje z My Little Pony
  - ~ Jestem detektywem

Doruchów (pow. Ostrzeszów)

- „Dlaczego czytamy książki?” – zajęcia czytelniczo-edukacyjne dla grup przedszkolnych

Gniezno

- „Zbiory Pamiątek Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego (wybrane jubileusze i zjazdy) – wernisaż wystawy z okazji 55 – lecia Oddziału Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego w Gnieźnie im. Andrzeja Schmidta
- „W obiektywie Foto 50+ w latach 2012-2018” – wernisaż wystawy fotograficznej Klubu Foto 50+
- „Polska to lubię” – finał konkursu i wernisaż prac plastycznego dla dzieci na okolicznościową pocztówkę w ramach wspólnego programu edukacyjnego Urzędu Miejskiego i biblioteki pt. „A ja jestem Polak mały”
- „Czytam muzykę” – spotkanie dla dzieci z Sarą Powagą absolwentką Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych w Gnieźnie

Gostyń

- Pracownia Literacka z dr Małgorzatą Nawrocką-Żarnecką (także w lipcu i sierpniu)
- Pracownia komiksowa z Witoldem Tkaczykiem (także w lipcu i sierpniu)
- Spotkanie autorskie z Dorotą Schrammek – dla młodzieży
- Spotkanie z Antonim Piechniczkiem, byłym selekcjonerem kadry piłkarskiej
- „Założenie Gostynia w dymkach i rysunku” – konkurs plastyczny i impreza podsumowująca
- „Co by było, gdyby Polska nie odzyskała niepodległości” – konkurs na opowiadanie alternatywne i impreza podsumowująca
- „Gostyń i okolice” – finał konkursu ankietowego (współpraca ze Szkołą Podstawową Nr 5)

- Męskie Czytanie z Wiktorem Talagą w pubie Szalona Krowa
- Spotkanie z Sylwestrem Twardowskim o wyprawie na Mount Everest
- Niedziela w Bibliotece: „Piłkarska niedziela dla Ojców z dziećmi” – quiz o piłce nożnej, rzuty karne do bramek
- Projekt „Czytaj z Franciszką”:
  - ~ „Zamki i smoki” – piknik na Górze Zamkowej
  - ~ „Wioska leżakowa na gostyńskim rynku” – piknik
- Warsztaty z muralistyki z Aleksandrą Adamczak
- Wystawy:
  - ~ „Biało-czerwoni na España 82 w archiwalnych materiałach prasowych Biblioteki”
  - ~ „Mistrzostwa świata w piłce nożnej – Rosja 2018” (także w lipcu)

Grabów nad Prosną (pow. Ostrzeszów)

- „Noc bibliotek” – szukanie skarbów bibliotecznych, projekcja filmu dla dzieci „Tarapaty”
- „Noc bibliotek dla dorosłych” – 70 lat minęło – spotkanie z czytelnikami

Jutrosin (pow. Rawicz)

- „Martynka na wsi” – dyskusja przedszkolaków po wysłuchaniu fragmentów książki i rozwiązywanie zagadek
- „Gdzie jest Rudek” – dyskusja przedszkolaków po wysłuchaniu fragmentów książki, rozwiązywanie zagadek logicznych; wręczenie nagród grupie „starszaków”
- „Książka moja przyjaciółka” – konkurs dla uczniów klas IV szkoły podstawowej: test z wiedzy ogólnej na temat książki oraz rozwiązywanie zagadek i rebusów (Filia w Szkaradowie)
- Spotkanie z dietetyczką – dla seniorów; we współpracy ze Stowarzyszeniem „Razem dla Dubina” (Filia w Dubinie)
- „Magia Czytania” – konkurs dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych

Kalisz

- Spotkanie z Maciejem Klósakiem, autorem książki „Stefan Szolc-Rożiński. Zapomniany odkrywca Czarnego Łądu”
- „Historia kaliskiego sportu pisana na nowo” – spotkanie z Mariuszem Kurzajczykiem, organizacja Kaliskie Towarzystwo Genealogiczne „Kalisia”
- „Arkham czyta i ogląda” – spotkanie członków Stowarzyszenia Klubu Fantastyki „Arkham” poświęcone książce Jacka Wróbla „Cuda i dziwy mistrza Haxerlina”
- Salon Literacki Arkadiusza Pacholskiego:
  - ~ Spotkanie z Piotrem Pazińskim

- ~ Spotkanie z Joanną Tokarską-Bakir
- Spotkanie z słuchaczami Niepublicznej Placówki Doskonalenia Nauczycieli „Interlis”
- „Książka dla dzieci w naszych zbiorach” – otwarte spotkanie Towarzystwa Przyjaciół Książki w Kaliszu (Filia nr 1)
- Pogadanka w ramach cyklu „Moja przyjaciółka książka” – dla dzieci z przedszkola (Filia nr 2)
- „Cieszymy się niepodległością” – w ramach obchodów ogólnopolskiej Nocy Bibliotek (Filia nr 4)
- „Klinika chorych książek” – warsztaty dla uczniów kl. I-III ze szkoły podstawowej w Kościelcu (Filia nr 5 oddział dziecięcy)
- Konkursy:
  - ~ „Strofy nad Prosną”: Konkurs Recytatorski im. Marka Brymory – współorganizacja z Klubem Osiedlowym „Serbinów” Kaliskiej Spółdzielni Mieszkaniowej (Filia nr 2)
  - ~ „Moje ulubione miejsce w Kaliszu” – konkurs dla osób niepełnosprawnych (Filia nr 3)
- Wystawy:
  - ~ „Co nieśmiertelne, musi żyć!” – wystawa plenerowa w ramach obchodów Roku Adama Asnyka w Kaliszu – Główny Rynek
  - ~ „Kaliskie drogi do niepodległości” – wystawa mobilna w ramach obchodów „100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości” w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Kaliszu
  - ~ „W kaliskim atelier fotograficznym”
  - ~ „Królowy snów i podwórek” (Filia nr 1)
  - ~ „Kaliszanki mają głos” – wystawa z okazji Roku Praw Kobiet (Filia nr 4)
  - ~ „Ze wszystkich nauk medycyna jest najszlachetniejsza”. Sylwetki kaliskich lekarzy od Zemełki do Hindemitha (Filia nr 5)
  - ~ „Tenisowy Kalisz” – wystawa fotograficzna z okazji 25-lecia Kaliskiego Towarzystwa Tenisowego (Filia nr 7)

Kępno

- Sznurkowa historia – zajęcia czytelnicze dla podopiecznych Środowiskowego Domu Samopomocy w Kępnie
- „Co czytali moi rodzice?” – międzypokoleniowe spotkanie literackie i wspólne czytanie dawnych książek dla dzieci
- „Poczytaj mi mamo” – wystawa tematyczna dotycząca kultowej serii książek dla dzieci
- „Biblioteka zbliża ludzi” – happening uliczny
- „Kadry z południa” – wystawa fotograficzna zdjęć Patryka Biegańskiego

- Agnieszka Wolny-Hamkało o literaturze dla dzieci – warsztaty dla bibliotekarzy i nauczycieli
- Warsztaty fotograficzne dla pracowników biblioteki i członków Stowarzyszenia Amatorów Plastyków Powiatu Kępińskiego

Kiszkowo (pow. Gniezno)

- „Sport bez barier” – wyjazd na Olimpiadę Sportowo-Integracyjną dla osób niepełnosprawnych (współorganizacja ze Stowarzyszeniem Rehabilitacyjno-Kulturalnym Słoneczny Promyk
- „Bądź w olimpijskiej formie” – spotkanie z mistrzem olimpijskim Jackiem Wszolą i ćwiczenia ruchowe dla osób 60+ w ramach Ogólnopolskiego Programu Aktywności Fizycznej (współorganizacja)

Kłecko (pow. Gniezno)

- Noc Bibliotek „RzeczpospoCzyta”

Kobylin (pow. Krotoszyn)

- Noc Bibliotek- impreza odbyła się pod hasłem RzeczpospoCzyta:
  - ~ Spotkanie z fotografem; warsztaty fotograficzne,
  - ~ Quizy, pokoje zagadek, projektowanie koszulki,
- Dni Kobylina – Biblioteka zorganizowała kącik biblioteczny, gry i zabawy integracyjne

Kościan

Miejska Biblioteka Publiczna

- Noc Bibliotek
  - ~ „Najpiękniejsze sceny filmu polskiego” – wykład dr. Wiesława Kota (krytyka filmowego, wykładowcy uniwersyteckiego, publicysty, pisarza)
  - ~ Escape room „Kradzież w bibliotece”
  - ~ Indiańska noc totemów – gry i zabawy dla dzieci
- „Książki o gotowaniu w wesołym wydaniu” – wystawa książek kulinarnych dla dzieci;
- „Bez książki nie jadę na wakacje” – spotkanie dla uczniów klas I-III
- „Lato Stiny” – przedwakacyjne spotkanie z książką dla grup przedszkolnych
- „Mój spacer po Ziemi Kościańskiej z Adamem Tomaszewskim” – rozstrzygnięcie XXIX konkursu literackiego „Młodych Piór” oraz wręczenie nagród
- „Choryń i Taczanowscy” – wykład dr. Emiliana Prałata
- Spotkanie autorskie i promocja książki „Historie życia. Wspomnienia na tle wydarzeń” Aleksandry Szukalskiej
- „O życiu i twórczości Adama Tomaszewskiego słów kilka” – prezentacja multimedialna dotycząca patrona biblioteki – dla uczniów klas IV-VII szkoły podstawowej i II-III gimnazjum

- Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej: „Mit stepowienia Wielkopolski” – wykład dr. Krzysztofa Góreckiego

Biblioteka Gminy Kościan z/s w Kielczewie

- „Weź czarodziejskie słowa: proszę, dziękuję, przepraszam i w sercu je zachowaj” – spotkanie z uczniami kl. „0” oraz kl. II z okazji „Tygodnia dobrych manier”, wysłuchanie opowiadania „Dlaczego muszę przeproszać?”
- „Kolorowo, słonecznie i... bezpiecznie!” – spotkania z dziećmi ze szkoły podstawowej na temat bezpieczeństwa podczas wakacji
- „Jestem małym Europejczykiem i mieszkam w Unii Europejskiej...” – konkurs dla dzieci klas III (Filia Racot)
- „Konfrontacje z haftem” – spotkania kółka hafciarskiego w bibliotece (także w lipcu; Filia Stary Lubosz)

Koźmin Wielkopolski (pow. Krotoszyn)

- Noc Bibliotek „Rzeczpospoczyta:
  - ~ Warsztaty teatralne prowadzone przez aktorów Teatru Seniora „Pogodni” z Koźmina Wlkp.
  - ~ „Ostrzeżenia” – krótkie przedstawienia legendy koźmińskiej w wykonaniu dzieci, uczestników Nocy Bibliotek.
  - ~ „Szukamy skarbu Maćka Borkowica” – gra terenowa na podstawie legend koźmińskich, przy udziale harcerzy z Hufca ZHP w Koźminie Wlkp.

Kraszewice (pow. Ostrzeszów)

- Warsztaty z teatrykiem kamishibai dla uczniów klasy III SP – prowadzenie: Katarzyna Drożak – instruktor (także Filia w Kuźnicy Grabowskiej)
- Noc w bibliotece (konkurs plastyczny gry, zabawy, czytanie bajek, spanie w bibliotece)

Krobia (pow. Gostyń)

- Parada Żywych Książek i spotkanie z Marcinem Wawrzyniakiem, aktorem
- Wystawa – „140. rocznica urodzin J.O. Curwooda”
- Podsumowanie III Gminnego Konkursu Języka Polskiego
- Biwak w Chwałkowie (wspólnie z Filią w Chwałkowie; także w lipcu)

Krotoszyn

- Noc Bibliotek – spotkanie z podróżnikiem Mateuszem Matuszewskim „Aventura Azja’17”
- Spotkanie autorskie z Jolantą Bartoś, promocja książki „Uwięzieni w Galeerii Lochy”
- Wystawa „Przestrzeń wyobraźni”, XIII Konkurs Fotograficzny zorganizowany przez WBPICAK w Poznaniu.

- Noc Bibliotek Rzeczypospolitej, spotkanie z Tomaszem Kruczkim oraz Dalem Taylorem (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- Spotkanie Klubu Mam; strażak w akcji, Smerfna wioska, wycieczka do Muzeum Regionalnego w Krotoszynie (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)

Krzemieniewo (pow. Leszno)

- „Zielony Kapturek” – scenka teatralna wykonana przez pracownice Gminnego Centrum Kultury w ramach akcji „Cała Polska Czyta Dzieciom”
- „Dzierganie w miejscach publicznych” – spotkanie Klubu Kreatywnych Czytelniczek
- „Moja przygoda z literaturą Wandy Chotomskiej” – warsztaty literackie (Filia w Pawłowicach)
- „Szydełkiem i na drutach” – spotkanie z okazji Światowego Dnia Dziergania w Miejscach Publicznych (Filia w Pawłowicach)
- Ilustracja do bajki „O dwunastu miesiącach” – warsztaty plastyczne (Filia w Nowym Belęcinie)
- Spotkanie autorskie z Ewą Chotomską, popularną „Ciotką Kłotką” z legendarnego programu „Tik-tak” (Filia w Garzynie)
- „Tupcio Chrupcio” i „Papużki Mateuszka” – warsztaty plastyczne (Filia w Garzynie)
- „Wielkie pranie” – lekcja regionalna (Izba Regionalna w Pawłowicach)

Krzywiń (pow. Kościan)

- „Poezja jest dobra na wszystko” – konkurs recytatorski zorganizowany we współpracy ze Szkołą Podstawową w Bieżyniu, uczniowie klas VI i VII recytowali utwory Adama Mickiewicza, Juliana Tuwima, Marcina Bryczyńskiego, Adama Asnyka i Marii Konopnickiej (Filia w Bieżyniu)
- „Noc Bibliotek” – „Szukanie literek”, gry, zabawy, konkursy i słodki poczęstunek, projekcja filmu „Tarapaty”, integracyjne ognisko
- Podsumowanie zajęć tanecznych – spotkanie podsumowujące pracę w zespole tanecznym, działającym przy BPMiG Krzywiń

Leszno

- Wystawy:
  - ~ Stefan Rowecki „Grot” – wystawa poświęcona Komendantowi Głównemu Armii Krajowej, przygotowana przez Główną Bibliotekę Lekarską im. Stanisława Konopki w Warszawie oraz Archiwum Akt Nowych (Galeria Dworcowa)
  - ~ „Da mihi animas, caetera tolle. Arcybiskup Antoni Baraniak 1904–1977” – ekspozycja przygotowana przez poznański oddział IPN we współ-

- pracy z Muzeum i Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu (także w lipcu; Galeria za Regałami)
- XIV Międzynarodowe Warsztaty Jazzowe:
    - ~ „Lech Niedźwiedziński FUNKY BAND” – koncert weterana wielkopolskiego bluesa i rocka
    - ~ Cykl warsztatów jazzowych dla mieszkańców
  - Dzień Dziecka przy zamku w Rydzynie – w programie m.in.: zabawy z animatorem, nagrody w różnych kategoriach wiekowych, malowanie twarzy, łódki w basenie, zjeżdżalnie, trampoliny, kule wodne; przyjazd na koniach bohaterów książki Ewy Rosolskiej „Pułapki Czasu”, której akcja rozgrywa się również w rydzynskim zamku
  - „Czytając siebie – laboratorium sztuki i ruchu” – spotkanie poetyckie, które prowadziła Bożena Łuczak
  - VII Edycja Festiwalu Technologii w Lesznie (współorganizator: Zespół Szkół Elektroniczno-Telekomunikacyjnych):
    - ~ Leszczyńskie Mistrzostwa w Informatyce dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych
    - ~ „Świat robotów” – konkurs plastyczny dla przedszkolaków i uczniów klas 1-3 szkół podstawowych
  - Noc Bibliotek – w programie m.in. przedstawienie teatralne na motywach książek Ewy Rosolskiej „Pułapki Czasu”, których wydawcą była Miejska Biblioteka w Lesznie, Quest z „Pułapek Czasu”, warsztaty kaligraficzne, Fiermeshow i koncert zespołu Dixie Company, spotkanie z Elizą Głowinkowską-Domagałą, autorką książki „It bag. Historia torebką pisana” (w „Galerii Lochy”, która zamieniła się w butik z torebkami)
  - W cyklu „Wokół Globusa”: „Podróże do granic” – spotkanie z Robertem Czerniakiem, podróżnikiem, autorem wraz z synem Joachimem książki „Podróże bez granic”
  - Spotkanie dla dzieci z Ewą Chotomską – popularną Ciotką Klotką z legendarnego Tik-Taka, autorką kultowych tekstów piosenek dla dzieci, scenarzystką programów telewizyjnych
  - Młodzieżowe Jam Session (Biblioteka Ratuszowa)
  - Jak osiągnąć mistrzostwo osobiste – pasja na dobrej drodze do celu” – spotkanie z Jackiem Łapińskim, autorem książki „Jak być lepszym”
  - „Po okruszku boli w brzuszku, czyli bezglutenowa Zosia w przedszkolu”-promocja książki Marty Krzyżanowskiej-Sołtysiak, znanej jako „Bezglutenowa mama”, dziennikarki i twórczyni bloga www.bezglutenowamama.pl poświęconego diecie dla osób z celiakią
  - „Poezja kawy” – spotkanie poetyckie z Dobrochną Pietrowską; prowadzenie: Bożena Łuczak

Lipno (pow. Leszno)

- „Wielkie Gminne Dyktando” – konkurs oraz uroczyste rozstrzygnięcie
- „Noc Bibliotek z Mickiewiczem” – w programie: prezentacja ballad Mickiewicza przez młodzież, przeplatana znanymi utworami muzycznymi w nowych aranżacjach, bookcrossing oraz poczęstunek dla uczestników
- Spotkanie autorskie dla młodzieży z poetką Sabiną Klak

Mikstat (pow. Ostrzeszów)

- „Bezpiecznie w górach, nad morzem, na wakacjach” – spotkanie z dziećmi kl. I-III szkoły podstawowej; pogadanka, prace plastyczne

Nowy Tomyśl

- W cyklu Biblioteka Porad Praktycznych: „Apetyt na zdrowie” – spotkanie z dietetykiem Magdaleną Waberską-Kaczmarek na temat zdrowia i dobrego samopoczucia
- „Społeczeństwo armii” – wystawa regionalna przygotowana w ramach obchodów 80. rocznicy przekazania broni ze zbiórki przeprowadzonej wśród mieszkańców powiatu nowotomyskiego. Obchody zorganizowało Towarzystwo Działań Historycznych im. Feliksa Pięty w barwach 57. Pułku Karola II Króla Rumunii (Galeria na Piętrze)
- „Czytanie łączy – XVII OTCD” – akcja zorganizowana dla najmłodszych czytelników, uczestniczących w cotygodniowych „Porankach w bibliotece” we współpracy z 19 Drużyną Harcerską „BUKI” oraz z instytucjami: Świetlicą Socjoterapeutyczną w Nowym Tomyślu, Przedszkolem nr 2 Plastusiowe Osiedle i Przedszkolem nr 5 Słoneczko
- Noc Bibliotek – Rzeczpospolita Czyta; w programie m.in.: czytanie dzieciom fragmentów książeczek, interaktywne warsztaty „Wszyscy ziewają”, oglądanie filmów i bajek z kliszy, tworzenie dadaistycznych wierszy, koncert w wykonaniu uczniów Prywatnego Ogniska Muzycznego w Nowym Tomyślu oraz maraton czytelniczy
- „Pieńko, ziemia, niebo” – spotkanie z autorem książek podróżniczych Markiem Pindralem na temat Kambodży, Laosu i Tajlandii
- „Roboty w bibliotece” – warsztaty z kodowania dla bibliotekarek oraz wolontariuszy Pogotowia Informatycznego, działającego w Czytelni przy współpracy z Zespołem Szkół nr 2 im. Stanisława Staszica. Katarzyna Smorowińska i Marta Kamiński, instruktorki z WBPiCAK w Poznaniu przybliżyły uczestnikom warsztatów podstawy programowania, wykorzystując do tego roboty Photon oraz grę Scottie Go!
- „Książki, krzyżówki i łamigłówki” – zakończenie cyklu czytelniczego dla dzieci, którego celem było zapoznanie młodych czytelników z literaturą dziecięcą (Filia w Jastrzębsku Starym)

- Noc Bibliotek 2018 – integracyjne zabawy i czytanki (Filia w Bukowcu)

Osieczna (pow. Leszno)

- Warsztaty kaligraficzne

Ostrowite (pow. Słupca)

- „Laurka dla Mamy/Taty” – rozstrzygnięcie konkursu plastycznego

Ostrzeszów

- Noc bibliotek 2018: Spotkanie autorskie z ostrzeszowianką – Agnieszką Nabrdalik, autorką m.in. książki „Dzisiaj rozmawiamy o Pani...”
- „Ożywiemy wspomnienia” – wernisaż wystawy fotografii członków Oddziału Rejonowego Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów w Ostrzeszowie
- Noc w bibliotece: wieczorno-nocne zajęcia edukacyjno-czytelnicze dla uczniów szkoły podstawowej: spacer po dawnym Ostrzeszowie w formie podchodów, wspólna kolacja, warsztaty z teatrykiem kamishibai (Oddział Dziecięcy)
- Uroczyste podsumowanie Powiatowego Konkursu Plastycznego „100 lat niepodległości” oraz Roku Czytelniczego 2017/2018 (Oddział Dziecięcy)
- Noc Bibliotek 2018: wieczorno-nocne zajęcia dla dzieci i młodzieży: podchody w okolicznym lesie, wizyta w komnacie strachu, przedstawienie w teatryku kamishibai (Filia w Szklarcze Przygodzickiej)
- Teatryk kamishibai i sztuka „Bajka o orle, który myślał, że jest kogutem” – spotkanie czytelnicze z okazji Ogólnopolskiego Tygodnia Czytania Dzieciom z przedszkolami oraz uczniami kl. III szkoły podstawowej (Filia w Rogaszycach)

Pakośław (pow. Rawicz)

- Wystawy:
  - ~ „Polscy artyści, którzy zachwycili świat” – wystawa z cyklu „Dumni z Polski”
  - ~ „Jan Matejko – życie i obrazy”
- Współorganizacja Turnieju Wsi Gminy Pakośław

Pępowo (pow. Gostyń)

- Gra terenowa „Powstańczym szlakiem” (współpraca z Zespołem Szkół w Pępowie)

Piaski (pow. Gostyń)

- Spotkanie autorskie z Dorotą Schrammek – dla młodzieży

Powidz (pow. Słupca)

- III edycja Festiwalu Życia

- „Orlik” – impreza charytatywna dla mieszkańców Domu Pomocy Społecznej w Mielżynie we współpracy z Klubem Sportowym LIBERO Powidz

Rawicz

- Noc Bibliotek „RzeczpospoCzyta”:
  - ~ „Poezja i piosenka” w wykonaniu Włodzimierza Jędrzejczaka, Adama Urbaniaka i Przyjaciół
  - ~ Akcja „Zaryzykuj i wypożycz książkę w ciemno”
- Spotkanie z Antonim Piechniczkiem – prowadzenie Dariusz Rekosz
- FIFA 2018 START! – warsztaty o piłce nożnej z Dariuszem Rekoszem
- Święto Rawicza „Strefa relaksu z książką”:
  - ~ „Skrzynka pełna baśni” – teatrzyk kamishibai, czyli snujące się opowieści z małej skrzyneczki
  - ~ Niedzielny relaks z książką
  - ~ Mecz z chustą Klanzy
  - ~ Bookcrossing – przygarnij książkę i podziel się swoją.
  - ~ Zawody prawie sportowe z pieczątką w nagrodę
  - ~ Bańki mydlane przez dzieci puszczane
  - ~ Balony przez dzieci dmuchane i zręcznie w zwierzaki zawijane
- „Co w trawie piszczy?” – spotkanie z teatrem „Edu Artis”
- Galeria Jednego Obrazu:
  - ~ „Krokusy” Halina Murkowska
  - ~ „Portret mężczyzny” Halina Murkowska

Rydzyna (pow. Leszno)

- Spotkanie autorskie z Ewą Chotomską
- Warsztaty plastyczne dla dzieci inspirowane twórczością Ewy Chotomskiej

Strzałkowo (pow. Sępólno)

- Przedwakacyjne zajęcia biblioterapeutyczne – podsumowujące rok – połączone z seansem filmowym w „Kinie za Rogiem” dla mieszkańców DPS w Strzałkowie
- Uroczyste zakończenie IV roku działalności Strzałkowskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku

Sulmierzyce (pow. Krotoszyn)

- Noc Bibliotek – Wielki Test o Sulmierzycach
- Spotkanie autorskie z Zofią Staniszwską

Śmigiel (pow. Kościan)

- „Śmigielaczek” – zajęcia zabawowo-ruchowe dla dzieci w wieku 1-2 lat i ich rodziców

- „Klub Maluszka” – zajęcia zabawowo-ruchowe dla dzieci w wieku 2-3 lat i ich rodziców
- Integracyjny Piknik dla Klubów Maluszka i Grupy Zabawowej w Kalumecie
- Spotkanie z przedszkolakami i dziećmi ze żłobka
- „Spacerkiem po Śmiglu” – warsztaty krajoznawczo-historyczne dla kl. III
- „Urwiski” – grupa zabawowa: zajęcia zabawowo-ruchowe dla dzieci w wieku 1-3 lat i ich rodziców (Filia Stare Bojanowo)
- „Już niedługo wakacje” – warsztaty biblioteczne dla przedszkolaków (Filia Czacz)
- „Maluszki” – zajęcia grupy zabawowej oraz podsumowanie spotkań (Filia Czacz)

Trąbczyn (pow. Słupca)

- „Kodowanie na dywanie” – zajęcia z kodowania z pierwszoklasistami
- Kurs komputerowy dla dorosłych: planowanie podróży, korzystanie z rozkładu jazdy PKP i PKS

Turek

- Noc Bibliotek „RzeczpospoCzyta”, m.in. spotkanie z Jackiem Fedorowiczem, monodram Zbigniewa Walerysia, biblioteczny Escape Room
- „Zapach kobiety” – wystawa fotografii
- Rocznice literackie – wystawa
- Program 50+:
  - ~ Spotkanie autorskie z Robertem Czerniakiem, autorem książki „Podróż do granic”
  - ~ Warsztaty rękodzieła (także w sierpniu)
  - ~ Spotkanie z Beatą i Maciejem Krysztoforskimi z biura podróży „My Travel”

Wijewo (pow. Leszno)

- Spotkanie autorskie z Ewą Chotomską
- „70 lat Koła Gospodyń Wiejskich minęło” – wystawa fotografii
- „Ocalić od zapomnienia – Powstańcy Wielkopolscy z naszej gminy” – spotkanie organizowane we współpracy ze stowarzyszeniem „Działajmy Razem”

Zagórów (pow. Słupca)

- Cyberaktywni Zagórów – szkolenie komputerowe dla seniorów
- Spotkanie autorskie z Łukaszem Wierzbickim
- Kodowanie w bibliotece – szkolenie dla bibliotekarki
- Zajęcia z robotami dla wychowanków Ośrodka Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczego

Zduny (pow. Krotoszyn)

- „Wiła wianki i...”, czyli Noc Kupały w bibliotece (Filia Baszków)
- „Nie do wiary! W bibliotece kryją się czary” (Zduny, filie Baszków i Konarzew)
- Dźwięki mis i wibracje gongów... w bibliotece! – koncert relaksacyjny

Lipiec

Bojanowo (pow. Rawicz)

- Wakacje w bibliotece (także w sierpniu):
  - ~ Wakacyjne teatryki
  - ~ Zgrane wakacje (dla dzieci)
  - ~ Plastycznie i twórczo

Borek Wielkopolski (pow. Gostyń)

- „Wakacje młodych detektywów” – zajęcia dla dzieci
- Spotkanie z technikiem kryminalnym i policjantem
- Warsztaty czytelniczo-detektywistyczne z Piotrem Witoniem

Czajków (pow. Ostrzeszów)

- Akcja „Wakacyjny Klub Pożeraczy Książek” (także w sierpniu)
- Wakacyjne czwartki w bibliotece:
  - ~ „Wakacje w Wiatrolandii” – czytanie, zajęcia plastyczne, gry i zabawy
  - ~ Czytanie na drugie śniadanie „Elmer i ciocia Zelda” – głośne czytanie, wyklejanka: Słoń Elmer,
  - ~ „Oto jest Paryż, oto jest Londyn” – podróże małe i duże – na podstawie książek z wydawnictwa „Dwie Siostry”, ciekawostki miast, prace plastyczne
  - ~ Zapoznanie z Kornelą Makuszyńską – z okazji 65. rocznicy śmierci – słuchanie audiobooka „Przygody Koziołka Matołka”, zajęcia rysunkowe, gry i zabawy ruchowe

Czempiń (pow. Kościan)

- Wystawa biograficzno-literacka o życiu i twórczości Kornela Makuszyńskiego

Czarniejewo (pow. Gniezno)

- Wakacyjne zajęcia dla dzieci: Wakacje z Psim Patrolem; Baśnie chińskie; Wakacje z samochodzikiem Frankiem; Tajemnice oceanu: budujemy rafę koralową; Wakacje z Kicią Kocią; W świecie Muminków
- Wakacyjne zajęcia dla dzieci: Kolorowa sałatka; Dzień Hot-doga; Warsztaty z quillingu: letni motyl; Podwórkowe zabawy Babci i Dziadka (Filia w Żydowie)

Doruchów (pow. Ostrzeszów)

- „O sąsiadach według Kubusia Puchatka” – zajęcia edukacyjne dla najmłodszych przedszkolaków
- Wakacyjne wtorki w Bibliotece:
  - ~ „O prawdziwym Szewczyku Dratewce” – teatryk kamishibai
  - ~ Gry i zabawy „Alee frajda” w świetle „Akademii Pana Kleksa” Jana Brzechwy (prowadzenie: animator)
  - ~ Od czytania do muzyki w świetle legendy „Król kruków” w teatryku kamishibai (przy współudziale czytelniczek: Patrycji i Kingi – gra na flecie)
- „Rodzina Thielów z Doruchowa” – wystawa zdjęć z okazji 100. rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę

Gniezno

- „Jak Dobrawa Polskę poznawała” – plenerowe warsztaty animacyjne promujące bibliotekę, przeprowadzone podczas „Koronacji Królewskiej”
- „Królewski znak to Gniezna i Polski znak” – warsztaty dla czytelników zorganizowane w ramach programu edukacyjnego „A ja jestem Polak mały”
- „Wakacyjna podróż dookoła świata” – wakacyjne spotkania z książką dla najmłodszych czytelników

Gostyń

- „Założenie Gostynia w dymkach i rysunku” – wystawa pokonkursowa (także w sierpniu)
- „Polska moja ojczyzna” – konkursy: plastyczny i ankietowy (także w sierpniu)
- Niedziela w Bibliotece: „Wodna baloniada”
- Projekt „Czytaj z Franciszką”:
  - ~ Wykonywanie muralu Franciszki Wilczkowiakowej na budynku biblioteki
  - ~ „Bitwa na literaturę” – multimedialny quiz ze znajomości książek w ogródku wiedeńskim „Szalonej Krowy” prowadzony przez Tomasza Teodorczyka
  - ~ Piknik „Parkowe Memory” w gostyńskich plantach prowadzony przez Ilonę Paczyńską

Grabów nad Prosną (pow. Ostrzeszów)

- Czytanie na drugie śniadanie – wakacyjne zajęcia edukacyjne, ruchowe, kulinarne, plastyczne dla dzieci: „Złudzenia, nie tylko optyczne”, „Turniejowe zmagania Robina”, „Poznajemy świat Indian”

Jutrosin (pow. Rawicz)

- „Czytamy, tworzymy i dobrze się bawimy” – zajęcia wakacyjne z dziećmi (Filia w Szkaradowie):

- ~ Czytanie bajki „Dzieciństwo księżniczki” oraz wykonanie techniką płaskiego orgiami letniego obrazka
- ~ Warsztaty plastyczne – wykonanie zwierzątek techniką przestrzennego origami oraz rozwiązywanie zagadek logicznych i układanie puzzli
- ~ „Lato z wierszami Jana Brzechwy” – czytanie wiersza „Szelmostwa Lisa Witalisa” z podziałem na role oraz rozwiązywanie rebusów i wykreślanki
- ~ „Językowe wygibasy” – ćwiczenia leksykalne i logopedyczne
- „Bezpieczne wakacje dla dzieci” – spotkanie z policjantką Katarzyną Starczewską (Filia w Dubinie)
- „Wakacje z tradycją” – półkolonie dla dzieci (współorganizacja ze Stowarzyszeniem „Razem dla Dubina”): przekazanie treści kulturowych związanym z regionem; tradycji, obyczajów i wierzeń (Filia w Dubinie)

Kalisz

- „Arkhamowe czwartki z planszówkami” – zabawy z grami planszowymi (również w sierpniu)
- Wystawy:
  - ~ „Biblioteka. Miejsce tajemnicy” (Filia nr 3)
  - ~ „Wolność i poeci” – wystawa z okazji 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości (Filia nr 9)

Kępno

- „Mobilna biblioteka” – wizyty w przedszkolach, głośne czytanie, zabawy literackie (także w sierpniu)

Kłecko (pow. Gniezno)

- Wakacyjna biblio-paczka – akcja skierowana do dzieci, młodzieży i dorosłych (także w sierpniu)

Kobyła Góra (pow. Ostrzeszów)

- „Wtorki z książką”:
  - ~ Stworzenie galerii prac uczestników zajęć
  - ~ Gazetka o Januszu Korczaku z okazji 140. rocznicy urodzin
  - ~ Konkurs wakacyjny na pozdrowienia z przeróżnych zakątków Polski i świata
  - ~ Założenie profilu Biblioteki na Facebooku

Kobylin (pow. Krotoszyn)

- Wakacje z Biblioteką:
  - ~ Zajęcia sportowe dla dzieci (Filia w Łagiewnikach)
  - ~ Zajęcia sportowe dla dzieci, wspólne śpiewanie, malowanie twarzy, zaplatanie warkoczy (Filia w Smolicach)

- Wizyta w Ochotniczej Straży Pożarnej w Smolicach (Filia w Smolicach)
- Gra terenowa dla dzieci zorganizowana na obszarze Smolic

Kościan

Miejska Biblioteka Publiczna Kościan

- „Dinozaury” – spotkanie dla dzieci 6-10 lat i zabawa w archeologów. Gościem spotkania był Piotr Witoń

Biblioteka Gminy Kościan z/s w Kielczewie

- „Kartka z wakacji” – projekt plastyczny dla dzieci (Filia Racot)

Kraszewice (pow. Ostrzeszów)

- Dni Kraszewic. W programie: konkursy z nagrodami, m.in. konkurs plastyczny „Najpiękniejsze miejsce w gminie”, gry i zabawy

Krotoszyn

- „6 Międzynarodowe Biennale Fotografii Artystycznej – Dziecko” – wystawa fotografii z WBPICAK w Poznaniu.
- Bezpieczne wakacje ze Strażą Miejską (Oddział dla Dzieci i Młodzieży; także w sierpniu)
- Wakacyjne warsztaty plastyczno-literackie, integracja (Oddział dla Dzieci i Młodzieży; także w sierpniu)
- Sport to zdrowie – zajęcia sportowo-rekreacyjne dla dzieci (Oddział dla Dzieci i Młodzieży; także w sierpniu)
- Na tropie letnich przygód – gry i zabawy integracyjne (Oddział dla Dzieci i Młodzieży; także w sierpniu)
- Warsztaty plastyczno-literackie (Oddział dla Dzieci i Młodzieży; także w sierpniu)
- Odkrywca młodych geniuszy – spotkanie edukacyjne z robotami Photon (Oddział dla Dzieci i Młodzieży; także w sierpniu)
- Jak bezpiecznie zachować się w lesie – spotkanie z Nadleśnictwem Krotoszyn (Oddział dla Dzieci i Młodzieży; także w sierpniu)
- Autochodzik Straży Miejskiej –Bądź bezpieczny na wakacjach (Oddział dla Dzieci i Młodzieży; także w sierpniu)
- Zajęcia karate –Akademia Sportów Walki Nippom Krotoszyn (Oddział dla Dzieci i Młodzieży; także w sierpniu)
- Gry i zabawy z Hufcem ZHP im. Powstańców Wielkopolskich w Krotoszynie (Oddział dla Dzieci i Młodzieży; także w sierpniu)

Krzemieniewo (pow. Leszno)

- „Irena Szewińska – Pierwsza dama sportu” – wystawa (Filia w Nowym Błęcinie)

- „I znów poszedł biedaczysko, po szerokim szukać świecie tego, co jest bardzo blisko” – wystawa inspirowana twórczością Kornela Makuszyńskiego
- „Kornel Makuszyński – pisarz ze słońcem w herbie w 65. rocznicę śmierci” – wystawa (Filia w Garzynie)

Krzywiń (pow. Kościan)

- „Z książką dookoła Europy” – zajęcia wakacyjne – podróż przez kraje Europy (mapa); zapoznanie się z treścią książki miejscowego autora; wykonanie pracy plastycznej (Filia w Lubiniu):
  - ~ Finlandia – „Wiosna w Dolinie Muminków” (film) – kolorowanka
  - ~ Szwecja – „Pippi Pończoszanka” A. Lindgren – wyklejanka
  - ~ Dania – „Mała Syrenka” H. Ch. Andersen – malowanie plasteliną
  - ~ Francja – „Kot w butach” (film) – wykonanie kota
  - ~ Wielka Brytania – „Tajemniczy Ogród” F.H. Burnett (streszczenie) – wyprawa po rośliny do wykonania własnego ogrodu połączona ze słodką niespodzianką
  - ~ Włochy – „Pinokio” C. Collodi – wykonanie pajacyka
  - ~ Niemcy – „Żabi król” braci Grimm – wykonanie żaby z kółeczek
- Wystawa prac wakacyjnych (także w sierpniu; Filia w Lubiniu)

Leszno

- Wystawy:
  - ~ „Ojcowie niepodległości” – plenerowa ekspozycja prezentująca liderów walki o wolną Polskę: Józefa Piłsudskiego, Romana Dmowskiego, Ignacego Jana Paderewskiego, Wincentego Witosa, Wojciecha Korfańskiego i Ignacego Daszyńskiego; przygotowana przez Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej IPN w Szczecinie. Wystawa połączona z wykładami Dyrektora Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu – dr. Rafała Reczka oraz pracownika biblioteki Damiana Małeckiego (także w sierpniu; Biblioteka Ratuszowa/Leszczyński Rynek)
  - ~ „Leszczyńskie śluby – leszczyniaków portret własny” – zorganizowana przez Archiwum Państwowe w Lesznie we współpracy z Krzysztofem Handke (także w sierpniu; Galeria Dworcowa)
- W cyklu „Uroda miejsc znanych i nieznanych – krajoznawcze wakacje w Bibliotece”: „Wyprawa do Rajskiego Sadu” – wycieczka krajoznawcza dla dzieci, w programie: gry i zabawy pod okiem animatorów w „Rajskim Sadzie” w Sułowie Małym oraz zwiedzanie pałacu w Czechnowie i zamku w Rydzynie

Nowy Tomyśl

- „Wszystko gra!” – wakacyjne zajęcia w Strefie Koloru inspirowane książką autorstwa Anny Czerwińskiej-Rydel – skąd się wzięła muzyka, jak powstaje i z czego się składa?

Ostrowite (pow. Słupca)

- Warsztaty tworzenia breloków z koralików
- Warsztaty tworzenia piłeczek odpustowych

Ostrzeszów

- Wakacje z książką ph. „Polska w legendzie” – zajęcia warsztatowe dla dzieci: głośne czytanie polskich legend, również związanych z Ostrzeszowem, prace plastyczne, gry i zabawy ruchowe (Oddział Dziecięcy)

Pakosław (pow. Rawicz)

- „Dzień Walki i Męczeństwa Wsi Polskiej” – wieczór poświęcony pamięci poległym podczas pacyfikacji Michniowa
- Wystawy:
  - ~ „Zbigniew Herbert 1924-1998”
  - ~ „Najodważniejsi Polacy w historii” – z cyklu „Dumni z Polski”
  - ~ „W obronie praw dzieci – portret Janusza Korczaka” – wystawa książek w 140. rocznicę urodzin pisarza

Pępowo (pow. Gostyń)

- Warsztaty kulinarne i zabawy na wesoło dla dzieci

Piaski (pow. Gostyń)

- „Wielki wyścig – gra kapslami” – zajęcia dla dzieci
- „Gniotek uspokajacz” – warsztaty manualne dla dzieci
- „Biblioteka w namiocie” – zajęcia plastyczne dla dzieci
- Czekoladowe warsztaty kulinarne dla dzieci
- „Szkłana mozaika” – warsztaty plastyczne dla dzieci
- „Mały ogrodnik” – zajęcia dla dzieci o kwiatkach
- „Bajkowe smoothies” – warsztaty kulinarne dla dzieci
- „Fantazja jest od tego, aby zrobić coś z niczego” – warsztaty plastyczne dla dzieci
- „By niejadek zjadł obiadek” – warsztaty kulinarne dla dzieci
- Wycieczka dla dzieci do „Krainy Orła Białego” w Starym Gostyniu związana ze 100-leciem odzyskania niepodległości przez Polskę

Poniec (pow. Gostyń)

- „Eksperymentalna biblioteka” – objazdowy cykl spotkań dla dzieci z gminy (także w sierpniu)

Powidz (pow. Słupca)

- „Marzenia do spełnienia” – konkurs rysunkowy kredą
- „Powidzki Park Krajobrazowy” – wystawa zdjęć Karola Budzyńskiego
- Wystawa haftów i koronek Krystyny Miczyńskiej z Klubu Seniora „Złota Jesień” z Powidza
- Spotkanie autorskie z Haliną Ganińską i Tomaszem Szeszyckim
- Wystawa fotografii i pamiątek powstańczych ze zbiorów biblioteki i TPP

Rawicz

- Biblioczas (także w sierpniu):
  - ~ „Na krańcu świata” – spotkanie z teatrem „Maska”
  - ~ Skrzynia pełna baśni – warsztaty
  - ~ Teatr kamishibai
  - ~ „Bezpieczne wakacje” – pogadanka z policjantką K. Starczewską
  - ~ „Milutka z malachitowego boru” – spotkanie z teatrem „TAK”
  - ~ „Benio w opałach” – spotkanie z teatrem „TAK”
  - ~ „Na końcu świata – przygody misia i Kacpra pirata” – spotkanie z teatrem „Maska”
  - ~ Warsztaty plastyczno-manualne: „Meksykańskie kolory i kaktusy”, „Makaronowe muszelki i ryby”, „Pszczola na rękę”, „Plaża z masy solnej”, „Słomkowo – plastelinowe zwierzaki”, „Ocean z żaglówką i list w butelce”, „Tęczowe chmurki i słońeczka”
  - ~ „W indiańskiej wiosce” – zajęcia na świeżym powietrzu: pióropusze, łapacze snów, polowanie na bizona, instrumenty muzyczne, wykonanie amuletów i totemu, malowanie i budowa tipi
  - ~ „Plastusiowe opowieści” – spotkanie z teatrem „Edu Artis”
- Galeria Jednego Obrazu (także w sierpniu):
  - ~ „Drzewo” Daniel Wiatrowski
  - ~ „Portret dziewczyny” Halina Murkowska

Sulmierzyce (pow. Krotoszyn)

- „Wakacje w mieście”:
  - ~ Wycieczka do Westerlandu
  - ~ Wycieczka do Twierdzy – Srebrna Góra

Śmigiel (pow. Kościan)

- Wakacyjne warsztaty różnorodności dla dzieci od 5 do 8 lat – współorganizacja z CK w Śmiglu; oraz dla dzieci w wieku 9-12 lat – współpraca z filiami bibliotecznymi (także w sierpniu)
- Maluszkowo – zajęcia grupy zabawowej dla dzieci 2-5 lat (także w sierpniu; Filia Nietążkowo)

- Bibliowakacje – warsztaty kreatywne (Filia Nietążkowo)

Turek

- Wakacyjne Kino: Nocny Maraton Filmowy – noc horrorów
- „Ekslibrisy” – małe formy graficzne

Wijewo (pow. Leszno)

- „Wakacyjny pociąg z biblioteką” – cykl wakacyjnych zajęć dla dzieci

Zagórów (pow. Słupca)

- Zajęcia z programowania robotów, rozgrywki w Scottie Go! oraz przedstawienie różnych rodzajów książek – dla uczestników letnich półkolonii, organizowanych przez Oratorium w Łądzie
- Zajęcia wakacyjne z robotami i drukarką 3D – dla dzieci ze Środowiskowego Ogniska Wychowawczego
- Spotkanie Lokalnego Klubu Kodowania

Zduny (pow. Krotoszyn)

- Akcja „Książka, lato i ja” – zajęcia dla dzieci (także filie Baszków, Konarzew):
  - ~ Lato w bibliotece i ogrodzie
  - ~ Tańczące literki
  - ~ Teatr w bibliotece
  - ~ Ekologia dziś i jutro
  - ~ Wycieczka dla dzieci do wrocławskiego Centrum Edukacji Ekologicznej Hydropolis

Sierpień

Bojanowo (pow. Rawicz)

- Wakacje w bibliotece:
  - ~ Zakończenie wakacji w plenerze
  - ~ „Zgraj się z nami” – piknik rodzinny we współpracy ze Stowarzyszeniem ZGRANI i Sołectwem Tarchalin

Borek Wielkopolski (pow. Gostyń)

- Gry bez prądu czyli poznajemy edukacyjne gry planszowe
- „Wakacje w bibliotece” – wystawa prac uczestników zajęć

Czajków (pow. Ostrzeszów)

- „Znam, lubię, narysuję – bohaterowie naszych książek” – zajęcia rysunkowe w plenerze, podczas dożynek gminnych
- Uroczyste podsumowanie dla uczestników Klubu Pożeraczy Książek

- Malowanie godła Polski – w ramach 100-lecia obchodów odzyskania niepodległości

Czempiń (pow. Kościan)

- Wakacje z biblioteką „Krasnoludki z bibliotecznej budki” – spotkania z literackimi i filmowymi krasnalami (zabawy plastyczne: portret krasnala Hałabały, breloczek z modeliny, domek dla krasnala, spotkanie z Piotrem Witonem, kuchnia krasnalowa, gry planszowe i zagadki, zabawy ruchowe)

Czerniejewo (pow. Gniezno)

- Wakacyjne zajęcia dla dzieci: W świecie baśni; Wielki Dzień Pszczół; Światowy Dzień Słonia; 120. rocznica urodzin Jana Brzechwy; Światowy Dzień Fotografii; Dzień dobry Kubusiu Puchatku; Między nami piratami; Bawimy się bez końca – zakończenie zajęć
- „Literackie żniwa” – spotkanie dla dorosłych, prezentacja nowości
- Wakacyjne zajęcia dla dzieci: W kolorach i szarości; Słodki jak miód; Dzień osób leworęcznych: malujemy lewą ręką; Zajęcia ruchowe: tor przeszkód; Makaronowe cudenka; Wesole zakończenie wakacji (Filia w Żydowie)

Doruchów (pow. Ostrzeszów)

- Wakacyjne wtorki w Bibliotece:
  - ~ Warsztaty LEGO dla najmłodszych czytelników oraz zajęcia z robotyki
  - ~ „Opowieści z teczki profesora Książeczki” – przedstawienie edukacyjne Teatru MASKA

Gniezno

- „Poznajemy Polskę” – wakacyjna krzyżówka dla całych rodzin w ramach programu edukacyjnego „A ja jestem Polak mały”
- „Wytężanie umysłu przy zagadkach i łamigłówkach” – czytelnicze konkursy dla dzieci

Gostyń

- Projekt „Czytaj z Franciszką”:
  - ~ „Zaczytany skwer” – piknik prowadzony na skwerze im. Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy przez Małgorzatę Nawrocką-Żarnecką
  - ~ „Uwaga Dzieci, Kania leci!” – piknik w pradolinie rzeki Kani
  - ~ Piknik na gostyńskim dworcu PKP
- Niedziela w Bibliotece: impreza z okazji Światowego Dnia Publicznego Czytania Komiksów oraz podsumowanie konkursów: plastycznego i ankietowego pt. „Polska moja ojczyzna” i wystawa pokonkursowa
- Wielki Konkurs Urodzinowy – „Fotograficzna bitwa o rynek”

Jutrosin (pow. Rawicz)

- „Czy wiem, co jem i skąd to pochodzi?” – zajęcia wakacyjne z dziećmi; tematy spotkań: kukurydza i ryż, kakao i herbata, mleko i wełna, zboże i produkcja chleba; także zajęcia plastyczne i kulinarne

Kalisz

- Uroczysta inauguracja pokoiku terapeutycznego dla dzieci ze specjalnymi potrzebami (Filia nr 3)
- „Co nieśmiertelne, musi żyć!” – wystawa plenerowa w ramach obchodów Roku Adama Asnyka w Kaliszu – planty, przy pomniku Adama Asnyka

Kępno

- „Letnia czytelnia” – czytelnia w plenerze na leżakach w różnych miejscach Kępna
- „Pokój zagadek” – rozwiązywanie zagadek literackich na wzór „Escape room” (Filia Mikorzyn)
- Kreatywna pracownia plastyczna – zajęcia o bohaterach książek dla dzieci z wykorzystaniem różnych technik plastycznych – filia w Mikorzynie,
- „Nie od razu alfabetem pisano” – poznajemy starożytne pismo Egipcjan oraz chińskie piktogramy (Filia w Olszowie)
- Każdy z nas ma swój świat – zajęcia na podstawie książki „Zielony i Nikt” M. Strzałkowskiej (Filia w Olszowie)
- Napisz książkę sam, czyli DIY czytelnika (Filia w Olszowie)
- Turniej gier planszowych (Filia w Olszowie)
- Warsztaty obróbki zdjęć dla pracowników biblioteki i członków Stowarzyszenia Amatorów Plastyków Powiatu Kępińskiego

Kiszkowo (pow. Gniezno)

- Dożynki Gminne (współorganizacja)

Kobyła Góra (pow. Ostrzeszów)

- „Wtorki z książką” – cykl wakacyjnych zajęć dla dzieci: czytanie książek, prace plastyczne, zabawy ruchowe, gazetka o Powstaniu Warszawskim

Kobylin (pow. Krotoszyn)

- Wakacje z Biblioteką – zajęcia edukacyjno-ruchowe, malowanie farbami na folii, tworzenie prac z papieru, plastiku, kamieni, zajęcia z chustą animacyjną Klanzy oraz głośne czytanie wierszy polskich poetów
- Spotkanie z „kobylinianką z pasją”, Oliwią Matuszewską
- Spotkanie dotyczące bezpieczeństwa (Komisariat Policji w Kobylinie)
- Spotkanie z „kobylianinem z pasją”, Jackiem Łazarskim, który opowiadał o podróżach

- Pieszy rajd do Starkówca; Henryk Krzyżoszczak oraz Bonifacy Kordus zademonstrowali działanie wykrywaczy metali, sprzętu używanego do szukania skarbów ukrytych pod ziemią. Uczestnicy oglądali bąki – zabawki z czasów młodości obu panów (Filia w Łagiewnikach)

Kościan

Miejska Biblioteka Publiczna

- „Benio w opałach” – spektakl dla dzieci w wykonaniu Teatru Tak z elementami języka angielskiego z mocno zaakcentowanym morałem, który uczy cierpliwości i szacunku do przyjaciół

Biblioteka Publiczna Gminy Kościan z/s w Kielczewie

- „Znajomi z Bullerbyn” – konkurs czytelniczy dla klas III (Filia Racot)
- „Z Nelą dookoła świata” – zajęcia przybliżające zwyczaje panujące w różnych krajach, zwierzęta, które tam mieszkają i rośliny, które tam rosną (Filia Racot)

Koźmin Wielkopolski (pow. Krotoszyn)

- „Wakacje z mamą, książeczką i zabawą” – zajęcia letnie dla maluchów na placu zabaw przy Bibliotece: czytanie maluchom książek, rysowania kredą na asfalcie, obrazki na szarym papierze, gry i zabawy ruchowe na placu zabaw

Krotoszyn

- Pożegnanie wakacji z książką w ramach akcji „Wakacje z biblioteką” wspólnie ze Stowarzyszeniem „Nasze Kobierno” (Filia Kobierno, Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- „Wakacje z biblioteką” – konkurs „Znam polskie przysłowia” (Filia Orpiszew)

Krzemieniewo (pow. Leszno)

- „Na wesołej łące” – warsztaty plastyczne z origami
- „28.08. – Światowy Dzień Publicznego Czytania Komiksów” – wystawa
- „Witajcie w naszej bajce” – przedstawienie dla dzieci biorących udział w zajęciach organizowanych przez Stowarzyszenie „Razem dla Pawłowic” (Filia w Pawłowicach)
- „Planszówki w bibliotece” – zajęcia dla dzieci (Filia w Pawłowicach)

Krzywiń (pow. Kościan)

- „Bibliowakacje” – wakacyjny cykl spotkań dla dzieci w wieku 4-11 lat: m.in. „Pocztówka z wakacji”, „Być jak Sherlock Holmes”, „W Krainie Baśni” (Filia w Jerce)
- „Z książką dookoła Europy” – zajęcia wakacyjne – podróż przez kraje Europy (mapa); zapoznanie się z treścią książki miejscowego autora; wykonanie pracy plastycznej (Filia w Lubiniu):

~ Polska – mój ulubiony autor – kolorowanka matematyczna

Leszno

- Koncert Piotra Salaty – wokalisty i kompozytora – z zespołem
- W cyklu „Uroda miejsc znanych i nieznanych – krajoznawcze wakacje w Bibliotece”: „Śladami Powstania Wielkopolskiego” – wycieczki krajoznawcze dla dorosłych. W programie m.in.: zwiedzanie Muzeum Młynarstwa i Rolnictwa w osieckich wiatrakach oraz Muzeum Regionalnego im. Henryka Florkowskiego w Kościanie, spacer po Grodzisku Wielkopolskim, a także zwiedzanie kościoła i klasztoru Franciszkanów w Woźnikach

Osieczna (pow. Leszno)

- „Dni Osiecznej” – piknik z książką

Pakośćlaw (pow. Rawicz)

- Wystawy:
  - ~ „Polacy, którzy zmienili losy świata” – wystawa z cyklu „Dumni z Polski”
  - ~ „Cześć i chwała Bohaterom” – poświęcona pamięci poległym w Powstaniu Warszawskim
  - ~ „Kornel Makuszyński dzieciom” – wystawa książek pisarza z okazji 65. rocznicy śmierci
  - ~ „Jan Brzechwa – poeta dziecięcej wyobraźni”

Pępowo (pow. Gostyń)

- Wycieczka dla najaktywniejszych czytelników do Zagrody Pszczółka – Przyjaciółka w Katarzynowie
- „Jedźmy zdrowo i kolorowo” – warsztaty kulinarne dla dzieci

Sulmierzyce (pow. Krotoszyn)

- Wycieczka do Wałbrzycha: zwiedzanie góry Chełmiec oraz uzdrowiska Szczawno-Zdrój
- Zakończenie wakacji w mieście: „Koziołek Pacanolek” – przedstawienie Teatru Duet z Krakowa oraz zabawy dla dzieci

Trąbczyn (pow. Słupca)

- Zajęcia wakacyjne – warsztaty z kodowania
- „Co w trawie piszczy” – spektakl edukacyjny promujący czytelnictwo w wykonaniu teatru EDU-ARTIS z Krakowa

Turek

- Wakacyjne Kino: Nocny Maraton Filmowy – kino Oskarowe
- „Sieciaki na wakacjach” – piknik edukacyjny (gry, zabawy) dot. bezpiecznego Internetu

- „Noc w Bibliotece” – impreza dla dzieci ph. „Szalone wynalazki”; prowadząca Kinga Trzmielewska

Wijewo (pow. Leszno)

- „120. rocznica urodzin Jana Brzechwy” i „Narodowy Dzień Pamięci Powstania Warszawskiego” – wystawy

Zagórz (pow. Słupca)

- Zajęcia wakacyjne o książkach zorganizowane dla dzieci ze Środowiskowego Ogniska Wychowawczego

C. WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA I CENTRUM ANIMACJI KULTURY NA ŁAMACH PRASY

BOGDAN Trojak: Stryj Kaich się żeni / M. W: O d r a . – 2018, nr 7/8, s. 130-131
Omówienie tomiku poezji wydane przez WBPICAK w Poznaniu.

FOLKLOR na scenie w Szreniawie/ RAK. W: Monitor Wielkop. – 2018, nr 9, s. 5

WBPICAK współorganizatorem Wojewódzkiego Przeglądu Folklorystycznego w Szreniawie.

FOTOGRAFIA powinna nas łączyć / Władysław Nielipiński; rozm. Sebastian Gabriel. W: G ł o s W i e l k o p . – 2018, nr 156, dod. Kultura u podstaw s. 3-4
Fenomen lokalnych grup, kół i stowarzyszeń fotograficznych.

PĘKAJĄCA krowa / Paweł Kaczmarski. W: O d r a . – 2018, nr 7/8, s. 158-159
Omówienie tomiku poezji Małgorzaty Lebdy „Sny uckermarkerów” wydane przez WBPICAK w Poznaniu.

PRACOWNIA Krajoznawcza Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury przy ulicy Kramarskiej 32 w Poznaniu / Marta Kamiński. W: P r z e g ł ą d W i e l k o p . – 2018, nr 2, s. 53-54

REMONT biblioteki się opóźni, bo... brakuje wykonawców / Cezary Hurysz. W: G ł o s W i e l k o p . – 2018, nr 157, s. 4

Plany remontowe siedziby WBPiCAK przy ul. Prusa i problemy z tym związane.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: I K S . – 2018, nr 6, s. 94

Nowości wydawnicze WBPiCAK w czerwcu 2018.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: I K S . – 2018, nr 6, s. 103

Imprezy organizowane przez WBPiCAK w czerwcu 2018.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: I K S . – 2018, nr 7, s. 85

Nowości wydawnicze WBPiCAK w lipcu 2018.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: I K S . – 2018, nr 9, s. 87

Nowości wydawnicze WBPiCAK we wrześniu 2018.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: I K S . – 2018, nr 10, s. 93

Nowości wydawnicze WBPiCAK w październiku 2018.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: I K S . – 2018, nr 10, s. 102

Wystawy fotografii organizowane przez WBPiCAK w październiku 2018.

WYJŚCIE z galerii / Adam Jastrzębowski. W: I K S . – 2018, nr 10, s. 8-9

Czwarta edycja Wielkopolskiego Festiwalu Fotografii im. Ireneusza Zjeżdżałki.

V. KRONIKA

A. Polskie nagrody i wyróżnienia

- **Nagrodę Fundacji im. Kościelskich** w 2018 roku otrzymała *Joanna Cze-
czott* za książkę „Petersburg. Miasto snu”.
- **Nagrodę im. Arkadego Fiedlera „Bursztynowy Motyl”** w 2018 roku
otrzymała *Natasza Goerke* za książkę „Tam”.
- **Nagrodę Literacką im. ks. Jana Twardowskiego** za 2017 rok otrzymali
Krzysztof Kuczkowski za tom poezji „Ruchome święta” oraz *Adriana Szy-
mańska* za całokształt twórczości.
- **Nagrodę Odry** za 2017 rok otrzymała *Klementyna Suchanow* za książkę
„Ja, geniusz” – „najpełniejszą spośród wydanych w Polsce biografii Gom-
browicza”.

B. Zmarli

- **Tadeusz Drewnowski** (13.09.2018), literaturoznawca i krytyk literacki,
dziennikarz, profesor nauk humanistycznych